

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Bachelorproef:

Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?

Een casestudie:

**Welk beeld hebben wij van Karel de Grote?
Hoe worden deze beelden gevormd?**

Voorwoord

Ik ben Ruby Max, toekomstig leraar met als vakkencombinatie geschiedenis en niet-confessionele zedenleer.

Voor u ligt de bachelorproef “Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?”. Deze bachelorproef is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de hogeschool PXL.

In dit werk wordt er onderzocht hoe onze beelden over het verleden gevormd worden.

Het verleden is er niet meer. Daarom moeten wij vandaag beroep doen op overblijfselen met betrekking tot het verleden, met name historische bronnen. Er zijn vele soorten historische bronnen. Deze bronnen kunnen echter misbruikt worden. Om die reden moeten wij, als leerkrachten geschiedenis, leerlingen vaardig maken in het brongebruik.

Het is belangrijk dat leerlingen op een goede manier aan bronnenonderzoek doen. We moeten leerlingen een kritische houding aanleren ten aanzien van bronnen en brongebruik.

Deze houding is een belangrijke attitude in het geschiedenisonderwijs, maar ook daarbuiten.

Het is een onderdeel van levenslang leren. Het belangrijk dat een leerkracht geschiedenis dit nastreeft in zijn of haar lespraktijk.

Deze bachelorproef is voortgevloeid uit een examentaak, in opdracht van mijn promotor Els Vinckx. In overleg met mijn promotor, ben ik dit onderzoek gestart. Bij deze wil ik haar bedanken voor de begeleiding tijdens mijn traject.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Inhoudsopgave.....	4
Inleiding.....	7
Deel 1: Verkennend onderzoek	8
1 Onderzoeksvraag.....	8
1.1 OVUR	8
2 Welk beeld hebben wij van Karel de Grote?.....	10
3 Beeldvorming	13
3.1 Donkere tijden en een tijdloze held?.....	13
3.2 Wat maakt een leider een grote leider?	13
4 Hoe worden onze beelden gevormd?	14
4.1 Inleiding.....	14
4.2 Een voortdurende dialoog	14
4.3 Redeneerwijzen	14
4.4 De betrouwbaarheid van bronnen	15
4.4.1 Een voorbeeld	17
4.5 Beelden. Wat dragen ze bij?	18
4.6 Bronnenonderzoek.....	20
4.6.1 Soorten bronnen	20
4.6.2 Primaire en secundaire bronnen.....	21
4.6.3 Vragen stellen	22
4.6.4 Feit/mening	22
4.6.5 Objectief/subjectief.....	23
4.7 Historisch denken.....	23
4.7.1 Historisch denken en het gebruik van bronnen.....	24
4.7.2 Werken met bronnen en het stimuleren van historisch denken.....	24
4.8 Redeneren over bronnen en het belang van taal.....	25
4.9 Een historisch tijdsbewustzijn.....	26
4.10 Historische distantie	27
4.11 Een kritische houding.....	28
4.11.1 Kritische omgang met bronnen.....	28

4.11.2	Een kritische houding in het geschiedenisonderwijs?	29
4.11.3	Een kritische houding, een basishouding?	30
4.12	Link met de eindtermen.....	31
4.13	Linken met de vakoverschrijdende eindtermen.....	32
5	Wie was Karel de Grote?	33
5.1	Enkele feiten op een rij	35
5.2	Welke elementen moeten we kritisch analyseren?	36
5.2.1	Onderwijs	36
5.2.2	Familievader	37
5.2.3	Einhard.....	38
5.2.4	Alcuinus van Tours.....	39
5.2.5	Karel ende Elegast.....	40
5.2.6	Militaire campagnes	40
5.3	Wat zijn de positieve elementen van Karel de Grote?	41
5.4	Wat zijn de negatieve elementen van Karel de Grote?	43
5.4.1	Onderwijs vs. kersteningspolitiek.....	43
5.4.2	Karel de Grote, familievader?	43
5.4.3	Karel ende Elegast.....	44
5.4.4	Machts- en gebiedsuitbreiding.....	45
5.4.5	Religieuze onverdraagzaamheid	46
5.5	Rituelen en media in de tijd van Karel de Grote.....	47
Deel 2:	Ontwerponderzoek.....	50
6	Praktische uitwerking	50
6.1	Aandachtspunten voor leerkrachten	50
6.1.1	Het selecteren van bronnen	50
6.1.2	Contextualiseren	51
6.1.3	Lees- en kijkstrategieën bij bronnen	53
6.1.4	Bevraging van bronnen	57
6.1.5	Laat de leerlingen aan het woord	58
6.2	Checklist voor leerkrachten	59
6.2.1	Stappenplan voor leerlingen.....	61
6.3	Theorie vs. praktijk	64
6.3.1	De vragen	64
6.3.2	Interview – K. Claes	66

6.3.3	Interview: K. Broos	69
6.3.4	Interview: N. Claes	73
6.3.5	Interview: G. Telen	76
6.3.6	Interview: M. De Greef	78
6.3.7	Conclusie interviews.....	82
6.4	Handboekenonderzoek	85
6.4.1	Janus	85
6.4.2	Storia 3 GO!	93
6.4.3	Memoria 3: Handboek + werkboek.....	99
6.4.4	Pionier 3.....	106
6.5	Historisch onderzoek: Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?	116
6.5.1	Draaiboek: Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?	117
6.5.2	Leerlingenbundel: Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?	145
6.5.3	Conclusie hoekenwerk	170
	Besluit	176
	Literatuurlijst.....	178
	Geraadpleegde werken	180
	Bijlagen	181
	Bijlage 1: Kersteningsmissies van Karel de Grote	181
	Bijlage 2: Karel de Grote. Held of barbaar?	187
	Bijlage 3: Karel ende Elegast.....	188

Inleiding

“Middeleeuwse toestanden”

“Achterlijk en barbaars”

“De middeleeuwen” is een term met een duistere, donkere, barbaarse bijklank. Denk bijvoorbeeld aan het begrip “middeleeuwse toestanden”. Als we een steekproef zouden nemen in een middelbare school of bij een groep volwassenen, dan zouden we veel negatieve woorden te horen krijgen met betrekking tot deze periode uit de geschiedenis. Dit negatieve, akelige beeld is lang geleden ingeburgerd en is nog steeds aanwezig.

Deze donkere visie over de middeleeuwen is eigenlijk ontstaan tijdens de periode die volgde op de middeleeuwen, namelijk de renaissance. Renaissance betekent letterlijk ‘wedergeboorte’. De Italiaanse humanisten grepen terug naar de kunst, cultuur en ontwikkelingen van de klassieke oudheid. De elementen van de klassieke oudheid stonden echter in fel contrast met de middeleeuwen.

Na de renaissance werd er weer een nieuwe blik geworpen op de middeleeuwen. Voor de 19de-eeuwse burger bleken de middeleeuwen toch niet zo donker te zijn. Zij legden liever de klemtoon op meer “positieve” elementen zoals hoofsheid, gemeenschapszin, het christendom, enzovoort. In het huidige onderwijs worden die positieve associaties steeds meer benadrukt. Maar zijn die wel altijd correct?

Al sinds de middelbare school bewonder ik individuen of kleine groepen die een enorme, belangrijke invloed uitoefenen op een samenleving. Karel de Grote was ook zo een persoon. Hij fascineerde mij enorm. Toch vroeg ik mij af, nu ik mij meer verdiept heb in het historische bronnenonderzoek en historische beeldvorming, of Karel de Grote inderdaad de grote leider was waarnaar ik zo opkeek en zoveel positief over had geleerd.

Deze vraag willen we graag koppelen aan een belangrijk aspect van het (geschiedenis)onderwijs: namelijk beeldvorming. In deze bachelorproef hebben wij onderzocht hoe onze beelden worden gevormd, welke invloed ze hebben op leerlingen en hoe we het historisch denken en redeneren kunnen bevorderen.

Een essentieel element van deze beeldvorming, in het geschiedenisonderwijs, is bronnenonderzoek. Ons beeld van het verleden is gebaseerd op bronnen. Bronnen bieden ons de mogelijkheid om inzicht te krijgen in het verleden. Bronnen kunnen echter op verschillende manieren gebruikt worden. Ze kunnen strategisch worden ingezet om een historisch of maatschappelijk beeld tot stand te brengen en dus misbruikt worden.

Bronnenonderzoek draagt bij aan de vaardigheid in het bekijken, bespreken en analyseren van bronnen. Deze vaardigheid is belangrijk om te komen tot een genuanceerde beeldvorming. Dit is belangrijk in het geschiedenisonderwijs, maar ook in het dagelijkse leven.

In deze bachelorproef bieden we manieren aan om een diepgaand bronnenonderzoek uit te voeren. Aan de hand van een literatuurstudie, handboekenonderzoek en enkele interviews, hebben we een checklist voor leerkrachten en een historisch onderzoek voor leerlingen ontwikkeld. Leerlingen worden vaardig gemaakt om kritisch om te gaan met bronnen en eventuele manipulaties te doorprikken.

Deel 1: Verkennend onderzoek

1 Onderzoeksvraag

De hoofdvraag van deze bachelorproef is:
Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?

De deelvragen van dit onderzoek zijn:

- Welk beeld hebben wij van Karel de Grote?
- Welke beelden van Karel de Grote moeten we kritisch analyseren?
- Hoe worden onze beelden gevormd?
- Hoe wordt er aan beeldvorming gedaan in het huidige geschiedenisonderwijs?
- Hoe kunnen we een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld vormen over Karel de Grote?

1.1 OVUR

Oriënteren

Zoals ik in de inleiding al heb besproken, ben ik altijd gefascineerd geweest door de invloed die één persoon kan hebben op een bepaalde groep mensen. Karel de Grote is zo een persoon.

Mijn examentaak voor het vak geschiedenis in jaar 2 ging over Karel de Grote. Wanneer je de naam 'Karel de Grote' hoort, denk je aan een groots persoon. Karel de Grote, de vader van Europa. Ik stelde mij echter de vraag of dit echt zo is. Is deze beeldvorming correct?

Het doel van deze bachelorproef is onderzoeken welk beeld handboeken en leerkrachten meegeven over Karel de Grote. Hoe kritisch wordt er omgegaan met bronnen?

Daarnaast is het de bedoeling om manieren aan te reiken om op een zo goed mogelijke manier aan generiek bronnenonderzoek te doen.

Deze oriëntatie leidt tot de bovenstaande onderzoeksvragen.

Vorbereiden

Wat moet er onderzocht worden en met welk doel?

De onderzoeksvragen zijn volledig opgesteld in functie van dat wat er onderzocht moet worden. Het doel is om in kaart te brengen hoe er aan beeldvorming wordt gedaan in het vak geschiedenis en een manier te ontdekken om zo goed mogelijk aan bronnenonderzoek te doen.

Dit doen we aan de hand van een deductieve redenering met als concreet voorbeeld Karel de Grote. We vertrekken vanuit het beeld dat wij nu anno 2017 hebben over Karel de Grote. Dit beeld proberen we bij te stellen door de elementen kritisch te analyseren.

Daarnaast is het ook voor een deel de bedoeling om te overtuigen: we willen dat leerkrachten een juiste en kritische beeldvorming nastreven bij leerlingen en een zo correct mogelijk beeld van iemand weergeven. Dit is niet alleen belangrijk voor het vak geschiedenis, maar voor andere beelden waarmee leerlingen geconfronteerd worden. Door leerlingen te onderwijzen over beeldvorming, zullen ze ook in het dagelijkse leven bronnen en informatie op een kritische manier benaderen.

Wat is de onderzoeksmethode?

De informatie wordt verzameld a.d.h.v. een literatuurstudie, een handboekenonderzoek en een interviews met leerkrachten geschiedenis secundair onderwijs uit de tweede graad.

De literatuurstudie heeft twee functies:

- Informatie verzamelen over Karel de Grote;
- Informatie verzamelen over beeldvorming en bronnenonderzoek.

Door het onderzoeken van handboeken en het bevragen van leerkrachten willen we een beeld krijgen over de manier waarop er aan beeldvorming wordt gedaan rond Karel de Grote. Aan de hand van het interview kunnen we onderzoeken of de theorie haalbaar is in de praktijk.

Uitvoeren

Om het onderzoek uit te voeren hebben we gebruik gemaakt van verschillende bronnen. Deze materialen zijn terug te vinden in de literatuurlijst en de lijst met geraadpleegde werken. We hebben de bronnen geselecteerd op basis van de onderzoeksvragen. De informatie die relevant was voor het onderzoek is verwerkt in deze bachelorproef.

Reflecteren

Tijdens het onderzoek hebben we regelmatig samengezeten om het werk te beoordelen en, waar nodig, bij te sturen.

Rapporteren/reflecteren

Dit werk rapporteert de antwoorden op de onderzoeksvragen. De bachelorproef wordt mondeling voorgesteld op woensdag 21 juni 2017.

2 Welk beeld hebben wij van Karel de Grote?

Karel de Grote leeft als een tijdloze held onder ons verder. Alleen al zijn naam geeft ons grote illusies. Karel “de Grote”. Zijn bijnaam wordt vaak als volgt verklaard: *De zoon (Karel de Grote) scheen alle dappere eigenschappen van zijn vader geërfd te hebben. Buiten zijn dappere daden zou hij ook werkelijk een groot persoon zijn geweest. Toch was de bijnaam “De Grote” vooral te danken aan de daden die hij uitvoerde, zijn buitengewone wilskracht, goedheid en zijn strengheid. Hij was in staat om vele veldslagen te winnen en de omliggende landen van het Frankische gebied aan zijn bestuur te onderwerpen.*¹

Wie Karel de Grote zegt, denkt aan een soort van superman. Hij breidde zijn rijk uit en stichtte scholen.

Karel de Grote is al eeuwen dood en toch blijft hij tot onze verbeelding spreken. Na zijn dood gingen er al snel verhalen en liederen rond omtrent zijn persoon en daden. Deze verhalen kwamen vooral in de adellijke en burgerlijke huizen terecht. In deze verhalen en liederen, zoals het Roelandslied, werd hij beschreven als een echte held. Na zijn dood werden er biografieën over hem geschreven door onder andere Einhard (de Vita Caroli) en de monnik Notker (De Carolo Magno). De vreemdste verhalen werden verteld: hij zou een reus zijn van wel twee meter lang, hij beheerste het zwemmen en het paardrijden uitstekend, hij zou in zijn hele leven vier keer de lengte van de aarde gelopen hebben en nog veel meer.

1. Een christelijke leider

Karel de Grote wordt samen met koning Arthur en kruisvaarder Godfried van Boullion beschouwd als een van de drie iconische figuren in de christelijke wereld.

2. Familievader

We aanschouwen Karel de Grote ook als een heuse familievader. Er zijn een aantal bronnen, zoals de onderstaande bronnen, waar dit duidelijk naar voren komt.

“Hij besteedde zoveel tijd aan de opvoeding van zijn zonen en dochters dat hij wanneer hij thuis was, nooit zonder hen aan tafel zat En nooit ging hij op reis zonder hen.”

- Einhard, cap. 19

“... Vier jaar later vervoegde de zeer minzame koning zijn vrouw, koningin Fastrada, in de stad Worms waar zij vreugdevol en Gelukkig van elkaars gezelschap genoten en samen Gods zegeningen loofden.”

- Annales regni Francorum

Bron: Bauer, R. (2013). *Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden*. Leuven: Davidsfonds, p. 109.

¹ Feikema, H. (2014). *Karel de Grote. Mythe en werkelijkheid. Een verrassende zoektocht naar een voorouder*. Soesterberg: askept, p.21.

3. Een strijder van God

Daarnaast hebben wij ook het beeld van Karel de Grote als strijder van God en het christendom. Hierbij worden alleen maar de goede, positieve eigenschappen benadrukt. Nog steeds zit deze visie verscholen in de vele handboeken van leerlingen. Eeuwen na de dood van Karel de Grote, vormde hij nog steeds een inspiratiebron voor koningen, clerici, dichters en historici.

Hieronder vind je een van de vele bronnen die Karel beschrijft een groots persoon.

“Karel was een ware strijder van God. Hij heeft heidenen gedwongen het christendom te aanvaarden. Karel was dapper. Karel was mooi. Karel was standvastig en bezat ware goedheid. Karel was prijzenswaardig. Karel dwong eerbied af. Hij bezat de grootste voortreffelijkheid.

- Kaiserchronik, ca midden 12de eeuw

Bron: Bauer, R. (2013). *Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden*. Leuven: Davidsfonds. P.189

4. Oorlogsheld

Onderstaande bron toont ook dat hij, naast een familievader en een strijder van God, ook een echte oorlogsheld was. De afbeelding toont een trotste zelfzekere Karel de Grote te paard, van zijn laatste overwinning naar zijn volgende veldslag.

Figuur 1: Ruitersstandbeeld van Karel de Grote, 9de eeuw. ²

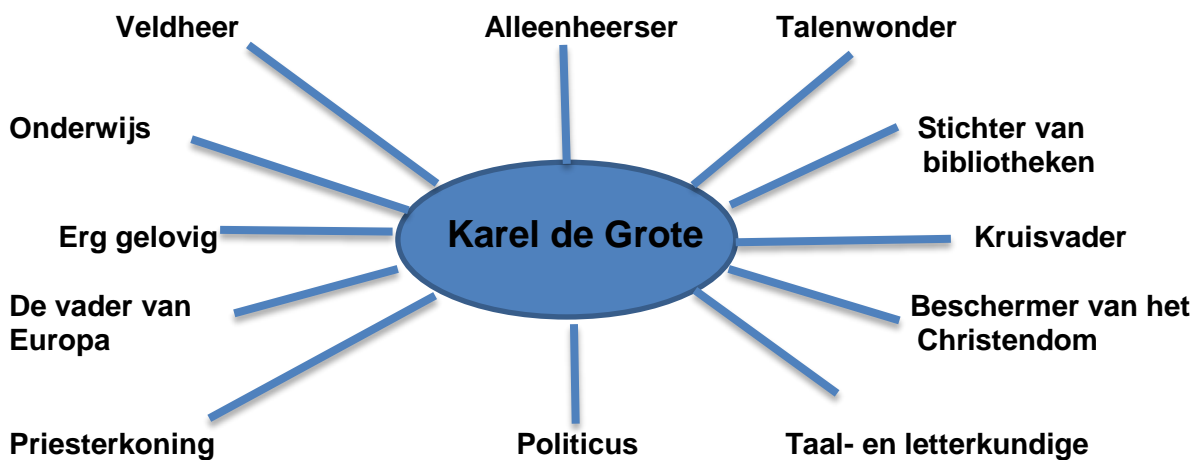
² Falter, R. (2003). *Het mysterie van de troon van Karel de Grote*. Geraadpleegd op 26/06/16, via http://kathedralenbouwers.clubs.nl/nieuws/detail/30372_het-mysterie-van-de-troon-van-karel-de-grote

5. Een militaire leider

De beschrijvingen over het uiterlijk van Karel de Grote komen tegemoet aan de (uiterlijke) eigenschappen die we verwachten van een militaire leider, een heerser. Zijn bijnaam verwijst dus ook naar zijn figuur: een groots man met een breed gestalte. Hij had de moed, maar ook de fysieke mogelijkheden. Hieronder vind je een beschrijving over Karel de Grote van Einhard.

³ Hij was breedgebouwd en fors, lang van postuur, maar ook weer niet bovenmaats: men weet dat zijn lengte zeven keer de maat van zijn voeten bedroeg. Zijn kruin was rond, zijn ogen waren ongewoon groot en levendig, zijn neus iets groter dan gemiddeld. Hij had mooi grijs haar en zijn gezicht was vriendelijk en opgewerkt. Daardoor straalde hij een groot gezag en een grote waardigheid uit, zowel zittend als staand. Hoewel zijn hals wat dik en eerder kort leek en zijn buik lichtjes naar voren welfde, viel dat toch niet op dankzij de proporties van de rest van zijn lichaam. Zijn stap was krachtig en de houding van zijn lichaam mannelijk. - Einhard

In onderstaande woordenwolk staan een aantal karakteristieke kenmerken die we verbinden met Karel de Grote. De ene is al wat bekender dan de ander.

Figuur 2: Kenmerken van Karel de Grote

³ Hageman, M. (2009). *De kleren van de keizer*. Amsterdam: De Arbeiderspers. p. 17.

3 Beeldvorming

3.1 Donkere tijden en een tijdloze held?

Over het algemeen heeft het begrip ‘middeleeuwen’ een negatieve connotatie. Toch beschrijven we Karel de Grote als een van de grootste helden uit de geschiedenis. Karel de Grote is bekend als de vader van Europa, een tijdloze held, een man die voor welvaart zorgde. Waarom spreken we dan over de donkere middeleeuwen?

Zoals wij in de inleiding al vermeld hebben, is de term ‘donkere middeleeuwen’ ontstaan tijdens de renaissance. Tijdens de renaissance greep men terug naar de klassieke oudheid. Er heerst echter een fel contrast tussen de klassieke oudheid en de middeleeuwen. Omwille van die reden, leken de middeleeuwen opeens erg donker, duister en onmenswaardig.

Inmiddels weten we dat deze ‘middeleeuwse praktijken’, zoals de wrede heksenvervolgingen, ook en zelfs nog meer werden uitgevoerd in de nieuwe tijd.

Hoe past Karel de Grote in dit plaatje? Tijdens de middeleeuwen was er ook godsdienstige onverdraagzaamheid. Eenheid was ver te zoeken, met oorlogen als gevolg. Het was een toestand waar men meer focuste op het vernietigen van andere religies. Literatuur en cultuur werden vaak verschoven naar een lagere plaats. Karel de Grote pakte dit probleem aan en zorgde, mede dankzij het onderwijs, voor een eengemaakt christelijk rijk.

Inmiddels weten we echter ook dat deze godsdienstige onverdraagzaamheid vooral in de nieuwe tijd sterk aanwezig was. De renaissancemens laat ons graag geloven dat deze onverdraagzaamheid er vooral in de middeleeuwen was.

Was Karel de Grote een man die voor eenheid zorgde? Of leek dit gewoon zo? Heeft Karel de Grote voor veel positieve elementen gezorgd? Waren onderwijs, cultuur, eenheid de belangrijkste doelen van Karel de Grote? Waren dit de elementen waar de middeleeuwers naar hunkerden? Kon Karel de Grote deze elementen bezorgen?

Wij zijn op zoek gegaan naar de antwoorden op deze vragen.

3.2 Wat maakt een leider een grote leider?

Er zijn vele leiders geweest: grote, kleine, zwakke, sterke, Karolingische, Ottoonse, ... Wat maakte Karel de Grote nu een “grote” leider? En hoe werd hij voor ons zo een mythische figuur?

Wanneer je het woord ‘leider’ opzoekt in de Van Daele, krijg je volgende betekenissen⁴:

- Lei-der (*de; m,v; meervoud: leiders*)
- 1. Iemand die leidt, bestuurt, aanvoert.
- 2. (*sport*) persoon, ploeg die nummer één is.

Karel de Grote was zeker een alleenheerser, een leider die zijn volk bestuurde. Hij was de koning der Franken. Hij regeerde en bestuurde zijn land. Karel de Grote was voortdurend bezig met het uitbreiden van zijn macht en van zijn rijk. Hierdoor regeerde hij later ook over andere volkeren, zoals de Saksen en de Langobarden. Daarnaast hervormde hij o.a. het onderwijs en de rechtspraak. Deze praktijken zijn belangrijk om een volk goed te leiden.

In dat opzicht was Karel de Grote een grote leider.

Daarnaast is het belangrijk dat je als leider erkend wordt. Pas dan ben je een “groots” leider. Wanneer we alle grote leiders op een rij zouden plaatsen, merken we op dat we over iedere grote leider vele bronnen kunnen vinden. Deze bronnen worden zowel tijdens als na het leven van de leider geschreven. Dit is ook het geval bij Karel de Grote. Vele biografieën, liederen en verhalen schetsen een beeld van deze grote leider. Maar is een grote leider nog steeds groots als hij al deze zaken realiseert, ten koste van anderen?

⁴ Van Daele. Geraadpleegd op 13/01/17, via <http://www.vandale.nl/>

4 Hoe worden onze beelden gevormd?

4.1 Inleiding

In de inleiding hebben wij al vermeld dat de meeste mensen zich automatisch een beeld van een held voorstellen als zij aan Karel de Grote denken. Hoe komen we aan dit beeld over Karel de Grote?

Dit heeft voor een groot deel te maken met beeldvorming in het secundair onderwijs. Hier wordt ons beeld van Karel de Grote gecreëerd.

De leraar speelt hierbij een cruciale rol. De beeldvorming van leerlingen is afhankelijk van de bronnen die de leraar al dan niet aanreikt en de manier waarop hij/zij deze bronnen bespreekt. Het is de taak van de leraar om de vaardigheid van het historisch en kritisch denken en redeneren te oefenen.

In dit onderdeel leggen we uit hoe onze beelden worden gevormd.

Voor dit onderzoek hebben wij voornamelijk gebruik gemaakt van twee didactische werken:

Van Nieuwenhuyse, K. e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco.

Van Straaten, A. (2012). *Historisch denken*. Assen: Van Gorcum.

4.2 Een voortdurende dialoog

Beeldvorming is een voortdurende dialoog. Beeldvorming is een proces van informatie verwerven, verwerken en kritisch benaderen. Dit proces is echter niet statisch. In de huidige maatschappij is er een overvloed aan informatie. De informatie die we verkrijgen wordt steeds groter. Op elk moment kunnen er een nieuwe bronnen of inzichten opduiken over historische personen en gebeurtenissen. Het is dus belangrijk om onze beeldvorming en bronnenonderzoek voortdurend te evalueren en bij te sturen. Zowel bij onszelf, als bij onze leerlingen.

4.3 Redeneerwijzen

In het geschiedenisonderwijs, maar ook daarbuiten, wordt er op verschillende manieren geredeneerd. We kunnen vier redeneerwijzen onderscheiden.

- Het verzamelen van bronnen en gegevens en van het vaststellen van feiten.
- Het ordenen van feiten in perioden en thema's
- Het verklaren van wat er gebeurde door analyse van oorzaken en gevolgen.
- Het zich vormen van een beeld: een interpretatie van het geheel die er een betekenis aan geeft.

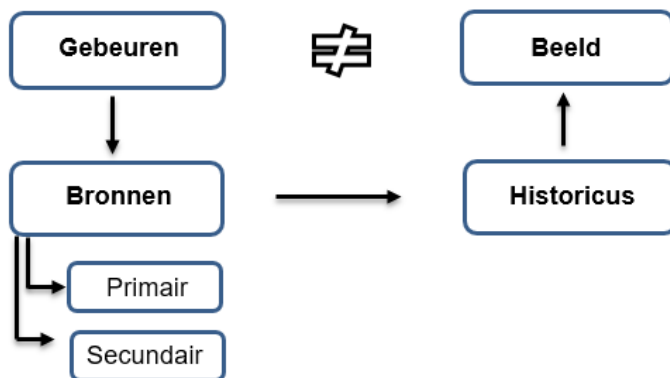
Het is vooral het laatste item waar er in deze bachelorproef rond gewerkt wordt. Toch moet iedere stap doorlopen worden om tot een "goede" beeldvorming te komen. Dat is dan ook de taak van de leerkracht geschiedenis.

4.4 De betrouwbaarheid van bronnen

Gedurende heel ons leven worden we (onbewust) geconfronteerd met bronnen. Alle informatie is geschreven vanuit een bepaald perspectief. Het huidige geschiedenisonderwijs is bijvoorbeeld vaak nog gebaseerd op het bestuderen van de geschiedenis vanuit een Europees perspectief, geschreven in de negentiende en twintigste eeuw. Dit zorgt voor een specifiek beeld over een bepaald onderwerp.

Het is moeilijk voor een historicus om “neutrale” en waarheidsgetrouwe informatie te bieden. Het verleden bestaat namelijk niet meer. Het beeld dat gevormd wordt door de historicus, is volledig afhankelijk van bronnen over het gebeuren. Het doel is om het verleden zo waarheidsgetrouw mogelijk te reconstrueren aan de hand van verschillende soorten bronnen, zodat er een zo genuanceerd mogelijk beeld kan gevormd worden. De historicus zal altijd een zo goed mogelijk beeld proberen te vormen, maar er zullen altijd verschillen zijn met de werkelijkheid. Want deze werkelijkheid zal altijd op anders opgevat worden door de auteurs en de lezers van bronnen.

Hieronder een schematisch overzicht⁵

Figuur 3: Hoe worden onze beelden gevormd?

Naast het feit dat een historicus zich enkel kan baseren op bronnen van een bepaalde gebeurtenis (of persoon) uit het verleden, zijn er ook een aantal externe factoren die de geschiedschrijving en onze beeldvorming beïnvloeden, namelijk;

- Vervalsingen van bronnen
- Externe invloeden: - de historicus kan bijvoorbeeld beïnvloed worden door de mening van anderen.
- eisen van de opdrachtgever.
- Karaktereigenschappen
- Eigen tijd en visie (standplaatsgebondenheid)

⁵ Feikema, H. (2014). *Karel de Grote. Mythe en werkelijkheid. Een verrassende zoektocht naar een voorouder*. Soesterberg: askept. P.16

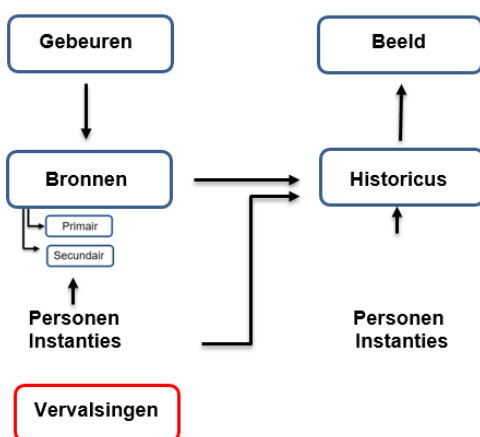
Zo kan de historicus bewust of onbewust een eigen interpretatie toevoegen aan de bron, waardoor het waarheidsgehalte en de neutraliteit daalt. Dit kan gebeuren bij zowel primaire als secundaire bronnen:

- Primaire bron: wanneer de auteur van een bron, ten tijde van de gebeurtenis een bepaalde interpretatie toevoegt aan de bron.
- Secundaire bron: wanneer de historicus de bron met een bepaalde interpretatie analyseert en bespreekt.

We zien vaak dat bronnen zo geschreven/gemanipuleerd worden, om ten goede te komen van de opdrachtgever.

Denk bijvoorbeeld aan de bronnen geschreven door Romeinen over andere volkeren.

Hieronder zie je een schematisch overzicht van de externe factoren⁶.

Figuur 4: Hoe worden onze beelden gevormd?

De externe factoren spelen een grote rol bij de beeldvorming.

De beïnvloeding start al bij het schrijven van de primaire bron. Zo kan de auteur beïnvloed worden door personen of instanties. De auteur kan onder druk staan of een belangrijke rol spelen in het leven van de persoon waar hij/zij over schrijft.

Vervalsingen kunnen het beeld over de werkelijkheid ook minder waarheidsgetrouw maken. Vervolgens komen de (primaire) bronnen bij de historicus terecht. De historicus wordt in de eerste plaats beïnvloed door zijn standplaatsgebondenheid. Hij kijkt vanuit een specifieke visie en tijd naar de bron. Er zijn dus veel ontwikkelingen die de betrouwbaarheid van een bron beïnvloeden tussen de gebeurtenis en het bestuderen van een bron in de klas.

We noemen deze modellen ook wel statische modellen. Het probleem bij deze methode, is dat er enkel wordt gekeken naar de persoon of de gebeurtenis zelf. Om een beter en genuanceerder beeld van het verleden te kunnen weergeven, moeten we ook rekening houden met wat ervoor, erna en op een andere plaats gebeurde. We moeten dus de bron in de context ten opzichte van tijd en ruimte kunnen plaats. Ook dit is van groot belang als we een gebeurtenis of persoon onderzoeken.

De huidige wetenschappelijke geschiedenis beschrijft niet het verleden, maar alleen een voorstelling daarvan.

- Eugen Gabowitsch (1938-2009)

Bron: Feikema, H. (2014). *Karel de Grote. Mythe en werkelijkheid. Een verrassende zoektocht naar een voorouder*. Soesterberg: askept. p. 12

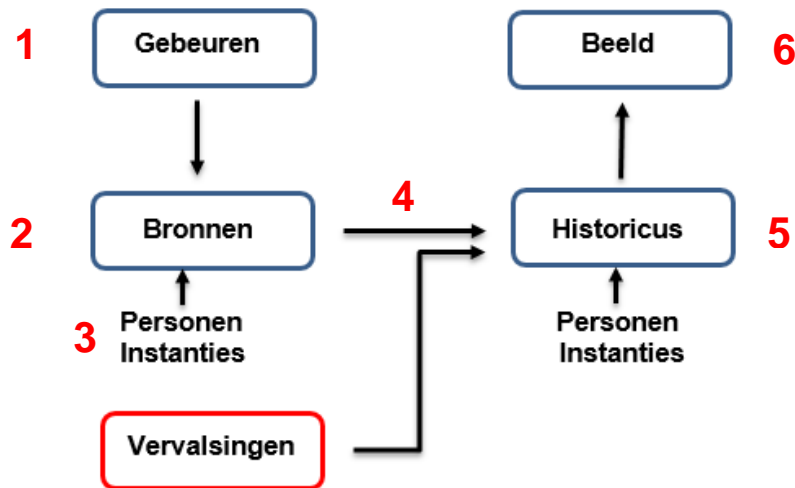
⁶ Feikema, H. (2014). *Karel de Grote. Mythe en werkelijkheid. Een verrassende zoektocht naar een voorouder*. Soesterberg: aspekt. p. 17.

4.4.1 Een voorbeeld

Later in dit werk zullen we Einhard kritisch beoordelen. Einhard heeft ons vele bronnen over de keizer bezorgd. We moeten deze bronnen echter met een korreltje zout nemen, aangezien Einhard dicht bij Karel de Grote stond. Einhard was een toegewijde dienaar van Karel de Grote.

We verduidelijken dit aan de hand van het schema:

1. Karel de Grote pleegde een grote volkerenmoord op de Saksen.
Dit is de gebeurtenis.
2. Einhard schrijft een biografie over Karel de Grote.
Hier zien we hoe er een "verslag" geschreven wordt over een persoon.
3. Karel de Grote heeft een grote invloed op Einhard. Einhard had een grote bewondering voor de keizer. Hij had (bewust?) geen oog voor de wantoestanden, die Karel veroorzaakte.
De subjectiviteit en de standplaatsgebondenheid van de auteur wordt hier duidelijk. We zien dat Einhard hier vol lof over Karel de Grote schrijft. Hij staat namelijk dicht bij de keizer. Hij beschrijft oorlog als een heldendaad.
4. De historicus leest *Vita Karoli Magni* van Einhard.
5. De historicus krijgt een zeer positief beeld van Karel de Grote.
We merken op dat de historicus zich een beeld heeft gevormd over Karel de Grote. Aangezien Einhard altijd positief was over de Karel de Grote, krijgt de historicus een positief beeld van Karel de Grote. De historicus zal Karel de Grote op zijn beurt als een grote en goede leider beschrijven.
6. Het grote publiek heeft een positief beeld van Karel de Grote.
Het publiek leest de werken van de historicus. Het positieve beeld over Karel de Grote is doorgegeven.

4.5 Beelden. Wat dragen ze bij?

Na bovenstaande verduidelijking van de betrouwbaarheid van bronnen, kunnen we ons afvragen waarom een historicus een bepaald beeld schept. Dit gereconstrueerd beeld kan iemand in de war brengen over de echte gebeurtenissen in het verleden.

Een historicus kan echter niet anders dan een beeld vormen over een historisch verschijnsel. Dit komt omdat het verleden niet meer bestaat. We hebben er enkel overblijfselen van. Deze overblijfselen zijn vaak gebrekkig en incompleet. Om een zo correct mogelijk beeld te vormen is het belangrijk dat de historicus zijn beeld vormt aan de hand van verschillende soorten bronnen. De historicus probeert een beeld van de werkelijkheid in het verleden samen te stellen, maar dit beeld is dus slechts een beeld vanuit onze eigen standplaatsgebondenheid van de werkelijkheid van het verleden. Het is belangrijk om te onthouden dat dit geen exacte kopie is van het verleden. Daarenboven worden beelden gevormd vanuit een eigen perspectief, vanuit onze waarden en normen.

Het vormen van beelden heeft, naast kennis verkrijgen over het verleden, ook andere voordelen.

Wanneer een historicus beelden vormt, helpt hij de wereld vooruit. Hij zorgt er namelijk voor dat er een duidelijk beeld wordt geschept van ongelooflijk, ingewikkelde, onsamenhangende en chaotische wirwar van verschijnselen en gebeurtenissen die zich ooit hebben voorgedaan.

Historische beelden kunnen ons daarnaast ook dichter bij de waarheid over het verleden brengen. Beelden zijn namelijk een manier om ergens naar te kijken. Op deze manier kunnen zaken verduidelijkt worden. Het kan echter gebeuren dat een andere historicus het niet eens is met het beeld van de historicus. Die tweede historicus kan dan een tegenvoorstel doen. Hij zal dan op een andere manier, een ander beeld, naar het verleden kijken. Aan de hand van deze discussie kunnen beelden genuanceerd worden. Een historisch verschijnsel wordt door meerdere personen bekeken.

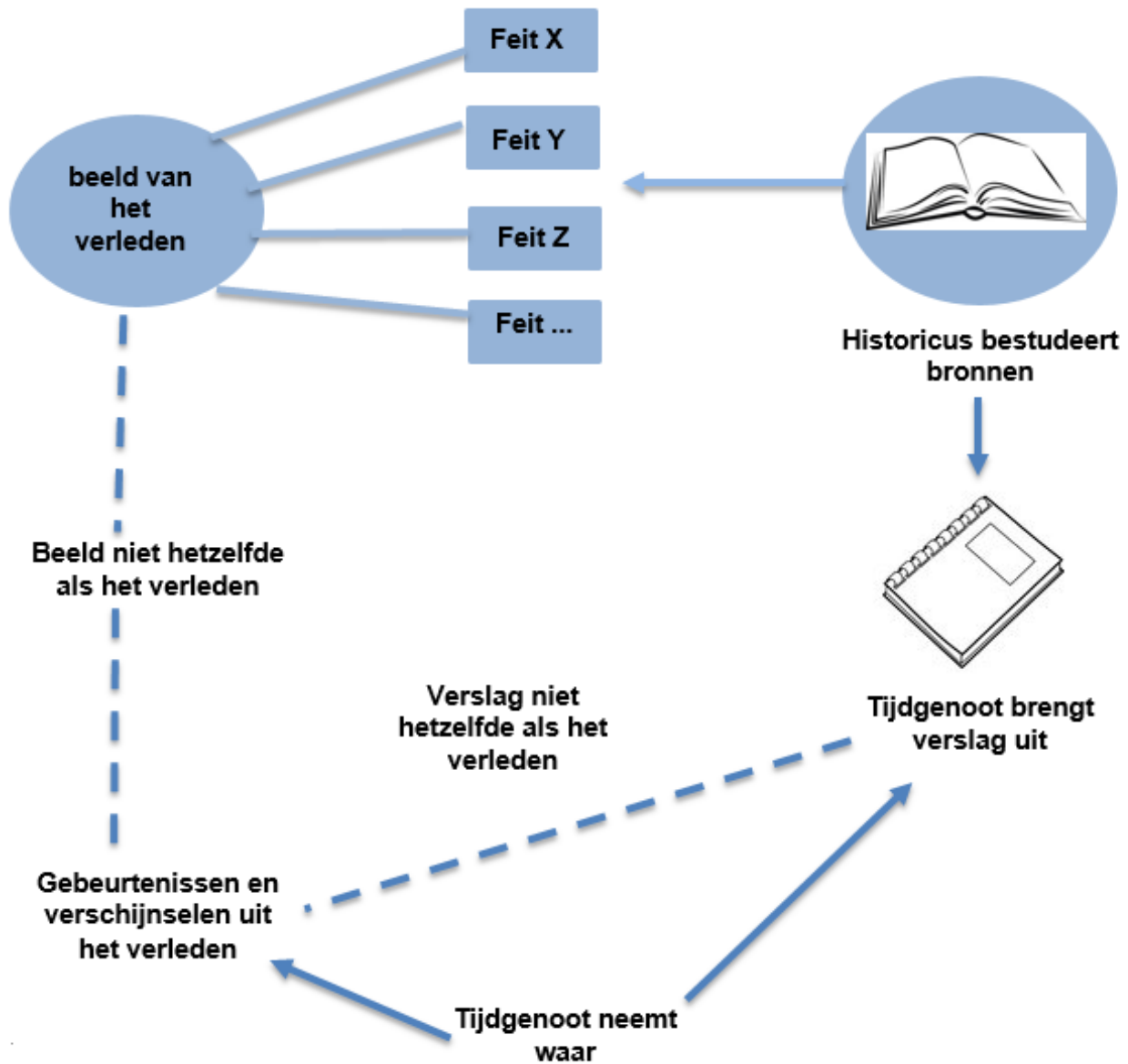
Wij vinden dat leerlingen hier ook in moeten oefenen. De leraar kan bronnen vanuit verschillende perspectieven aanreiken. Aan de hand van deze (soms tegenstrijdige) bronnen kunnen de leerlingen dan in debat gaan. Ze moeten de positieve en de negatieve elementen naast elkaar zetten en op een kritische manier naar het historisch verschijnsel kijken.

Op de volgende pagina vind je een ander schema over de beeldvorming⁷⁸⁹

⁷ Van Straaten, D. e.a. (2012). *Historisch denken*. Assen: Van Gorcum.

⁸ *Tekening open boek*. Geraadpleegd op 24/11/16, via <https://nl.dreamstime.com/photos-images/tekening-open-boek-hardcover.html>

⁹ *Kleurplaten school*. Geraadpleegd op 24/11/16, via <https://www.schoolplaten.com/kleurplaten-school-c109.html>

Figuur 5: Beeldvorming

4.6 Bronnenonderzoek

Om tot een zo neutraal mogelijke beeldvorming te komen, is een goed bronnenonderzoek erg belangrijk.

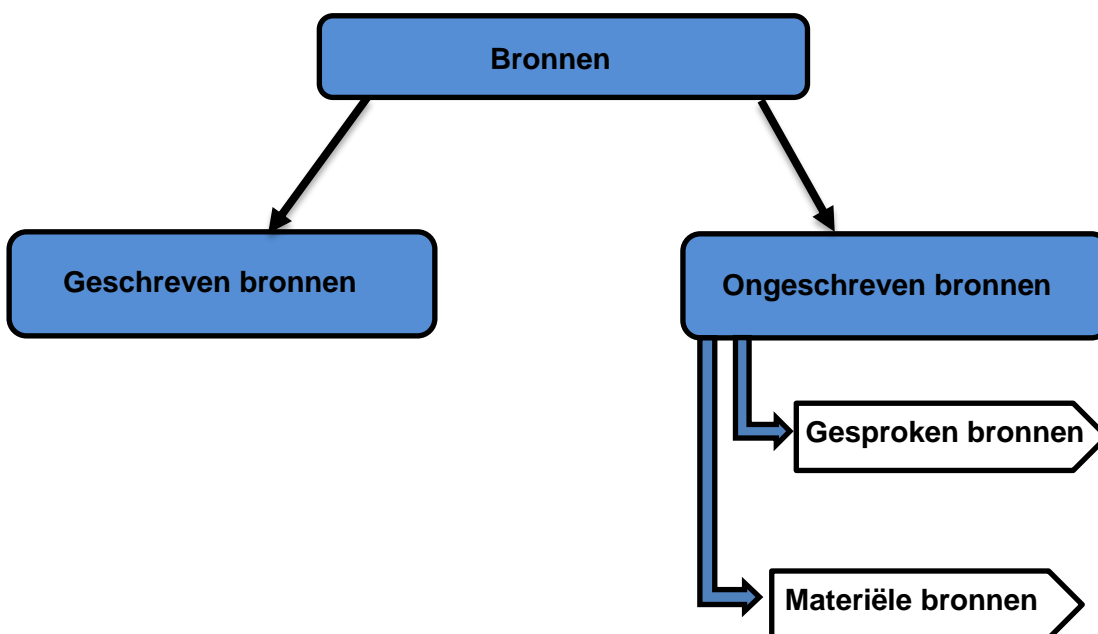
In een bronnenonderzoek maken we gebruik van historische bronnen. Aan de hand van deze overblijfselen uit het verleden, proberen we iets te weten te komen over de ontwikkeling van de menselijke cultuur. Een bron is pas een bron van informatie als een historicus er een bewijs uit kan halen om bepaalde informatie te bevestigen of te ondersteunen. We zouden bronnen dus ook wel bewijsmateriaal kunnen noemen.

De leerlingen moeten als het ware het perspectief altijd bewijzen (met bronnen). Doordat ze zichzelf continu moeten verantwoorden, gaan ze automatisch kritischer zijn ten opzichte van de bronnen. Een bron is dus niet langer iets wat informatie geeft, maar iets wat een bewijs moet leveren voor datgene wat wordt beweerd. Het is dus belangrijk dat we altijd een tegenwicht bieden om zo tot een neutrale beeldvorming te komen. Geef dus niet altijd de bronnen die positief zijn over een bepaalde gebeurtenis, maar reik ook eens een ander perspectief aan.

4.6.1 Soorten bronnen

Bronnen spelen een belangrijke rol bij onze beeldvorming. Het is belangrijk dat leerlingen leren omgaan met deze bronnen. Een eerste stap bij het analyseren van bronnen, is het benoemen van de bron. We hebben namelijk verschillende soorten bronnen.

Hieronder zie je een schema van de soorten bronnen. Op de volgende pagina vind je voorbeelden van de soorten bronnen¹⁰.

Figuur 6: Soorten bronnen

¹⁰ Dewulf, D. e.a. (2015). *Janus 3*. Brugge: Die Keure

Voorbeelden van geschreven bronnen

- Dagboek, brief, memoires, autobiografie, agenda,...
- Oorkonde, contract, wet, geboorteakte, vonnis
- Verhaal, roman, gedicht, lied, gebed,...
- Parochieregister, lijst van soldaten, volkstelling, boekhouding,...
- Historische kaart, stadsplan, metroplan,...
- Krant, tijdschrift, pamflet,...
- Op een gebouw, op een grafmonument, op een zuil, graffiti,...
- Kroniek, encyclopedie, woordenboek, monografie
- Boodschappenlijstje, kattenbelletje, recept, gebruiksaanwijzing, etiket, kalender,...

Voorbeelden van ongeschreven bronnen – gesproken bronnen

- Interview van getuigen
- Kinderliedjes, versjes
- Taal
- Mondelinge overleveringen
- Gebruiken
- Verhalen van oudere mensen
- Tradities

Voorbeelden van ongeschreven bronnen – materiële bronnen

- Architecturale bronnen
  - gebouwen + ruïnes
- Archeologische bronnen:
  - voorwerpen, werktuigen, menselijke, dierlijke en plantaardige resten, luchtfoto's
- Foto's, schilderijen, wandtapijten, tekeningen,...
- Film

4.6.2 Primaire en secundaire bronnen

Vervolgens kunnen we bronnen ook onderverdelen in primaire en secundaire bronnen.

Primaire bronnen

Primaire bronnen zijn bronnen die ongeveer in dezelfde periode zijn gemaakt als de periode waarin de gebeurtenis of ontwikkeling waar de bron over gaat, zich afspeelde. Primaire bronnen worden rechtstreeks overgeleverd, zonder tussenpersonen.

Primaire bronnen zijn vaak betrouwbaarder dan secundaire bronnen.

Secundaire bronnen

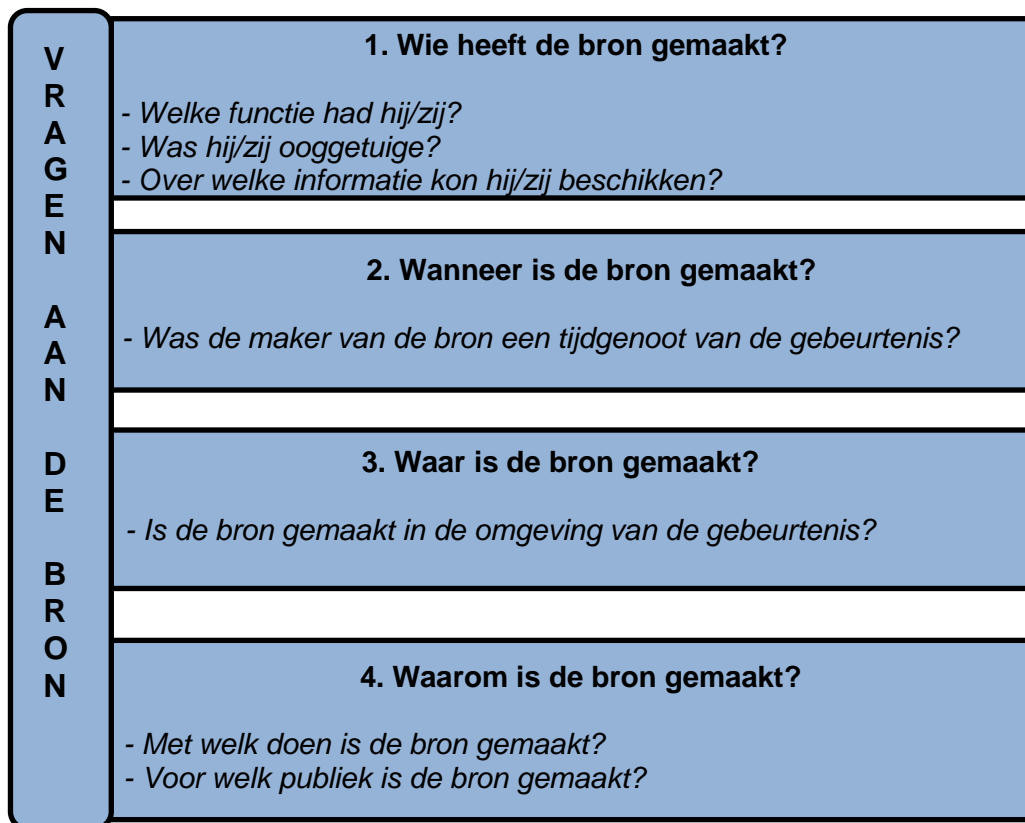
Secundaire bronnen zijn bronnen die afkomstig zijn van iemand die **geen** getuige was van de gebeurtenis. De auteurs zijn dus geen tijdgenoten van de betreffende gebeurtenis. De bron werd achteraf gemaakt. Ze gaat over iets dat in het verleden is gebeurd.

Secundaire bronnen zijn afgeleid uit primaire bronnen. Door interpretatie, analyse, evaluatie en synthese wordt er een nieuw geheel gevormd.

4.6.3 Vragen stellen

Wanneer je aan de slag gaat met bronnen, zijn er een aantal vragen die je jezelf kan stellen. De antwoorden op deze vragen vormen een bijdrage om op een kritische manier naar een bron te kijken. Ze helpen je om jezelf de vraag te stellen hoe correct/betrouwbaar de bron is. Dit zorgt er dan weer voor dat we ons beeld kunnen bijschaven.

De vragen die je jezelf moet stellen zijn¹¹:

Figuur 7: Vragen aan de bron

4.6.4 Feit/mening

In de eerste graad leren de leerlingen de begrippen feit en mening. Ze moeten informatie kunnen klasseren volgens feit en mening. Dit is ook essentieel om de bron goed te begrijpen. Enerzijds ontdekken de leerlingen wat de gebeurtenis is (feit). Anderzijds ontdekken de leerlingen wat de visie van de auteur over een gebeurtenis of persoon is (mening). Deze vaardigheid moet bereikt worden volgens de eindtermen (1ste graad):

- Nr. 23: De leerlingen moeten aan de hand van een geleide opdracht het onderscheid tussen feit en mening toepassen op die informatie.

- Een **feit** is iets wat werkelijk gebeurd is.
- Een **mening** is persoonlijk en subjectief. De manier waarop iemand over iets denkt.

¹¹ Van der Kaap, A. *Historisch denken en redeneren*. Geraadpleegd op 02/11/16, via <http://www.vanderkaap.org/histoforum/2009/historischdenken.html>

4.7.1 Historisch denken en het gebruik van bronnen

Historisch denken en het gebruik van bronnen zijn met elkaar verbonden.

Leerlingen hebben drie belangrijke inzichten nodig bij het historisch denken en het gebruik van bronnen.¹³

- Inzicht 1: De kennis van het verleden komt tot stand via bronnen.
- Inzicht 2: Historici reconstrueren een beeld van het verleden, op basis van een kritische bronnenanalyse.
- Inzicht 3: Het beeld van de geschiedenis wordt geschreven in het heden.

De kennis van het verleden komt tot stand via bronnen.

In het vorige onderdeel hebben we al duidelijk gemaakt dat een historicus geen exact beeld weergeeft van het verleden. Onze kennis van het verleden verkrijgen we door bronnen. Deze bronnen geven echter ook geen exacte weergave van het verleden. Leerlingen moeten bewust gemaakt worden van het feit dat bronnen gemaakt worden door auteurs. Deze auteurs leefden in een bepaalde context. Daarnaast hadden ze bepaalde doelen en een publiek voor ogen.

Een concreet voorbeeld staat in punt 4.4.1.

Historici reconstrueren een beeld van het verleden, op basis van een kritische bronnenanalyse.

Voordat we een beeld kunnen creëren van het verleden, moeten bronnen kritisch geanalyseerd worden. Daarnaast moesten ze geïnterpreteerd worden, in hun context. Hier mag het perspectief van de auteur niet uit het oog verloren worden (zie verder: historische distantie).

Dit beeld is nooit volledig. Het is namelijk zo dat nooit ieder perspectief benaderd kan worden. Soms worden er door deze personen geen bronnen nagelaten.

Overgeleverde bronnen zijn daarnaast nooit volledig. Er vindt namelijk altijd een interpretatie plaats. Het verleden kan dus nooit letterlijk weerspiegeld worden.

Vervolgens weten historici meer dan de auteur van een bron want ze zijn vaak al op de hoogte van de afloop van een bepaalde situatie. Historici kunnen de historische gebeurtenissen en hun afloop met elkaar in verband brengen.

Het beeld van de geschiedenis wordt geschreven in het heden.

Historici schrijven een beeld van de geschiedenis in een heel ander tijdsgevee dan de historische gebeurtenissen zelf. Het verleden wordt steeds op een andere manier beschreven door een historicus. In de eerste plaats moeten bronnen, samengesteld door historici, op een zo kritisch mogelijk manier geschreven worden. Een historicus is echter steeds beïnvloed door zijn standplaatsgebondenheid. Dit betekent dat iedere auteur/lezer van een bron gebonden is aan zijn/haar specifieke plaats in de tijd in een welbepaalde maatschappij met eigen waarden en normen.

In de tweede plaats moeten leerlingen er altijd rekening mee houden dat bronnen **geen exacte weergave** zijn van het verleden.

4.7.2 Werken met bronnen en het stimuleren van historisch denken

Hierboven hebben we besproken wat het belang is van historisch denken bij bronnenonderzoek. Het werkt echter ook in de omgekeerde richting. Werken met bronnen stimuleert het historisch denken.

We maken een onderscheid tussen:

- Redeneren *met* bronnen
- Redeneren *over* bronnen

¹³ Van Nieuwenhuyse, K. e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco, p.p. 12-16

Redeneren met bronnen

Hier is het belangrijk dat leerlingen belangrijke informatie kunnen selecteren uit bronnen. Vervolgens moeten leerlingen deze informatie kritisch analyseren.

Redeneren over bronnen

Hierbij wordt er dieper ingegaan op de informatie die je uit een bron kan halen. Leerlingen moeten hier de waarde van een bron leren beoordelen. Hierbij moeten ze rekening houden met de context van de bron en de positie van de auteur.

Het is belangrijk dat het redeneren met bronnen en het redeneren over bronnen altijd samengaan.

Amerikaans onderzoek (Nokes, Dole & Hacker, 2007) toont aan dat het redeneren over bronnen de kennis van jongeren over het verleden versterkt. Het is dus zeker de moeite waard om extra tijd en moeite te investeren in het redeneren over bronnen.¹⁴

4.8 Redeneren over bronnen en het belang van taal

Bij het redeneren over bronnen, speelt de analyse van de aangewende taal en de gehanteerde retoriek een belangrijke rol. De taal die gebruikt wordt in een bron, zegt mede iets voor de manier waarop de werkelijkheid wordt voorgesteld.

Woorden zijn een krachtig wapen. Woorden kunnen doelbewust ingezet worden om een bepaald doel te bereiken.

We illustreren dit aan de hand van een uitspraak van Winston Churchill¹⁵

Voor ons ligt een beproeving van de meest pijnlijke soort. We hebben voor ons vele, lange maanden van strijd en van lijden. U vraagt, wat is ons beleid? Ik kan zeggen: het is om oorlog te voeren, over zee, land en lucht, met al onze macht en **met alle kracht die God ons kan geven**; om oorlog te voeren tegen een monsterlijke tirannie, nooit overtroffen in de donkere afgrijselijke catalogus van misdaden tegen de mens. Dat is ons beleid. U vraagt, wat is ons doel? Ik kan antwoorden in één woord: Het is de **overwinning**, de overwinning ten alle prijze, de overwinning ondanks alle terreur, overwinning, hoe lang en hoe hard de weg ook zal zijn; want zonder overwinning is er geen overleven.

In de zin “met alle kracht die God ons kan geven”, wordt er doelbewust verwezen naar God. Churchill gaf het volk hiermee de gedachte dat God aan de Engelse zijde stond. Dit betekende dan dat het een rechtvaardige oorlog zou zijn.

Vervolgens wordt het woord ‘overwinning’ meerdere keren herhaald. Dit roept de strijdlust bij het volk op. Het heeft als doel om het volk een vertrouwend gevoel te geven i.v.m. het winnen van de oorlog.

De vijand wordt beschreven als een monster. Deze tactiek, het ontmenselijken van de vijand, is een typische tactiek in de oorlogsretoriek.

Tirannie en terreur zijn begrippen die gebruikt worden om de angst bij het volk te versterken. Churchill gebruikt hier een sterke tactiek.

Een belangrijke vaardigheid van historisch denken, is het oog hebben voor taal.

¹⁴ Van Nieuwenhuyse, K., e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco. p. 16

¹⁵ Van Nieuwenhuyse, K., e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco. p. 19

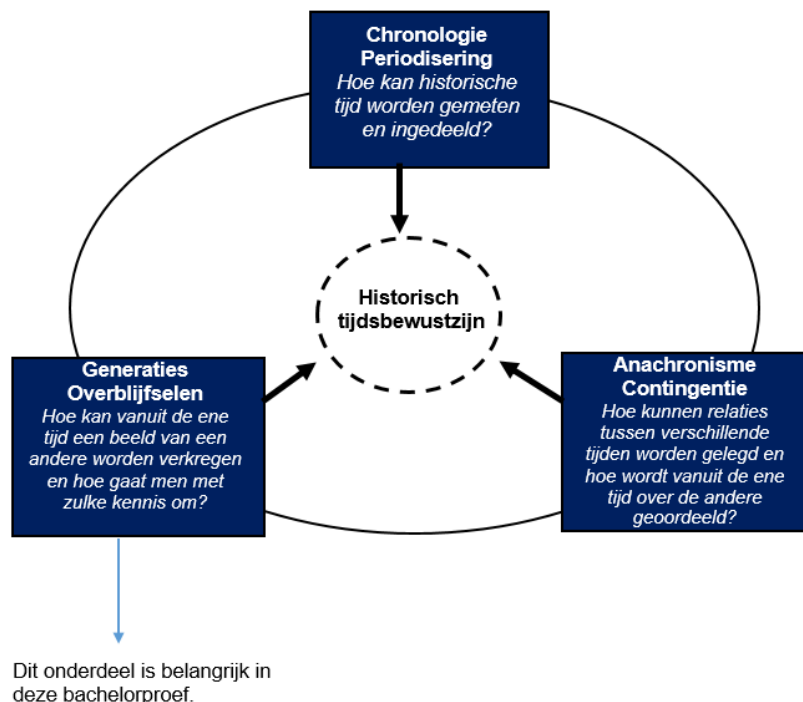
4.9 Een historisch tijdsbewustzijn

Om een goede historische denkwijze te hebben, is een historisch tijdsbewustzijn belangrijk. Dit kan geplaatst worden onder het element “contextualiseren”. Daarnaast is een historisch tijdsbewustzijn ook belangrijk bij het gebruik van bronnen. We hebben deze onderdelen ook al besproken in de schema’s op pagina 16 en 17 (4.4 De betrouwbaarheid van bronnen). Een historisch tijdsbewustzijn draagt ook bij tot het verbeteren van de historische distantie (zie verder).

Er zijn zes kernbegrippen die belangrijk zijn bij het historisch tijdsbewustzijn. Deze begrippen zijn:

- **Periodisering:** Het ordenen van de geschiedenis. Dit kan chronologisch, thematisch of een combinatie van beide zijn.
- **Chronologie:** Tijdrekenkunde. Het rangschikken in tijd van historische gebeurtenissen.
- **Overblijfselen:** Er moet een besef bereikt worden dat de overblijfselen afkomstig zijn van een andere tijd, een andere wereld. Men moet dus een zekere afstand houden t.a.v. dit overblijfsel.
- **Generatie:** Het is belangrijk dat we andere generaties niet opvatten als een wij groep, maar als een zij-groep. Zo moeten we zaken uitleggen in de context van zijn tijd.
- **Anachronisme:** Een anachronisme is iets wat niet past bij de tijd van de context.
- **Contingentie:** Hierbij bekijk je iedere tijd, iedere periode op zichzelf. Hierdoor wordt er meer nadruk gelegd op toeval en onvoorspelbaarheid in historische ontwikkeling.

We verduidelijken dit m.b.v. een schema¹⁶:

Figuur 9: Historisch tijdsbewustzijn

¹⁶ Van Straaten, D. (2012). *Historisch denken*. Assen: Van Gorcum. P. 24

4.10 Historische distantie

Om dit onderdeel duidelijk te maken, starten we met een verhaal.

In een middelbare school wordt een project uitgevoerd rond de Tweede Wereldoorlog. Er komt een gastspreker naar de school. De gastspreker was een jood en zat tijdens de Tweede Wereld gevangen in een Nazi-kamp. Een verwonderde leerling vroeg aan de gastspreker waarom hij nooit ontsnapt was. De leerling stelde vragen over de ligging, de beveiliging,... . Tijdens de speeltijd had hij een heus ontsnappingsplan ontwikkeld. Het jongetje gaf zijn plan aan de gastspreker. Op die manier zou hij zeker kunnen ontsnappen, als hij nog eens gevangen genomen zou worden.

Is dit een goede manier van historisch denken, een historisch besef? Sam Wineburg zou hierop nee zeggen.

Deze leerling toont een grote interesse en kennis in historische feiten. Hij toont echter geen historisch besef, want de leerling bekijkt alles vanuit zijn perspectief. Hij houdt geen rekening met de angsten, de zwakte en andere belangrijke aspecten die de joden en andere gevangenen tegenhielden om een ontsnappingspoging te ondernemen.

Sam Wineburg is een Amerikaanse onderwijsdeskundige. Wineburg is professor vakdidactiek geschiedenis aan de universiteit van Stanford. Hij wil de wetenschappelijke inzichten koppelen aan de lespraktijk. "Historical Thinking" is belangrijk onderdeel van zijn werk.¹⁷

Als we leren over de geschiedenis moeten we altijd rekening houden met de **historische distantie**. Dit is de afstand die we moeten houden met de gebeurtenissen en personen uit het verleden.

Wat in een bepaalde tijd als normaal werd beschouwd, past soms totaal niet bij onze hedendaagse waarden en normen. Ook dit kan een invloed hebben op onze beeldvorming: vanuit ons perspectief zullen we vaak met onbegrip en ongeloof luisteren naar de verhalen uit het verleden. Hierdoor krijgen we vaak automatisch en onbewust een negatief (of positief) gevoel t.o.v. de bron en dus ook de gebeurtenis of de persoon.

Dit is vaak moeilijk voor leerlingen. Historische distantie is iets wat je moet opbouwen. In de eerste jaren zullen de leerlingen dus waarschijnlijk erg verwonderd zijn over hoe anders de mensen in het verleden handelden en naar de wereld keken.

Uit het bovenstaande verhaal kunnen we concluderen dat feitenkennis niet voldoende is, om op een goede manier historisch te denken en te redeneren.

Om op een goede manier historisch te denken en te redeneren, zijn een aantal competenties van groot belang: - feiten controleren

- feiten respecteren in hun historische context, ook wanneer ze niet overeenkomen met jouw waarden en normen.
- vaardig zijn in de historische distantie
- begrip tonen voor continuïteit en discontinuïteit
- spontaan verbanden leggen
- interpretaties onderscheiden
- je oordeel nuanceren.

¹⁷ De Paepa, T. (2015). *Geschiedenis*. Geraadpleegd op 20/06/16, via https://pincette.vsko.be/Website_buitenhuis/DPB/DPB_Gent/VICOG/website/DPB/SO/Regionale%20Mededelingen/2015-2016/Oktobert%202015/Geschiedenis%20okt2015.pdf

In de praktische uitwerking van deze bachelorproef, wordt er dieper ingegaan op deze competenties om zo tot een betere beeldvorming te komen.

4.11 Een kritische houding

In deze bachelorproef wordt ook een kritische houding nagestreefd. Deze houding is van belang bij leerkrachten, maar ook bij leerlingen.

Er is één vraag die altijd gesteld moet worden bij het aannemen van een kritische houding: **“Waarom zou ik deze informatie accepteren?”**

Deze houding moet altijd nagestreefd worden. Niet alleen bij geschiedenis, maar in elk ander vak. In de huidige maatschappij is er een overvloed van informatie. Deze informatie is niet altijd correct. Al snel krijg je foutieve informatie. Wanneer je geen kritische houding hebt, zal je deze informatie sneller accepteren.

Als je een kritische houding wilt aannemen, moet je over een aantal vaardigheden beschikken. Het is belangrijk dat je onbevooroordeeld en met een open houding de informatie die je krijgt analyseert. Om dit op een zo goed mogelijke manier te volbrengen, kan je jezelf een aantal vragen stellen:

- Analyseer de bron van de informatie:
  - Is het een betrouwbare bron?
  - Komt het van een kwaliteitskrant of een populaire krant?
  - Heb je dit gezien op sociale media? Check dan ook de bron!
- Is het een historische bron?:
  - Wie is de schrijver?
  - Is het een primaire of secundaire bron?
  - Wat zijn de motieven van de auteur?
  - Welke rol speelt hij in het onderwerp van de bron?

4.11.1 Kritische omgang met bronnen

Het is dus belangrijk om leerlingen aan te leren dat ze bronnen kritisch moeten benaderen. Hierbij moeten ze de bron analyseren op verschillende vlakken:

- De context
- Het perspectief van de auteur
- Het beoogde doel van de bron

We kunnen drie stappen onderscheiden bij de kritische omgang met bronnen. Deze stappen werden opgesteld door Sam Wineburg.¹⁸

---

¹⁸ Van Nieuwenhuyse, K., e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco. p. 17

Stap 1: Sourcing

Hierbij worden de basisvragen gesteld: wie, waar en wanneer.

De leerlingen gaan na wie de auteur van de bron was. Daarnaast bekijken ze ook waar en wanneer de bron werd gemaakt. Vervolgens analyseren de leerlingen wat het perspectief van de auteur is. Ten slotte moeten de leerlingen zichzelf de vraag stellen wat het doel van de auteur was.

Bv. Wat was het doel van Einhard?

Stap 2: Contextualization

Hier breiden we een stuk uit. De leerlingen moeten kijken naar de brede maatschappelijke context waarin de auteur leefde.

Bv. Wie was Einhard en wat was zijn functie?

Stap 3: Corroboration

Tijdens deze stap gaan de leerlingen bronnen vergelijken. Verschillende bronnen over eenzelfde gebeurtenis worden kritisch met elkaar vergeleken.

Bv. Het perspectief van de gelovigen vs. het perspectief van de ongelovigen.

4.11.2 Een kritische houding in het geschiedenisonderwijs?

Je zou denken: "Waarom is dit zo belangrijk voor het vak geschiedenis? Ze krijgen de bronnen toch voorgeschoteld?"

We hebben al besproken dat beeldvorming een voortdurende dialoog is. Er kan iedere dag een nieuwe bron opduiken over een bepaalde gebeurtenis of persoon. Het lukt dus inderdaad om steeds een genuanceerder beeld te schetsen van de geschiedenis.

Desondanks worden er nog steeds vastgeroeste beelden meegegeven aan de leerlingen. Een goed voorbeeld hiervan hebben wij geschreven in de inleiding, "De donkere middeleeuwen." Dit beeld hebben nog veel leerlingen wanneer ze de middelbare school verlaten.

Hier wordt dus duidelijk dat deze kritische houding ook een basishouding moet zijn van leerkrachten. Daarom lijkt het ons een goed idee om hier nog meer op te focussen in de lerarenopleiding.

Daarnaast vinden wij het ook belangrijk dat leerlingen deze kritische houding aangeleerd krijgen tijdens de geschiedenislessen. Concreet kan dit bereikt worden aan de hand van een bronnenonderzoek. Vaak krijgen leerlingen een bron. Hier moeten ze dan een aantal oppervlakkige vragen over oplossen. In plaats van enkel de bron te geven waar de "juiste" informatie instaat, kan het interessant zijn om de leerlingen verschillende bronnen aan te reiken. Hierdoor komen ze in contact met de verschillende perspectieven. Door deze bronnen kritisch te analyseren en te vergelijken, komen we tot een genuanceerd beeld van het verleden. Daardoor zullen de leerlingen zich minder snel "vasthechten" aan een enkel oogpunt en vormen ze hun *eigen* beeld.

Deze manier van werken brengt ook een aantal andere voordelen met zich mee:

- De leerlingen zijn intensiever bezig met de leerstof;
  - De leerlingen zullen de leerstof hierdoor beter onthouden.
- De leerlingen zullen in de praktijk sneller met een kritische blik naar informatie kijken;
- De leerlingen ontwikkelen een onderzoekende houding;
- De leerlingen ontdekken de redeneringen van verschillende perspectieven;
- De leerlingen oefenen in het historisch denken en redeneren.

Deze houding komt ook voort uit een van de uitgangspunten van het geschiedenisonderwijs: het geschiedenisonderwijs moet leerlingen voorbereiden op kritische burgers binnen de eigentijdse maatschappij.

Leerlingen moeten zich weerbaar kunnen opstellen. We citeren hiervoor een stuk uit de krachtlijnen van de eindtermen¹⁹:

Weerbaarheid is geïnformeerd zijn. Geschiedenisonderwijs vervult daarin een belangrijke functie: ze leert de draagwijdte van termen inschatten, informatiestromen structureren en interpreteren en een persoonlijk standpunt formuleren. Historische vorming is noodzakelijk omdat de geschiedenis vaak ook misbruikt wordt. Door informatie kritisch te benaderen, leren jongeren immers relativeren, demystifiëren, afstand nemen van valse voorstellingen en vooroordelen, zodat ze een geargumenteed standpunt kunnen innemen.

Een kritische houding is dus uitermate belangrijk in het geschiedenisonderwijs, maar ook daarbuiten.

4.11.3 Een kritische houding, een basishouding?

Een kritische houding zou een basishouding moeten zijn. Een kritische houding zorgt voor fact-checking. Dit is meer dan ooit nodig in de huidige maatschappij. Daarom streven wij ernaar om deze houding ook te stimuleren in andere onderwijsvakken. Een kritische houding is dan ook een onderdeel van de vakoverschrijdende eindtermen (zie verder).

Deze houding is evident in het vak geschiedenis, maar dit toepassen tijdens de lessen geschiedenis heeft ook nog andere voordelen. In het vak geschiedenis zijn er veel kansen om te oefenen op deze kritische houding. Door dit systematisch toe te passen, wordt dit een basishouding bij leerlingen. Daarom moet er naar gestreefd worden om deze houding te stimuleren van het eerste middelbaar tot het laatste middelbaar (en zelfs vroeger en later).

Het oefenen van een kritische houding is voor ons een onderdeel van levenslang leren.

Het is namelijk niet alleen de bedoeling om je kritische houding te richten op bronnen of informatie van buitenaf. Het is ook belangrijk om dit op jezelf toe te passen. Wanneer de leerlingen dit toepassen op zichzelf, zullen ze dit ook in het dagelijkse leven doen.

Onderstaand filmfragment maakt heel duidelijk waarom het controleren van je bronnen, en dus kritisch zijn t.o.v. de bronnen die voorgeschoteld worden, erg belangrijk is.

Je kan het fragment eenvoudig terugvinden op Youtube.

Figuur 10: Een kritische houding is belangrijker dan ooit te voren.

Bron: Metrosverige. (2016). *Fact checking online is more important than ever*. Geraadpleegd op 23/11/16, via <https://www.youtube.com/watch?v=Ryipu-NWYm8>

¹⁹ <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/derde-graad/aso/vakgebonden/geschiedenis/uitgangspunten.htm>

4.12 Link met de eindtermen

De vaardigheden die bereikt worden door aan een goed bronnenonderzoek en bewust met beeldvorming bezig te zijn, staan ook in de eindtermen.

We gebruik de eindtermen van de tweede graad – ASO, aangezien deze bachelorproef specifiek over Karel de Grote gaat.

De doelstellingen die bereikt kunnen worden, zijn:

Kennis, inzicht en vaardigheden i.v.m. het historisch referentiekader

- Nr. 12: De leerlingen geven voorbeelden van normconformerend en normafwijkend gedrag, vanuit toenmalige maatschappelijke waarden.

Vaardigheden i.v.m. de methodologische onderbouwing

- Nr. 14: De leerlingen kunnen doelgerichte informatie opzoeken over het verleden en het heden op basis van duidelijk afgebakende opdrachten met gevarieerd en gedifferentieerd leermateriaal.
- Nr. 15: De leerlingen kunnen tekstuele, auditieve, visuele, audiovisuele en multimediale informatie ordenen op basis van de criteria historische bron of historisch materiaal, met vermelding van de referentie.
- Nr. 19: De leerlingen kunnen aan de hand van op hun niveau geschreven opdrachten, informatie interpreteren en mogelijke betekenislagen achterhalen.
- Nr. 20: De leerlingen kunnen uit historische informatie een standpunt halen en daaromtrent een vraag formuleren.
- Nr. 21: De leerlingen kunnen aan de hand van vragen en op hun niveau geformuleerde opdrachten, historische documenten met elkaar vergelijken, uit die vergelijking de draagwijdte van die informatie bepalen en een besluit formuleren.
- Nr. 22: De leerlingen kunnen met coherentie argumenten hun eigen standpunt tegenover een historisch of actueel maatschappelijk probleem verdedigen.
- Nr. 23: De leerlingen kunnen informatie uit historisch bronnenmateriaal en historiografische documentatie structureren en synthetiseren.

Attitudes

- Nr. 25: De leerlingen hechten waarde aan de bevraging van het heden en het verleden bij de motivering van meningen en standpunten in de confrontatie met historische en actuele spanningsvelden.
- Nr. 26: De leerlingen brengen waardering op voor het intellectueel-eerlijk omgaan met historische informatie en voor het bespreekbaar stellen van stereotypen en vooroordelen.
- Nr. 28: De leerlingen zijn bereid waarden en normen uit heden, verleden en andere culturen vanuit de historische en actuele context te benaderen.

De leerlingen worden in de eerste graad wel al voorbereid op bovenstaande vaardigheden. Zoals hiervoor al vermeld, moeten de leerlingen een onderscheid kunnen maken tussen feit en mening. Dit is een vaardigheid die behaald moet worden volgens de eindtermen van de eerste graad:

- Nr. 23: De leerlingen moeten aan de hand van een geleide opdracht het onderscheid tussen feit en mening toepassen op die informatie.

4.13 Linken met de vakoverschrijdende eindtermen

De vaardigheden die bereikt worden door aan een goed bronnenonderzoek te doen en bewust met beeldvorming om te gaan, kunnen ook gelinkt worden aan de vakoverschrijdende eindtermen.

Aan volgende vakoverschrijdende eindtermen kan er gewerkt worden:

Context 1: Lichamelijke gezondheid en veiligheid

- Nr. 15: De leerlingen beseffen dat maatschappelijke fenomenen een impact hebben op veiligheid en gezondheid.

Context 2: Mentale gezondheid

- Nr. 6: De leerlingen stellen zich weerbaar op.

Context 3: Sociorelationele ontwikkeling

- Nr. 6: De leerlingen doorprikken vooroordelen, stereotypering, ongepaste beïnvloeding en machtsmisbruik.

Context 7: Socioculturele samenleving

- Nr. 4: De leerlingen trekken lessen uit historische en actuele voorbeelden van onverdraagzaamheid, racisme en xenofobie.
- Nr. 7: De leerlingen illustreren de wederzijdse beïnvloeding van kunst, cultuur en techniek, politiek, economie, wetenschappen en levensbeschouwing.

Stamvaardigheden

- Communicatief vermogen
- Empathie
- Exploreren
- Kritisch denken
- Mediawijsheid
- Open en constructieve houding

Figuur 11: Cartoon over de VOET²⁰

²⁰ Link met de vakoverschrijdende eindtermen. Geraadpleegd op 05/01/17, via <https://dgm.wikispaces.com/groep022012-beginanalyselink>

5 Wie was Karel de Grote?

Karel de Grote was de koning der Franken. Hij is (waarschijnlijk) geboren te Herstal in het jaar 747 en overleden te Aken in 818. Karel de Grote is afkomstig uit het Karolingische geslacht.

Karel de Grote was de zoon van Pepijn de Korte en Bertrada van Laon. Toen zijn vader stierf, werd Karel de Grote op zesentwintigjarige leeftijd koning, samen met zijn broer Karloman. Toen Karloman stierf in 711, werd Karel de Grote de alleenheerser van een groot rijk. Ongeveer dertig jaar later, in 800 op de eerste kerstdag, werd hij door paus Leo III tot keizer van het Karolingische rijk gekroond.

Figuur 12: Karel de Grote²¹

Met de verwerving van de keizerstitel had Karel de Grote het hoogtepunt van de toenmalige macht bereikt. De Karolingische dynastie had tijdens de voorgaande eeuw een lange weg afgelegd.

Hij werd de vader van Europa genoemd omdat zijn rijk uitstreekte over grote delen van het huidige Europa.

Karel de Grote had vele talenten. Hij kreeg een militaire opvoeding. Hierdoor was hij fysiek sterk, maar ook op intellectueel vlak, was Karel de Grote goed ontwikkeld. Hij was zeer geïnteresseerd in de taal- en letterkunde. Hij hield zich bezig met het Latijn en andere vreemde talen, grammatica en retorica.

Karel de Grote heeft dan ook veel betekend voor de westerse cultuur. De keizer van het Avondland wou een groot gemeenschappelijk rijk, maar had ook eerbied voor de eigenheid van de onderscheiden volkeren. Dit heeft de ontwikkeling van de westerse beschaving fundamenteel beïnvloed. Hierdoor konden er vele subculturen groeien in Europa. Toch hadden deze subculturen, zoals de Duitse en de Franse cultuurvariant, een gemeenschappelijke stam. Deze erfenis, samen met zijn zorg voor onderwijs, kennis en cultuur, maken van Karel de Grote een grote erflater van het huidige Europa.

We noemen Karel de Grote ook wel eens de vader van het Avondland. "Avondland" is een andere benaming voor Europa. Het zou een Fenicisch woord zijn. Fenecië (het huidige Libanon en Syrië), lag ten oosten van Europa. Voor hen was Europa het gebied waar de zon onderging.

Karel de Grote was erg religieus. Zijn vader, Karel en zijn broer Karloman werden door de paus gezalfd. Door zijn band met de kerk, slaagde Karel er in om zowel aan het hoofd te staan van het geestelijk gezag als van het wereldlijk gezag. Hieronder zie je een uitspraak van Christopher Dawson over Karel de Grote. Dawson was een historicus die zijn studie wijdde aan de Westerse cultuurgeschiedenis en het Christendom.

“ Men wachtte zich echter voor de misvatting dat op de keizerlijke titel het theocratisch element in Karels bewind zou berusten, of dat hij het universele karakter van zijn gezag zou afleiden uit de imperiale traditie van Rome... dit ideaal berustte veel meer op de leer van de Bijbel en van Sint-Augustinus, dan op de klassieke traditie van het keizerlijke Rome... Karel was een nieuwe David, een tweede Josias. Gelijk deze de wet van God had hersteld, zo gaf ook Karel wet en regel aan de Kerk en droeg hij beide zwaarden: van geestelijk en van wereldlijk gezag.”
- Christopher Dawson.

Bron: Bauer, R. (2013). Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden. Leuven: Davidsfonds, p. 173.

²¹ *Karel de Grote*. Geraadpleegd op 23/11/16, via http://www.prinsespaolaschool.be/webquest/reis%20door%20de%20tijd/galloromeinse_rijk.html

Maar ook onder Karel's tijdgenoten heerste er een illusie. Een illusie van een dappere koning, een dappere keizer. Keizer Karel, de man die het onrust in het rijk, na de val van het Romeinse rijk, terug zou herstellen.

Deze illusie kunnen we ook afleiden uit de uitspraken van zijn woordvoerder, Alcuinus:

“De koninklijke waardigheid die Onze Heer Jezus Christus u heeft geschonken teneinde te regeren over het volk der christenen stijgt uit boven de twee andere (de paus en de keizer van Byzantium) en overtreft deze in wijsheid. De kerken van Christus steunen thans uitsluitend op u en alleen van u verwachten ze redding, o wreker van de misdaad, gids van de misleiden, trooster der bedrukten, stut der rechtvaardigen.”

Bron: Azoulai, M. (1993). *De wereld van eeuw tot eeuw: De tijd van Karel de Grote*. Brussel: Reader's Digest, p. 29.

Ook buiten het rijk van Karel de Grote was er veel lof voor deze man. De kalief van Bagdad, Haroen al-Rasjid, gaf geschenken aan de keizer om zo goede banden te behouden.

Naast onderwijs en cultuur, had Karel de Grote nog een belangrijke bezigheid: oorlogsvoering. Een groot deel van zijn tijd en energie, spendeerde de keizer aan het uitbreiden van zijn rijk en dus: oorlogsvoering.

Gebiedsuitbreiding onder Karel de Grote

Figuur 13: Gebiedsuitbreiding onder Karel de Grote²²

²² Azoulai, M. (1993). *De wereld van eeuw tot eeuw: De tijd van Karel de Grote*. Brussel: Reader's Digest, p. 30.

5.1 Enkele feiten op een rij ²³²⁴

- Karel de Grote slaagde erin om een enorm rijk uit te bouwen. Dit rijk strekte zich uit van het Nauw van Calais en de Bretonse rivier de Vilaine tot Triëste en Brindisi en van de Elbe tot Barcelona. Dit gebied komt overeen met een groot deel van het huidige Europa. Daarom wordt Karel de Grote ook wel eens de vader van Europa genoemd.
- Karel de Grote was een echte veldheer. 44 van de 46 van zijn regeringsjaren, was hij in strijd. Vanaf 780 kregen deze militaire campagnes een religieuze dimensie.
- Door Karel de Grote werd het paleis in Aken het centrum van de nieuwe politieke en religieuze eenheid. In dit paleis vertoefde de keizer een groot deel van zijn tijd.
- Ondanks de belangrijkheid van het rijk van Karel de Grote, heeft het maar kort bestaan. Het uiteenvallen van het grote rijk kreeg een eerste gedaante door het Verdrag van Verdun in 843.
- Pepijn de Korte liet zichzelf en zijn kinderen zalven door Bonifatius. Dit was erg belangrijk. Hierdoor had hij een goddelijk gelegitimeerde dynastie gesticht. Na de dood van Pepijn de Korte moest Karel dit bondgenootschap voortzetten.

In volgende tekst van paus Hadrianus in 788 aan Karel de Grote wordt duidelijk dat ook de kerk Karel de Grote bewonderde. Deze woorden hadden op hun beurt ook een zeer grote invloed op Karel de Grote en hebben zeker een rol gespeeld bij de intensiteit van Karel's religie.

“ Evenals in de tijd van de Heilige Roomse paus Sylvester door de vrome Constantijn, de grote keizer zaliger nagedachtenis, de Heilige katholieke en apostolische Rooms Kerk door diens vrijgevigheid werd verheven en verhoogd... Zo moge nu onder uw gelukkige regering en in onze tijden Gods Heilige Kerk... groeien en juichen... want zie, een nieuwe allerchristelijke keizer Gods Constantijn is in deze tijd onder ons gekomen, en door hem heeft God zich verwaardigd Zijn Heilige Kerk... alles te verlenen.”

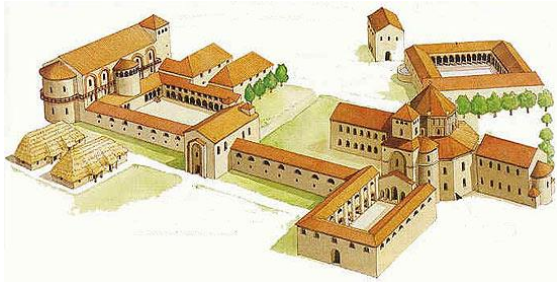
Bron: Bauer, R. (2013). *Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden*. Leuven: Davidsfonds. P.59

- Karel de Grote had veel vrouwen en kinderen. Volgens de biografie van Einhard had hij vijf rechtmatige echtgenotes en vier bijvrouwen. Bij deze vrouwen verwekte Karel 18 kinderen. Deze vrouwen waren; Himiltrud, Hildegard, Fastrada, Liutgard, Madelgarda, Gersvind, Regine en Adallinda, Kebse. Hildegard was zijn grootste liefde. Deze relatie was niet politiek, maar het was vooral een liefdeshuwelijk. Bij haar dood was Karel de Grote erg bedroefd. Waarschijnlijk ligt het werkelijke aantal nog veel hoger.
  - Deze elementen werden, ondanks de christelijke waarden, ook opgenomen in de verhalen en gedichten over Karel de Grote. Zo beschreef Theodulf van Orléans de dochters als mooie vrouwen. Schoonheid was een eigenschap van de familie van Karel de Grote.

²³ Bauer, R. (2013). *Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden*. Leuven: Davidsfonds

²⁴ Van Friesland, W. (2014). *Karel de grote. Keizer van het avondland*. Utrecht: Omniboek.

- Karel de Grote was een bon vivant. Hij hield van vrouwen, vreugde, eten en gezelligheid. Hij had geen strenge regels, ook niet voor zijn kinderen.
- Karel de Grote heeft ook gezorgd voor grote intellectuele ontwikkelingen in Europa. Onderwijs, cultuur en politiek kregen veel belang van hem. Hij ligt mede aan de basis van de Karolingische renaissance.
- Hij voerde wetten in met betrekking tot het klooster en de Kerk. Hij had het recht om de bisschoppen zelf te benoemen.

Figuur 14: Reconstructie van de keizerlijke residentie in Aken²⁵

Het is een feit dat Karel de Grote een belangrijke invloed heeft gehad op de culturele vlak. Hij stimuleerde het onderwijs. Zijn onderdanen werden beloond met goud, maar ook met boeken. Zijn hof was het centrum van geleerdheid en geletterdheid. Hij werd omringd door geleerden en schrijvers. Deze bezongen in hun gedichten op hun beurt de innerlijke en uiterlijke kenmerken van de vorst.

5.2 Welke elementen moeten we kritisch analyseren?

5.2.1 Onderwijs

Onderwijs is vandaag de dag vanzelfsprekend voor ons. In het verleden was dit niet zo. Enkel de personen uit de hogere kringen hadden toegang tot onderwijs. Het volk werd als het ware dom gehouden. Karel de Grote had wel een grote belangstelling voor het onderwijs. Uiteraard klinkt dit voor ons positief: onderwijs is in onze ogen zeer belangrijk. Maar in dit geval is het ook belangrijk na te gaan wat het motief van Karel de Grote was. Wou hij waarden en kennis bijbrengen aan zijn volk? Wou hij zijn volk opvoeden tot kritische burgers? Karel de Grote had echter ook een ander doel voor ogen: hij wou zijn bevolking bekeren tot het christendom. Dit noemen we ook 'kerstening'. Zijn rijk was godsdienstig erg verdeeld. Hij wou de kerk op één lijn brengen en op die manier ook één gezag bereiken. Deze bekering gebeurde soms met geweld en verplichtingen. Tot Alcuinus hem een brief stuurde. In deze brief vertelde hij dat Karel zijn militaire strategie niet effectief was. Hij gaf volgende wijze raad aan Karel: "Een man kan gedwongen worden om zich te laten dopen, maar niet om daadwerkelijk te geloven."

Volgens Alcuinus was er maar één manier om de kerstening effectief uit te voeren. Karel de Grote moest de harten en vooral de hoofden van zijn volk winnen. Onderwijs was hier de ultieme en duurzaamste methode voor.

Als bijlage vind je een aanvullend artikel.

²⁵ *Geschiedenis – Karolingers*. Geraadpleegd op 26/06/16, via <http://www.tenbunderen.be/karolingers.html>

5.2.2 Familievader

We hebben al aan de hand van bronnen aangetoond dat Karel de Grote als familievader werd voorgesteld kan u twee bronnen vinden die Karel de Grote als familievader voorstelt. (2. Welk beeld hebben wij van Karel de Grote? – p. 10). Toch was dit ook niet zo idealistisch als in de bronnen beschreven staat. Karel de Grote heeft veel vrouwen gehad, zowel vrouwen waar hij mee gehuwd was, als minnaressen. Een groot deel van deze kinderen werden niet erkend. Vanuit onze standplaatsgebondenheid zouden we hem niet beschouwen als een familievader.

In ons opzicht lijkt Karel de Grote dus een vrouwenverslinder en een zedeloos persoon. Hij hield zich niet aan de christelijke waarden zoals trouw en liefde. Het is wel belangrijk dat we ook dit beeld nuanceren. In de tijd van Karel de Grote waren buitenechtelijke relaties in de hogere kringen niet meer dan normaal.

5.2.3 Einhard

Einhard is een Frankisch geleerde en geschiedschrijver. Dankzij hem hebben we belangrijke bronnen over Karel de Grote. Het belangrijkste werk van Einhard is de *vita Karoli Magni*, een biografie van Karel de Grote. Toch is het belangrijk om deze biografie met een korrel zout te nemen. Einhard was namelijk een toegewijde dienaar van Karel de Grote. Hij had een diepe bewondering voor zijn keizer.

Figuur 15: Einhard schrijft de biografie van Karel de Grote²⁶

Einhard was oorspronkelijk afkomstig uit het oostelijke deel van het Frankische Rijk. Hier genoot hij aan het einde van de 8ste eeuw van een opleiding aan de abdij van Fulda. Deze abdij was destijds een belangrijk geestelijk centrum. Aan het einde van deze opleiding werd Einhard naar het hof van Karel de Grote in Aken gestuurd. Hier werd hij de leerling van Alcuinus van York (zie verder). Samen met Alcuinus leidde Einhard de Akense hofschool.

Naast een schrijver, was Einhard ook een bouwmeester. Hij had de leiding tijdens de bouw van de Akense werkplaatsen. Hier werden belangrijke producten van de Karolingische edelsmeedkunst en in ivoorkunst gemaakt.

Zoals je hierboven kon lezen, was Einhard een toegewijde dienaar van de keizer. Hij was een vertrouweling van Karel de Grote. Einhard vergezelde Karel de Grote tijdens een aantal reizen.

Einhard was gehuwd met een zekere Emma. Zij was de zus van bisschop Bernhard van Worms. Einhard heeft ook bronnen over Emma geschreven. Na haar overlijden schreef hij bijvoorbeeld in een brief aan een vriend dat hij haar elke dag miste, in elk aspect van zijn leven.

Religie speelde een belangrijke rol in het leven van Einhard. Einhard heeft nooit een priesterwijding ontvangen. Desondanks vervulde hij een aantal religieuze functies. Hij was lekenabt van verschillende kloosters

In 840 stierf Einhard te Seligenstadt. In de kerk van Seligenstadt bevindt zich een sarcofaag met het gebeente van Einhard en zijn vrouw, Emma.

Vanuit elk perspectief dat Einhard naar Karel kijkt, als veldheer, bestuurder of als familievader, komt steeds het beeld van een moreel hoogstaande figuur naar boven. Einhard schreef zijn werken niet neutraal. Karel de Grote zou hier altijd uitschijnen als groot, geweldig man. Einhard is degene die Karel de Grote een typisch keizerlijk uiterlijk gegeven heeft. Karel de Grote kreeg de uitstraling die men van een heerser verwachtte en nog steeds verwacht. Ondanks dat Einhard een tijdsgenoot was en ons primaire bronnen bezorgde, moeten we zijn bronnen kritisch benaderen.

Zie punt 4.4.1 voor meer uitleg.

²⁶ Karel de Grote. De machtigste keizer uit de middeleeuwen. Geraadpleegd 13/01/17, via <http://www.spiegel.de/fotostrecke/karl-der-grosse-das-geheimnis-um-seine-kroenung-zum-kaiser-fotostrecke-90832-3.html>

5.2.4 Alcuinus van Tours

Een belangrijk persoon in het leven van Karel de Grote, is Alcuinus van Tours. Hij staat ook bekend onder de naam van 'Alcuinus van York'. Alcuinus van Tours was een geleerde, leermeester en schrijver uit de 8ste eeuw. Hij heeft veel geschreven over Karel de Grote. Hij was ook de raadsman van Karel de Grote.

Alcuinus onderwees Karel de Grote, maar ook zijn kinderen en verwanten. Einhard was ook een leerling van Alcuinus van Tours. Hij had dus een grote invloed op het leven van Karel de Grote, maar andersom was dat ook het geval. De keizer wou Alcuinus in dienst nemen. Alcuinus kreeg dan ook veel verantwoordelijkheid van de keizer. Alcuinus mocht in 781 de paleisschool in Aken oprichten. Alcuinus heeft veel betekend voor het onderwijs, Figuur 16: Alcuinus van York²⁷

het christendom en de Karolingische renaissance.

Op pagina 34 vind je een primaire bron van Alcuinus over Karel de Grote. Deze uitspraak versterkt het klassieke beeld dat wij hebben over Karel de Grote. We herhalen de uitspraak:

“De koninklijke waardigheid die Onze Heer Jezus Christus u heeft geschonken teneinde te regeren over het volk der christenen stijgt uit boven de twee andere (de paus en de keizer van Byzantium) en overtreft deze in wijsheid. De kerken van Christus steunen thans uitsluitend op u en alleen van u verwachten ze redding, o wreker van de misdaad, gids van de misleiden, trooster der bedrukten, stut der rechtvaardigen.”

Bron: Azoulai, M. (1993). *De wereld van eeuw tot eeuw: De tijd van Karel de Grote*. Brussel: Reader's Digest, p. 29.

Ook de bronnen van Alcuinus moeten we kritisch analyseren omwille van twee redenen:

- 1) De invloed van Karel de Grote op Alcuinus:
Alcuinus en Karel zijn al snel in elkaars leven gekomen. Alcuinus heeft een grote rol gespeeld in het leven van Karel de Grote, maar Karel de Grote ook in het leven van Alcuinus. Alcuinus heeft uiteraard ook kritiek gehad op de keizer, daarom was hij zijn raadsman. Naar de buitenwereld was Alcuinus echter positief over Karel de Grote. Dit komt door de positie die Alcuinus in het leven van Karel de Grote had, net zoals Einhard.
- 2) Alcuinus was een erg gelovig man. Hij besteedde veel aandacht aan de theologie. Hij deed er alles aan om het christendom te verspreiden. Karel de Grote speelde hier een belangrijke rol in: hij had de macht om dit via het onderwijs te verspreiden. Dankzij Karel de Grote kon Alcuinus zijn werk waarmaken. Hij was echter tegen de militaire campagnes met een religieuze dimensie, waar Karel de Grote ook veel gebruik van maakte. Alcuinus moest er dus voor zorgen dat de keizer een echte strijder van God was.

²⁷ *Alcuin of York*. Geraadpleegd op 13/01/17, via <http://aprendermat.info/ingles/historyDetail.htm?id=Alcuin>

Alcuinus heeft erg positieve uitspraken over Karel de Grote gedaan. Zo verspreidde het beeld van de goede, dappere keizer zich onder de bevolking.

Figuur 17: Karel de Grote en Alcuinus²⁸

5.2.5 Karel ende Elegast

Een gekend verhaal is dat van Karel ende Elegast. De auteur is onbekend, maar het verhaal behoort wel tot de Karelepiek. Verhalen uit de Karelepiek spelen zich af in de kringen rond Karel de Grote. Soms blijft de keizer op de achtergrond, maar in Karel ende Elegast is Karel de Grote het hoofdpersonage.

Het verhaal is rond 1270 geschreven in Brabant. Het verhaal van Karel ende Elegast geeft ons dus een mooi beeld van hoe men in de 12de eeuw keek naar Karel de Grote. Het verhaal is een tijd na de dood van Karel de Grote geschreven, maar toch noemen we deze Karelepiek een primaire bron.

Het idee van een koning die incognito gaat stelen, was zeer oud en is al regelmatig voorgekomen in verschillende verhalen. Afhankelijk van de tijd en de regio waarin de auteur leefde, kreeg de koning de naam van een heerser die op dat moment erg belangrijk was en veel aanzien had. Deze heerser was Karel de Grote.

De drie hoofdpersonages van het verhaal zijn Elegast, Karel de Grote en Eggeric van Eggermonde.

Elegast is een dappere, maar noodgedwongen roofridder. Hij werd verbannen uit het rijk van Karel de Grote. Toch blijft Elegast trouw aan zijn keizer. Elegast is het toonbeeld van de ridder.

Karel de Grote speelt de hoofdrol in dit verhaal. Hij is een machtige keizer, maar in de verhalen komen ook de negatieve kenmerken naar boven (zie verder).

Eggeric van Eggermonde is de schoonbroer van Karel de Grote. Eggeric wilt Karel de Grote vermoorden. Hij is erg ontrouw en onsympathiek. Hij wilt kost wat kost Karel de Grote vermoorden.

Uit dit verhaal kunnen veel positieve elementen gehaald worden, maar er worden echter ook minder positieve kenmerken gekoppeld aan Karel de Grote. Dit verhaal kan gebruikt worden om ook de "negatieve" kant van Karel te bekijken (zie verder).

Het verhaal (bruikbaar in de klas) is bijgevoegd als bijlage.

5.2.6 Militaire campagnes

De militaire campagnes kregen van ca. 780 een duidelijke religieuze dimensie. Karel gebruikte oorlog als middel om mensen te bekeren.

²⁸ *Alcuinus*. Geraadpleegd op 23/09/16, via <http://www.encyclo.nl/begrip/illuminatie>

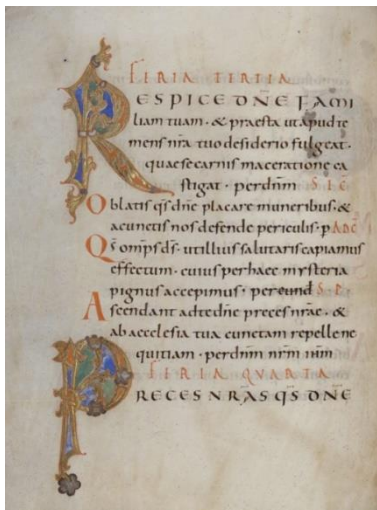
5.3 Wat zijn de positieve elementen van Karel de Grote?

Karel de Grote wou niet alleen heersen, maar hij wou zijn onderdanen ook opvoeden. Hij richtte, samen met Alcuinus, een paleisschool op. Hier kreeg het nobele gedeelte van Karels hofhouding les in rekenen, taal en de letteren.

Veel clerici hadden geen goede taalbeheersing. Karel de Grote wou dat de clerici de Bijbel goed konden begrijpen. Ze moesten immers soldaten van de kerk worden. De clerici moesten religieus van hart, geleerd van taal en onbesproken van gedrag zijn. Via deze geleerde clerici wou hij dat de juiste morele kennis zou doorsijpelen naar de overige clerici. Op die manier zouden de bovenlagen van de bevolking ook de juiste waarden leren en dit gaat steeds verder tot het heel de bevolking bereikt. Hij hield zich dus **niet** bezig met het onderwijs van het gewone volk.

Door deze intellectuele verdieping en onderwijscultuur, ontstond er een grote intellectuele opleving. Dit wordt ook wel eens de Karolingische renaissance genoemd. Zo ontstonden er veel politieke en culturele centra. De centra zorgden ervoor dat er een grote culturele bloei mogelijk was. Deze centra zouden in de volgende eeuwen het gezicht van de westerse beschaving bepalen.

Karel de Grote liet een standaardschrift ontwikkelen. Dit schrift moest leesbaar zijn, goed om te schrijven en gebaseerd op een uniform alfabet. We kennen dit schrift ook wel als het "Karolingische minuskel". Dit schrift vormt de basis van ons moderne schrift.

Figuur 18: Voorbeeld van de Karolingische minuskel²⁹

²⁹ *Keizerschap en opvolging. Cultuur*. Geraadpleegd op 23/09/16, via http://www.vilters-vanhemel.be/belgie_karel-de-grote_deel15.html

Karel voerde een vaste kalender in. Dit had een eenheid bevorderende werking. Dankzij hem was er ook een culturele opleving. Dit kwam door de schitterende boekillustraties, ivoorsnijkunst, rijk bewerkte boekomslagen en liturgisch vaatwerk. Ook de architectuur kende een zeer goede ontwikkeling onder Karel de Grote. Hij was de opdrachtgever van het bouwen van vele kapellen. Daarnaast zou Karel de Grote zelf ook een merkwaardig architect zijn geweest. Hij zou een van de architecten van de paleiskapel te Aken zijn. Enkele opvallende elementen aan deze kapel zijn de grootte, de achthoekige stenen koepel en de massieve hardsteen waaruit de kerk is gebouwd. De paleiskapel in Aken is geïnspireerd op de Basiliek van San Vitale in Ravenna.

Figuur 19: Paleiskapel Aken³⁰

Figuur 20: Basiliek San Vitale - Ravenna³¹

De bouw van de Paltskapel heeft veel Byzantijnse kenmerken.

De kapel, die hierboven staat afgebeeld, heeft een hoog achthoekig gewelf. Dit gewelf is typisch voor Byzantijnse paleiskerken. De Basiliek in Ravenna is ook een Byzantijns bouwwerk.

De Byzantijnse bouwstijl werd niet helemaal overgenomen. Zo werden er andere technieken gebruikt om de constructie lichter te maken.

De bevordering van het onderwijs en de cultuur was een zachtere aanpak om de verschillende volkeren te verenigen.

³⁰ Schmitz, J. (2013). *De Dom te Aken*. Geraadpleegd op 26/06/16, via <http://josschmitz.eu/Aken/dag2.htm>

³¹ *Architecture/Italy*. Geraadpleegd op 13/01/17, via <https://www.pinterest.com/verbeny/architecture-italy/>

5.4 Wat zijn de negatieve elementen van Karel de Grote?

Karel de grote lijkt een erg positief man, de ideale voorvader. Maar was dit echt zo?

5.4.1 Onderwijs vs. kersteningspolitiek

Karel de Grote was een erg religieus man. Hij wou dat zijn onderdanen ook de christelijke leer zouden volgen. Dit resulteerde in een schizofrene kersteningspolitiek. Dit deed hij niet alleen aan de hand van onderwijs, maar ook met erg veel geweld. Hij deed dit met genadeloze en terreurachtige middelen. De leuze “Je bekering of je leven” is daarom bij hem niet ongepast.

Karel de Grote ging op twee manieren te werk om de mensen te bekeren. Op deze manier kreeg Karel de Grote twee gezichten:

Langs de ene kant had je Karel de opvoeder. Deze aanpak was zacht en educatief. Langs de andere kant was er ook een harde en gewelddadige Karel. Hij had zelfs de bijnaam “de Saksendoder”. De Saksen kwamen namelijk in opstand tegen de belastingen van de kerk. Intussen werden de heiligdommen van de Saksen vernietigd om in de plaats kerken te bouwen. Hier greep Karel in met een harde, ijzeren hand. Er werden vele deportaties uitgevoerd.

Het doel van het onderwijs was niet alleen de juiste waarden overbrengen op zijn volk. Onrechtstreeks moest het ook leiden tot een beheersbaar volk van brave godsdienstige burgers. De wens van elke heerser. Het onderwijs was puur een methode om de mensen te kerstenen. Karel beseftte dat de Kerk zorgde voor eenheid en goed bestuur van zijn rijk.

5.4.2 Karel de Grote, familievader?

Karel de Grote was zelf niet zo een heilig man. Hij heeft vele huwelijken, affaires en kinderen gehad. Ondanks zijn sterke geloof, komt dit niet overeen met de christelijke waarden.

5.4.3 Karel ende Elegast

Uit het verhaal Karel ende Elegast kunnen volgende elementen gehaald worden³²³³³⁴:

Naïviteit	Karel komt in het verhaal erg naïef over. Hij gelooft de engel en gaat op pad om te roven.
Narcistisch	Karel zag zichzelf als de machtigste persoon. Iedereen moest naar hem luisteren en dienen.
Zelfzekerheid	Karel de Grote vindt zichzelf geweldig. Hij beschrijft met trots zijn gebiedsuitbreiding.
Religieus man	In het verhaal zegt hij ook duidelijk dat hij de bevelen van God niet wilt weigeren. Hij heeft zijn leven er zelfs voor over.
De beste	Hij beschrijft dat hij niet kan geloven dat God hem tot een lachwekkend niveau zou verlagen.
Angstig	Karel de Grote wordt altijd beschreven als een dapper man. Toch kunnen we in dit verhaal een zekere angst bij hem bespeuren. Hij is bang dat ze hem zullen betrappen. Hij is ook angstig wanneer hij alleen op pad is en Elegast tevoorschijn komt. Hij denkt eerst dat dit de duivel in levende lijven is.
Onrechtvaardig	Karel had Elegast om een klein geschil van zijn land gegooid. Hierdoor kende Elegast een onveilig leven.
Leugenaar	Hij liegt tegen Elegast over zijn identiteit. Hij heeft Elegast nodig om de nacht te overleven en een diefstal te begaan. Als Elegast zou weten wie hij echt is, zou hij Karel vermoorden.

³² Vekeman, H. (2003). *De verhaalstechniek in "Karel ende Elegast"*. Geraadpleegd op 13/01/17, via http://www.dbnl.org/tekst/veke002verh01_01/veke002verh01_01.pdf

³³ *Analyse: Karel ende Elegast*. Geraadpleegd op 13/01/17, via <https://www.google.be/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=analyse%20karel%20ende%20elegast>

³⁴ Bauer, R. (2013). *Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden*. Leuven: Davidsfonds

5.4.4 Machts- en gebiedsuitbreiding

Karel de Grote staat ook bekend om zijn rijk dat hij enorm kon vergroten. Deze gebiedsuitbreiding heeft echter ook zijn schaduwkant. Hij voerde vele gewelddadige oorlogen tegen andere volkeren. Karel wou een groot christelijk rijk oprichten. Volkeren die zich niet wouden onderwerpen aan dit geloof, pasten niet in Karel's plaatje. Zijn meedogenloosheid ten opzichte van de Saksen bezorgt hem ook wel de bijnaam 'Saksendoder'.

Hij voerde echter de techniek van de "verschroeide aarde". Alles wat op zijn weg kwam, moest verwoest worden. Niet alleen het geloof, maar ook de economie en de maatschappij van de Saksen moest vernield worden. Karel zou zelf het volgende gezegd hebben over de Saksen: "Ik zal de wapens niet eerder laten rusten en het trouweloze en meinedige Sakenvolk zo lang beoorlogen tot het volledig overwonnen en tot christenen gemaakt, of geheel is uitgeroeid."³⁵

In de onderstaande bron, geschreven Einhard, wordt de oorlog tegen de Saksen beschreven. Hij maakt duidelijk dat de oorlogen met de Saksen veel wreder waren dan alle andere oorlogen. Einhard benadrukt echter de moed en de kracht van Karel de Grote. Wij hebben de bron vanuit een ander perspectief bekeken. Karel de Grote was erg wreed tegen de Saksen. Daarnaast worden er veel negatieve elementen toegekend aan de Saksen. De begrippen en zinnen die dit duidelijk maken, staan in het vet.

Over de oorlog tegen de Saksen (772-804)

De oorlog tegen de Saksen duurde langer en was **wreder dan alle andere oorlogen**. Want de Saksen zijn van nature **wildemannen**; ze aanbidden afgoden en staan **vijandig** tegenover onze godsdienst. Ze vinden het een eer om goddelijke en menselijke wetten te overtreden. [...]. De oorlog duurde 33 jaar. Er werd met verbetering gevochten en aan beide kanten vielen vele **slachtoffers**, maar toch **meer bij de Saksen** dan bij de Franken. De oorlog had sneller beëindigd kunnen worden, maar de **trouweloosheid** van de Saksen stond dat niet toe. Keer op keer werden ze verslagen. Murw en verzwakt gaven ze zich dan als smekelingen over aan de koning. Ze beloofden hem te gehoorzamen en hun afgodenverering te laten varen en zich aan het christelijke geloof te onderwerpen. Maar **nadien gooiden ze alles weer overhoop**.

[...] Maar de koning liet zich door hun **wispelturigheid** niet doen: hij bleef fier en onverzettelijk en zette zijn plannen door. [...] Hij nam wraak voor hun verraad en bezorgde hun een passende straf. Uiteindelijk versloeg hij al degenen die zich verzet hadden en onderwierp ze aan zijn gezag. [...] Ze moesten hun afgodenverering opgeven, de godsdienstige praktijken van hun voorvaders laten varen, de sacramenten van het christelijke geloof en de christelijke godsdienst aanvaarden. Ze moesten zich met de Franken verenigen en één volk vormen.

- Einhard, *Vita Carolo* (Het leven van Karel de Grote), ca. 830.

Hardnekkige Saksen

'Want de Saksen, zoals bijna alle stammen die in Germanië wonen, zijn van nature wildemannen; ze zijn aanhangers van de afgodencultus en staan vijandig tegenover onze godsdienst. Ze beschouwen het niet als oneerlijk zowel goddelijke als menselijke wetten te schenden of met voeten te treden.'

- Einhard

Bron: Kuipers, J. (2016). *Karel de Grote. Stamvader van Europa*. Zutphen: Walburgpers. p. 64

³⁵ Kuipers, J. (2016). *Karel de Grote. Stamvader van Europa*. Zutphen: Walburgpers. p. 66

5.4.5 Religieuze onverdraagzaamheid

Zoals je hierboven al kon lezen, was het Karel zijn doel om zijn gebied en macht uit te breiden en alles onder één christelijk rijk te krijgen. Karel de Grote wordt ook beschreven als een strijder van God. Hij was een goede christen die er alles aan deed om de christelijke waarden over te dragen aan zijn volk.

Het werd echter al snel duidelijk dat andere religies niet getolereerd werden. Volkeren die een andere religie hadden dan het christendom, werden bestempeld als barbaren.

Het bekendste voorbeeld hiervan zijn de oorlogen tegen de Saksen, zoals je eerder al kon lezen. Karel wou in de eerste plaats het aangrenzende gebied van de Saksen onder zijn macht brengen, maar hij deed er ook alles aan om een stokje te steken voor de religie van de Saksen.

Een erg belangrijk heiligdom van de Saksen, was de Irminsul. Karel raakte de Saksen door de Irminsul te verwoesten. Dit wekte alleen maar meer haat op van de Saksen tegen de Franken.

Wanneer Karel er in slaagde om gebieden van de Saksen te veroveren, liet hij er kerken en kloosters op plaatsen. Omwille van praktische redenen lieten veel belangrijke Saksen zich dopen. In ruil zouden de Saksen dan een goede positie krijgen. De 'gewone' Saksen moesten hoge belastingen betalen voor hun bekering.

Karel kon het christelijke rijk dus zeker uitbreiden, maar kan je dit erg christelijk en verdraagzaam noemen?

5.5 Rituelen en media in de tijd van Karel de Grote³⁶

Tijdens de middeleeuwen waren rituelen, houdingen en gebaren erg belangrijk. Sommigen daarvan waren voorbehouden aan een keizer. Deze rituelen gaven gestalte aan de positie van de keizer.

Rituelen zijn een vorm van communicatie. Achter lichamelijke boodschappen schuilen vaak diepgaandere boodschappen.

Tijdens de voortdurende machtsstrijd tussen de Karolingers, Capetingers en Ottonen gebruikten de heersers voortdurend vorstelijke houdingen en gebaren om met anderen te communiceren. De ontvangers waren zowel onderdanen, als andere vorsten. Daarnaast werd er via deze rituelen ook gecommuniceerd met de Kerk, God en diens volgers. De communicatie met die laatste is erg belangrijk geweest voor de uitbreiding van de macht van Karel de Grote.

Einhard beschreef Karel de Grote als een militaire leider, een heerser. Zowel zijn mentale als fysieke kenmerken voldeden aan de kenmerken van leider. Deze houding en deze beschrijvingen waren nodig. De middeleeuwse vorst moest zijn machtspositie tonen en bekrachtigen door deze voortdurend te tonen en te bewijzen m.b.v. rituelen en uiterlijke kenmerken. We kunnen daarom ook stellen dat het ambt samenviel met representatie van het ambt.

Einhard focuste op het verband tussen het uiterlijk van de vorst en diens innerlijk. Langs de ene kant zag het volk het grote, imponerende bestuur van een leider. Langs de andere kant moest het volk het karakter van de vorst en de bijhorende status kennen. Einhard zorgde voor een compleet beeld van een heerser. Een beeld dat het volk nodig had.

Niet alleen de keizer, maar ook diens familie moest schoonheid bezitten. De schrijvers uit het hof van Karel de Grote, beschreven de vrouwen en kinderen als mooie mensen. Je zou je bijna afvragen of een lelijk iemand niet over een goed karakter kan beschikken of een goede leider zou zijn.

Hieronder vind je een bron van Paulus Diaconus, een Italiaanse schrijver die aan het hof verkeerde, over de echtgenote van Karel de Grote (Luitgarde). In deze bron ervaren we de verwevenheid tussen de innerlijke en de uiterlijke schoonheid. Deze innerlijke kenmerken waren belangrijk voor de christenen. Deze mochten niet ontbreken bij de beschrijvingen van de keizer en diens familie.

De glorie van haar hart en de eenvoud van haar geest en haar innerlijke luister wonnen het van die bijzondere uiterlijke schoonheid.

Bron: Hageman, M. (2009). *De kleren van de keizer*. Amsterdam: De Arbeiderspers. p. 21.

³⁶ Hageman, M. (2009). *De kleren van de keizer*. Amsterdam: De Arbeiderspers.

Ondanks het belang van uiterlijke schoonheid, was soberheid ook een christelijke deugd. Deze deugd werd door Einhard benadrukt in zijn keizersbiografie. Hieronder vind je een beschrijving van de eenvoud van de kleren van Karel de Grote.

Hij droeg inheemse, dat wil zeggen Frankische kleren: op zijn lijf een linnen hemd en een linnen kousbroek, daarop een overhemd met een zijden zoom en een lange broek. Om zijn benen wond hij zwachtels en aan zijn voeten maakte hij schoenen vast. 's Winters beschermde hij schouders en borst met een wambuis van otter- of marterbont. Hij was gehuld in een blauwe mantel en er hing altijd een zwaard aan zijn zijde, waarvan het gevest en de koppel van goud of zilveren waren. Soms droeg hij ook een zwaar dat met edelstenen was bezet, maar alleen op bijzondere feestdagen of als buitenlandse gezanten hun opwachting maakten.
Bron: Hageman, M. (2009). *De kleren van de keizer*. Amsterdam: De Arbeiderspers. p. 23.

De paradox tussen pracht en eenvoud waren erg belangrijk. De keizer was vorstelijk gekleed wanneer de situatie dit vroeg. In andere situaties leefde hij volgens de christelijke deugden en dus in eenvoud.

Karel de Grote staat ook bekend omwille van zijn ambulante karakter. Hij bezocht regelmatig de verschillende delen van zijn rijk. Dit onder andere omwille van tactische redenen. De vorsten uit de middeleeuwen konden zich niet berusten op de hedendaagse communicatiemiddelen. Hij moest met behulp van zijn persoonlijke en zichtbare aanwezigheid zijn macht in handen houden.

Een grote groep mensen verzamelde zich op plaatsen waar de vorst zich zou tonen. Op plaatsen waar hij niet kon zijn, werd zijn beeld verspreid in de vorm van afbeeldingen en beschrijvingen.

Karel de Grote wordt regelmatig afgebeeld op een paard. Ook dit was belangrijk voor het beeld dat men wou schetsen rond de keizer. Het paard was een statussymbool. De berijder van een paard moest zijn behendigheid tonen. Daarnaast stond de ruiter hoger dan de voetgangers. Deze letterlijke hoge positie speelde een rol bij het tonen van rangverschillen. In lofgedichten wordt Karel de Grote dan ook vaak beschreven als een behendige ruiter. Het Paderborner Epos beschrijft hoe de keizer op de rug van een indrukwekkende ros zit. Hij stond ver boven zijn gevolg. Het afstijgen van een paard kon in een gedicht dan weer een teken zijn van nederigheid.

Het is dus duidelijk dat Karel de Grote en andere leiders uit de middeleeuwen veel waarde hechtten aan de zichtbaarheid van de vorst. De fysieke aanwezigheid, het uiterlijk, gedrag en de rangopstelling speelden ieder een rol in de betekenis van rituelen.

De vorstelijke aankleding was bijvoorbeeld erg belangrijk bij het kroningsritueel. De rangopstelling- hoog en laag – lag ten grondslag aan de prosternatie. De persoonlijke aanwezigheid in de verschillende delen van het rijk vormt de basis voor het ontvangstritueel. De heerschappij vroeg om rituelen, maar deze rituelen vroegen ook om openbaarheid. De vorst moest dus op zoek naar een publiek. Aangezien het rijk van Karel de Grote zo uitgestrekt was, waren tekstuele en visuele voorstellingen van de vorst erg belangrijk om de koninklijke macht te propageren.

Figuur 21: Een overwinnaar vertrapt een verslagene. Begin 9de eeuw.
 Florence, Museo Nazionale, Bargello³⁷

Op bovenstaande afbeelding zie je een persoon, een als militair geklede, gekroonde heerser triomferen over een overwonnenen in een onderdrukte houding. Dit zou een beeld kunnen zijn van Karel de Grote, maar ook van zijn zonen.

Karel de Grote staat bekend om zijn vele oorlogen en veldslagen. Hij versloeg volk na volk. Hij onderwierp verschillende gebieden en bracht deze onder zijn heerschappij. Dit beeld, het beeld van een heerser die een vijand vertrapt, was toen al een symbool van overwinning. Het is dus belangrijk om de details op afbeeldingen te analyseren: Wat is de positie van het personage? Hoog/laag? Op een voetstuk? Deze positie was verweven met de maatschappelijke en sociale positie.

Vlak voor de dood van Karel de Grote werd zijn zoon, Lodewijk de Vrome, op rituele wijze gekroond. Alles gebeurde volgens de 'rituele regels': Karel hield een rijksdag, Lodewijk kwam naar Aken, Lodewijk werd gekroond en kreeg hiermee de keizerlijke titel. Veel schrijvers weiden sterk uit over deze gebeurtenis. Ze beschrijven de verschillende stappen in het ritueel en hun opvattingen over de betekenis van deze rituelen. Einhard daarentegen blijft redelijk afzijdig. Hij schrijft het volgende over de kroningsceremonie:

"Aan het eind van zijn leven, toen hij al door zeikte en ouderdom getekend was, ontbood Karel zijn zoon Lodewijk, koning van Aquitanië en de enige van Hildegards zoons die nog in leven was. Hij riep plechtig de Frankische edellieden uit het hele rijk bijeen en stelde hem met unanieme instemming aan tot coregent van het hele rijk en tot erfgenaam van de keizerlijke titel. Hij zette hem de diadeem op het hoofd en kondigde af dat hij keizer en *augustus* genoemd moest worden. Alle aanwezigen begroetten zijn besluit met groot enthousiasme, want het leek hem van Godswege ingegeven voor het welzijn van het rijk³⁸".

Karel zou het volgende gezegd hebben terwijl hij de kroon van edelstenen en goud (het symbool van het keizerrijk) op het hoofd van zijn zoon zette:

"Zoon, ontvang in naam van Christus mijn kroon en daarmee tegelijkertijd de keizerlijke waardigheid. Moge God, die jou in zijn mededogen deze hoogste eer gegeven heeft, je toestaan dat je hem kunt behagen."

³⁷ Hageman, M. (2001). *De kleren van de keizer*. Antwerpen: De Arbeiderspers. p. 118

³⁸ Hageman, M. (2009). *De kleren van de keizer*. Amsterdam: De Arbeiderspers. p. 77.

Deel 2: Ontwerponderzoek

6 Praktische uitwerking

6.1 Aandachtspunten voor leerkrachten

In dit onderdeel formuleren wij een aantal aandachtspunten voor leerkrachten. Deze aandachtspunten hebben twee voordelen:

- Leerkrachten creëren een krachtige leeromgeving. Deze aandachtspunten i.v.m. bronnenonderzoek en beeldvorming zorgen ervoor dat de leerlingen hun historische vaardigheden op een goede manier kunnen oefenen.
- De leerlingen zijn in staat om kritisch naar bronnen te kijken. De leerlingen hebben voldoende informatie om zich kritische vragen te stellen. Leerlingen zijn onbewust bezig met hun eigen beeldvorming. Ze ontwikkelen verschillende vaardigheden, zoals weerbaarheid, kritische ingesteldheid, nieuwsgierigheid, ... De leerlingen leren om alles in hun context te plaatsen.

Deze aandachtspunten zijn opgesteld door leerkrachten en onderzoekers van de KULeuven. Voor dit onderdeel hebben wij gebruik gemaakt van volgende bron:

Van Nieuwenhuyse, K. e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco.

6.1.1 Het selecteren van bronnen

De leraar heeft ook een cruciale rol bij de beeldvorming van leerlingen. De leraar bepaalt namelijk met welke bronnen de leerlingen werken en hoe intensief ze hiermee werken. Het vinden van juiste bronnen is niet altijd even makkelijk. Desondanks is dit erg belangrijk. Handboeken reiken vaak veel bronnen aan. Het is echter nuttig en leerzaam, denk maar aan de perspectiefwisseling, om extra bronnen te voorzien. Zo kan je een tegenwicht bieden om een genuanceerd beeld te vormen. Het is belangrijk dat je bronnen zoekt in functie van je doelstellingen en niet andersom.

Bij het selecteren van bronnen, moet je volgende stappen doorlopen:

Stap 1: Formuleer een probleemstelling en enkele lesdoelstellingen

In dit geval zou de probleemstelling zijn: 'Was Karel de Grote een grote leider?'

Enkele doelstellingen die je hierbij kan bereiken zijn:

- De leerlingen kunnen de verspreiding van het Christendom door Karel de Grote vanuit verschillende uitleggen.
- De leerlingen kunnen verschillende motieven van Karel de Grote om de kennis en de cultuur zijn rijk te bevorderen opnoemen.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen welk doel Einhard had bij het schrijven van zijn bronnen.
- De leerlingen kunnen de uitbreiding en de organisatie van het rijk van Karel de Grote uitleggen.
- ...

Stap 2: Je gaat opzoek naar bronnen die bruikbaar zijn in functie van de lesdoelstellingen en de probleemstelling.

Veel bronnen staan al in de handboeken. Het loont echter om opzoek te gaan naar extra bronnen. Deze staan vaak in wetenschappelijke boeken of tijdschriften, websites, archieven, enzovoort.

Nadien kan je de doelstellingen nog aanpassen en concretiseren naargelang de bronnen die je hebt geselecteerd.

Stap 3: Je kan je lesdoelstellingen concretiseren, verfijnen, aanpassen of aanvullen.

Aan de hand van de informatie die uit de geselecteerde bronnen gehaald kan worden, ga je de lesdoelstellingen aanpassen.

Bijvoorbeeld:

De leerlingen kunnen minimum 3 motieven opnoemen die gebruikt werden om Karel de Grote om de kennis en de cultuur in zijn rijk te bevorderen.

Stap 4: Ga opzoek naar de originele bronnen

Bronnen in handboeken en op websites zijn vaak bewerkte versies. Er zijn stukken uit weggelaten, er wordt maar een klein deel van de afbeelding getoond, etc. .

Wanneer je de originele bron kan bekijken, kan het zijn dat de bron meer in perspectief wordt geplaatst. De volledige context van een bron is erg belangrijk. Veel belangrijke elementen kunnen verloren gaan.

Stap 5: Beslis of je een origineel fragment of een bewerking wilt gebruiken.

Deze keuze kan afhankelijk zijn van je lesdoelstellingen.

6.1.2 Contextualiseren

Uit het onderzoek is gebleken dat leerkrachten te weinig contextinformatie aanbieden. Dit is echter erg belangrijk voor de leerlingen. Deze informatie zorgt ervoor dat de leerlingen de bron beter kunnen begrijpen. Daarnaast wordt er ook naar gestreefd dat leerlingen alles in hun context bekijken, zowel in het geschiedenisonderwijs als daarbuiten.

Volgende criteria zijn belangrijk bij het bieden van een goede, duidelijke context:

1. Een goede bronvermelding.

Leerlingen kunnen al veel informatie halen uit de bronvermelding. Deze bronvermelding bestaat uit de auteur, de titel van het werk en de datum. Op deze manier kunnen de leerlingen de bron situeren in tijd. Daarnaast kunnen ze aan de hand van deze elementen zelf op zoek gaan naar informatie.

De soort bron kan ook bij de bronvermelding geplaatst worden.

Ten slotte kan er ook bij vermeld worden of het gaat om een primaire of secundaire bron. Dit is erg belangrijk om de bron goed te interpreteren. Je kan er echter ook voor kiezen om de leerlingen dit zelf te laten benoemen.

2. Informatie over het auteursperspectief en eventueel beoogde doelen.

Deze informatie kan zeer nuttig zijn voor leerlingen. Als leerlingen niet weten wie Einhard is, dan kunnen ze de bron minden goed beoordelen.

Ook de beoogde doelen hebben het grote invloed op de vormgeving van de bron. Daarnaast is het ook belangrijk om informatie over het doelpubliek te voorzien. Het doelpubliek heeft namelijk een grote invloed op de auteur van de bron en het bericht dat hij meegeeft.

Je kan deze informatie in een aparte tekst aanbieden. Je kan er ook voor kiezen om de leerlingen dit zelf te laten opzoeken. Hiervoor is een goede bronvermelding nodig.

3. Aandacht voor de soort bron.

Het is belangrijk dat je rekening houdt met de soort bron waar je informatie uit haalt. Een primaire bron is bijvoorbeeld al betrouwbaarder dan een secundaire bron.

4. Aandacht voor de tijds- en maatschappelijke context van de bron.

Deze context moet in het achterhoofd gehouden worden tijdens het beoordelen van de bron. De leerlingen moeten zich realiseren dat de tijd van het verleden heel anders is dan de tijd van nu (*historische distantie*).

Deze context kan betrekking hebben op de verschillende domeinen: het sociopolitieke, het socioculturele en het socio-economische.

5. Aandacht voor het doelpubliek van de bron.

Het is ook belangrijk om informatie over het doelpubliek te voorzien. Het doelpubliek heeft namelijk een grote invloed op de auteur van de bron en het bericht dat hij meegeeft.

6. Vermijd een titel met een sturend karakter.**7. Duidelijkheid over het statuut van de bron.**

Hoe 'belangrijk' werd/wordt de bron geacht?

8. De bron zelf is nodig om een goede oefening te maken.

De contextinformatie op zich is niet voldoende om aan een goed bronnenonderzoek te doen. De leerlingen moeten leren om de contextinformatie toe te passen op de bron.

6.1.3 Lees- en kijkstrategieën bij bronnen

Bronnen zijn niet altijd eenvoudig om te begrijpen. Er kunnen heel wat drempels plaatsvinden voor leerlingen. Het is belangrijk dat de leraar op de hoogte is van deze moeilijkheden en hier op anticipeert.

Zowel bij tekstuele bronnen als bij visuele bronnen, kunnen er moeilijkheden onderscheiden worden:

A. Tekstuele bronnen

- **Terminologie:**

Talige moeilijkheden kunnen het lezen en begrijpen van de bron bemoeilijken.

Historische begrippen: *Verwijzen naar historische fenomenen, structuren, personen en periodes. Bijvoorbeeld: farao, renaissance, senaat,...*

Structuurbegrippen: *Helpen bij het organiseren van de discipline geschiedenis. Bijvoorbeeld: feit, mening, subjectiviteit, interpretatie,...*

Meervoudige betekenissen: *Wanneer een woord in verschillende contexten een andere betekenis heeft. Bijvoorbeeld: staat.*

Betekenisverschuivingen: *Wanneer een woord verschillend gedefinieerd wordt in een andere tijdperiode. Bijvoorbeeld: democratie.*

Je kan een woordenlijst aanbieden en/of de bron qua taal bespreken met de leerlingen.
- **Een abstracte weergave van de werkelijkheid.**

Hoe hoger het abstractieniveau ligt, hoe moeilijker het wordt voor de leerlingen om zich een concreet beeld van sommige zaken te vormen.
- **Een lange tekst**

Wanneer een tekst te lang is, verliezen leerlingen vaak het overzicht over de verschillende onderdelen en de structuur van de tekst.
- **Retoriek**

Retorische stijlfiguren werden vroeger vaak gebruikt om een tekst extra kracht te geven. Het is belangrijk dat de leerlingen deze retorische stijlfiguren kennen en begrijpen. Ze kunnen een belangrijke invloed hebben op de inhoud van de bron. Voorbeelden van retorische stijlfiguren zijn:

  - Het benadrukken van een woord of zin door het meermaals te herhalen.
  - Het tegenover elkaar zetten van tegengestelde woorden of ideeën.
  - Eromheen praten en niet antwoorden op de vraag.
  - Doen alsof je niets weet terwijl je wel iets weet.
  - Harde woorden gebruiken in combinatie met zachte gebaren.
  - Een retorische vraag stellen om je punt te benadrukken.
- **Lange moeilijke zinnen**

Dit komt vaak aan bod in juridische documenten en oorkonden.
- **Beeldspraak**

Beeldspraak is vaak cultuur- en contextgebonden. Er worden namelijk gedachten tot uiting gebracht door middel van beelden.

Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.

U kan bovenstaande moeilijkheden aanpakken aan de hand van volgende tips:

- **Begrippendidactiek**

Dit is een manier om taalondersteuning aan te bieden wanneer leerlingen met nieuwe begrippen worden geconfronteerd. Het woordenregister van leerlingen wordt verruimd. Leerlingen kunnen woorden hanteren in andere contexten.

Het proces van begrippendidactiek kent vier stappen (Putseys & Van Nieuwenhuysse, 2009)³⁹.

- **Stap 1: Begrippen ‘voorbewerken’**

Zoek aansluiting bij de voorkennis van de leerlingen. De leerlingen kennen het woord misschien al in een andere context. Je kan ook vragen of de leerlingen een ander woord in het begrip herkennen. *Bijvoorbeeld: ‘parler’ in parlement.*

- **Stap 2: De betekenis achterhalen a.d.h.v. een dialoog**

Dit kan je doen door voorbeelden te geven, door handelingen te tonen of door het begrip te visualiseren.

Bijvoorbeeld: een foto van het parlement tonen.

- **Stap 3: Herhalen**

Dit is belangrijk om het nieuwe begrip in het geheugen te verankeren.

- **Stap 4: Controleren**

Controleer of de leerlingen het nieuwe woord goed hebben begrepen. Check ook of ze het woord in de juiste context kunnen gebruiken.

- **Tekstrelief**

Bij lange teksten kun je een tekstrelief aanbrenge door woorden in het vet aan te duiden.

Je kan de leerlingen ook zelf de opdracht geven om per alinea een kernwoord aan te duiden en zo de inhoud van de bron samen te vatten.

Je kan ook tussenkopjes bij de tekst maken.

- **Beeldspraak verduidelijken**

Om de betekenis van de beeldspraak te verduidelijken, kan u opzoek gaan naar analogieën die de leerlingen wel kennen. Je kan de betekenis uitleggen door andere formuleringen of gelijkaardige situaties te gebruiken.

- **Specifieke lesaanpak**

Afhankelijk van je doelstelling met de tekstuele bron, pas je een andere lesaanpak toe. Bij lange tekstfragmenten zijn er verschillende manieren om je leerlingen de tekst te laten lezen:

- **Oriënterend lezen**

Wanneer je wilt dat de leerlingen de tekst in grote lijnen kennen, dan kan je ze oriënterend laten lezen. Geef de leerlingen de opdracht om de (tussen)titels en het tekstrelief door te nemen. De leerlingen kunnen dan zelf oordelen of ze de bron kunnen gebruiken in een onderzoeksopdracht.

- **Zoekend lezen**

Laat de leerlingen de tekst filtreren op een bepaalde naam, term of jaartal. Zijn ze bijvoorbeeld opzoek naar de gebeurtenis die achter het jaartal 800 ligt, dan scannen ze eerst de tekst opzoek naar het betreffende jaartal. Vervolgens lezen ze de zinnen eromheen. Hier moet normaal de informatie over het jaartal rondstaan.

---

³⁹ Putseys, G. & Van Nieuwenhuysse, K. (2009). Vurige tongen in de geschiedenisles? Taalbeleid en /in geschiedenis (deel 2). *Hermes: Tijdschrift van de Vlaamse Leraren Geschiedenis*, 13(46), 40-47.

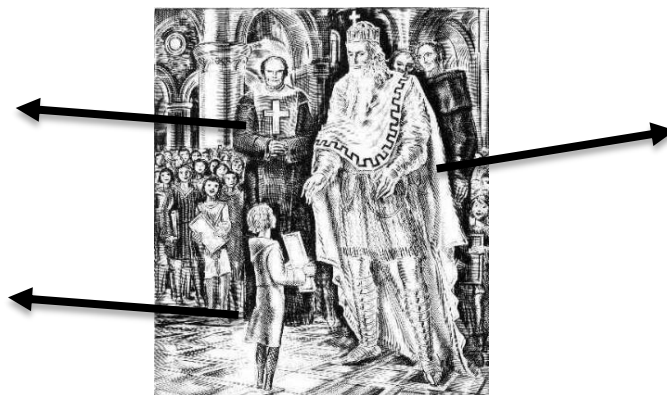
- **Globaal lezen**
Bij deze manier gaan de leerlingen opzoek naar de hoofdzaken van de tekst. Vervolgens beginnen de leerlingen met oriënterend lezen. Leerlingen letten ook op signaal- en verwijswwoorden.
- **Intensief lezen**
Wanneer je wilt dat de leerlingen de tekst helemaal begrijpen, dan laat je ze intensief lezen. Opgelet: laat de leerlingen eerst globaal en oriënterend lezen. Zo weten de leerlingen al waar de tekst over gaat.
- **Translatievragen**
Deze vragen kan je stellen om te controleren of de leerlingen alles goed hebben begrepen. Typische werkwoorden in deze vragen zijn: zien, bekijken, beschrijven of formuleren. De leerlingen moeten de bron goed tot zich laten doordringen.

B. Visuele bronnen

- **Actoren herkennen**
Vaak (her)kennen de leerlingen de belangrijke personen op een afbeelding niet.
- **Symboliek herkennen**
In afbeeldingen wordt vaak gebruik gemaakt van symboliek. Deze hebben een belangrijke invloed op de betekenis van de bron. Leerlingen kennen deze symboliek soms niet.
- **Elementen op de achtergrond van een afbeelding**
Deze elementen verliezen leerlingen vaak uit het oog.
- **Veel elementen op een gedetailleerde bron**
Vaak heeft ieder element zijn specifieke betekenis. Wanneer de afbeelding erg gedetailleerd is, kan het zijn dat leerlingen ook deze elementen uit het oog verliezen.
- **Legende en kleurschakering begrijpen**
Dit is erg belangrijk bij het lezen en begrijpen van (historische) kaarten.

Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen

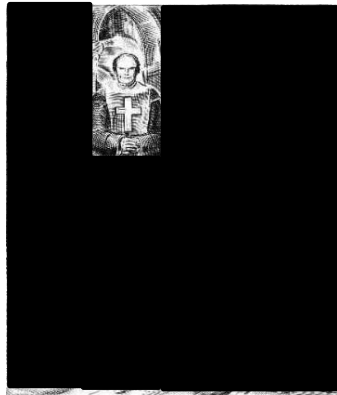
1. Laat de leerlingen de verschillende onderdelen op de bron mondeling of schriftelijk beschrijven.
2. Gebruik pijlen om specifieke onderdelen op een afbeelding aan te duiden. Zo ontdekken de leerlingen misschien andere elementen op de afbeelding.

Figuur 22: Keizer Karel de Grote in zijn palts te Noyon⁴⁰

⁴⁰ *Karel de Grote, koning der Franken*. Geraadpleegd op 26/12/16, via <https://www.google.be/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=PEPIJN+III>

3. Je kan de prent ook in vakken verdelen. Iedere keer laat je slechts één vak zien. Op dit onderdeel wordt dan de aandacht gevestigd. Ieder onderdeel wordt apart beschreven. Het is wel belangrijk dat je de afbeelding ook in zijn geheel bespreekt.

4. Je kan ook een raster plaatsen over de afbeelding.
5. Een andere variant om de aandacht te focussen op bepaalde elementen, is door gebruik te maken van nummers. Plaats op een bepaald onderdeel een nummer. Je kan dan verschillende vragen stellen over dat specifieke element.
6. Kijkstrategieën bij een kaart, zijn afhankelijk van de soort bron. Hieronder vind je een aantal opties om met een kaart te werken:
  - a. Laat de leerlingen de titel en de legende aandachtig lezen. Zo wordt onderwerp van de kaart duidelijk voor de leerlingen. De leerlingen kunnen een link leggen tussen de kaart en de lesinhoud.
  - b. Laat de leerlingen overeenkomstige kleuren of arceringen uit de legende op de kaart zoeken.
  - c. Indien de grensgebieden niet duidelijk zijn, kan je de leerlingen de gebieden laten omlijnen. De kaart zal een stuk leesbaarder worden.
  - d. Wanneer een kaart veel informatie bevat, kan je de leerlingen de relevante informatie op de kaart laten inkleuren. Hierdoor leg je een nadruk op datgene wat belangrijk is voor de lesinhoud.

6.1.4 Bevraging van bronnen

Zoals we hiervoor al hebben vermeld, speelt de leerkracht een grote rol bij de beeldvorming van leerlingen. De bevraging van bronnen heeft hier ook een belangrijke rol. De vragen die al dan niet bij bronnen gesteld worden, zorgen voor bepaalde beelden bij de leerlingen. Het is dus belangrijk dat de juiste en voldoende vragen gesteld worden.

Leerkrachten maken vaak 'fouten' bij de bevraging van bronnen⁴¹. Deze zijn:

- **Bronnen als 'spiegel' van de voorbije werkelijkheid**
Zoals we al hebben vermeld zijn bronnen geen weergave van de werkelijkheid, maar beelden van het verleden.
- **Louter inhoudelijke bevraging**
Vragen met betrekking tot de inhoud leveren interessante inzichten op. Ze zorgen ervoor dat leerlingen leren analyseren wat er in de bron staat. Bronnenonderzoek blijft echter te vaak bij deze inhoudelijke bevraging. Deze vragen stellen de leerlingen echter niet in staat om de gebeurtenis in een bredere context te plaatsen en deze kritisch te analyseren. Deze vragen focussen vaak te veel op begrijpend lezen. Ze spelen niet in op het historisch denken.
- **Te beperkte toepassing van de historische methode**
Vaak gaat de bevraging van een bron niet verder dan het vaststellen van de objectiviteit/subjectiviteit en de betrouwbaarheid ervan.
- **Presentisme**
Dit is het bekijken en beoordelen van voorbije gebeurtenissen uit het verleden door een hedendaagse bril.
- **Death bij sources**
Wanneer je te veel bronnen gebruikt in één les, dan werk je een oppervlakkige benadering in de hand. Het redeneren over bronnen vraagt tijd. Wanneer je historisch wilt redeneren met leerlingen over bronnen, is het niet mogelijk om een groot aantal bronnen te gebruiken in één les.

Deze tips bieden enkele mogelijkheden om in de klas te redeneren over bronnen⁴².

- **De context en het auteursperspectief bespreken**
Betrek intensief de context en het auteursperspectief van de bron bij de bespreking ervan. Dit kan je bijvoorbeeld doen door te vragen hoe een bepaald contextelement zijn invloed heeft op de manier waarop de bron is weergegeven.
- **Ruimer begrip van de historische methode**
Vaak worden er steriele en beperkte vragen gesteld over bronnen. Het gaat over vragen als: de soort bron, datum van de bron, objectief/subjectief, ... Het hoeft echter niet bij deze vragen te blijven. Vraag ook aan de leerlingen wat de bedoelingen van de auteur zouden kunnen zijn. Wat wou de auteur bereiken? Welk perspectief nam hij/zij in? Op deze manier kan je veel meer informatie uit de bron halen.
- **Taalgebruik en retoriek**
Taal is nooit neutraal. Auteurs gebruiken, al dan niet bewust, woorden die een bepaalde gevoelswaarde of bijklank hebben. Deze woorden kunnen een invloed uitoefenen op de perceptie over een bepaalde gebeurtenis. We spreken dan over de connotatie van woorden, die positief, neutraal of negatief kan zijn, sympathie of antipathie kan opwekken.
Laat de leerlingen de woorden die een bepaalde connotatie hebben, aanduiden.

⁴¹ Van Nieuwenhuyse, K. e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco, p. 126.

⁴² Van Nieuwenhuyse, K. e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco, p. 141.

- **Meerdere perspectieve in acht nemen**
Dit kan je doen door, via de inzet van bronnen, tegengestelde visies over elkaar te plaatsen. We noemen dit ook wel 'kritische bronnenconfrontatie'. Dit zorgt ervoor dat leerlingen inzicht krijgen in het feit dat bronnen steeds bepaald worden door hun maker. Verschillende visies over eenzelfde gebeurtenis door tijdgenoten of betrokkenen kunnen naast elkaar bestaan. Leerlingen geraken vertrouwd met multiperspectiviteit.
- **Inzicht in het interpretatiekarakter van geschiedenis**
Interpretaties van historici over een gebeurtenis wijzigen doorheen de tijd. Er kunnen namelijk nieuwe bronnen opduiken of nieuwe interpretaties ontstaan. Bepaalde historische gebeurtenissen worden namelijk door de tijd heen vanuit andere vragen en andere interpretaties geanalyseerd.
Bronnen spelen een belangrijke rol bij deze wijzigende interpretaties. Vraag aan je leerlingen hoe het komt dat twee verschillende bronnen over een onderwerp andere verklaringen geven.
- **Historische empathie opwekken**
Het is belangrijk dat leerlingen niet vanuit hun eigen hedendaagse denkkaders vertrekken. Ze moeten proberen om zich in te leven in de tijdsgeest van het verleden. Ze moeten begrijpen dat de normen en waarden van toen anders zijn dan die van nu. Pas wanneer de leerlingen zich kunnen inleven in een andere tijdsgeest, kunnen ze ook proberen om bepaalde acties van bepaalde personen te begrijpen.

6.1.5 Laat de leerlingen aan het woord

Laat het bronnenonderzoek verder gaan dan louter de vragen te beantwoorden op papier. Het is erg leerzaam om de leerlingen de bronnen in groep of klassikaal te bespreken. Doordat de leerlingen, in eigen woorden, de bronnen moeten uitleggen, zijn ze er bewuster mee bezig.

In deze uitleg halen de leerlingen volgende aspecten aan:

- De 'basisvragen': soort bron, primair/secundair, datum, plaats,...
- Wat is het onderwerp van de bron?
- Wie is de auteur?
  - Welke rol speelt hij bij de historische gebeurtenis?
  - Wat *kunnen* de doelen zijn van de auteur?
  - In welke omgeving leeft de auteur?
  - Wat is het doelpubliek?
- Maak een vergelijking:
  - Bron 1 zegt iets anders dan bron 2: hoe komt dat?
- Een kritische bedenking: hoe kan dit positieve iets negatief zijn en andersom?

Leerlingen vormen eerst individueel een beeld over een persoon of een gebeurtenis. Dit beeld kan aangepast worden door:

- De uitleg van de leraar.
- De bron die de leerlingen gelezen hebben.
- Het gesprek met medeleerlingen (die eventueel andere bronnen hebben onderzocht of belangrijke contextinformatie gevonden hebben).
- Perspectiefwisseling m.b.v. verschillende bronnen.

6.2 Checklist voor leerkrachten

We hebben een checklist opgesteld voor leerkrachten. Aan de hand van deze checklist kan je controleren of je voldoende aandacht besteed aan bronnenonderzoek en beeldvorming. Deze checklist hebben wij ook gebruikt om de handboeken te analyseren. De checklist is opgesteld op basis van de aandachtspunten voor leerkrachten. Door aan een goed bronnenonderzoek te doen, bereik je een zo neutraal mogelijke beeldvorming.

De checklist werkt als volgt:

- In de eerste kolom zie je de tip staan.
- In de tweede kolom kan je aanduiden of de tip nuttig/van toepassing is om aan een goed bronnenonderzoek te doen.

Bijvoorbeeld:

- *Het is niet altijd nodig om de volledige, originele bron aan te bieden.*
- *Wordt er in de les geoefend rond de vaardigheid om te werken met aangereikte bronnen of moeten de leerlingen in staat zijn zelf informatie op te zoeken?*

Je kan dit aanduiden aan de hand van een kleurencode:

- Rood: het is niet van toepassing.
- Groen: het levert een bijdrage.

Je kan ook een kruis plaatsen bij de zaken die een bijdrage leveren voor het bronnenonderzoek.

In de derde kolom kan je aanduiden of je dit voorzien/gedaan hebt.

In punt 6.4 wordt dit concreet toegepast tijdens het handboekenonderzoek.

Aandachtspunt	Bijdrage?	Gedaan?
1. Formuleer een onderzoeksvraag.		
2. Formuleer doelstellingen.		
3. Reik originele, volledige bronnen aan.		
4. Bespreek de soort bron.		
5. Uitgebreide bevraging over de bron.		
6. Bied contextinformatie aan. <i>Deze contextinformatie kan gaan over:</i> - de auteur - de beoogde doelen van de auteur - het doelpubliek - maatschappelijke context		
7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.		
8. Bied taalondersteuning.		
9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen. <i>Bespreek de bron in aparte delen.</i> <i>Zoom in op één detail, vervolgens op het andere.</i>		
10. Zorg voor perspectiefwisseling.		
<i>Tijdens de les:</i>		
A. Laat de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest.		
B. Laat de leerlingen zelf opzoek gaan naar contextinformatie.		
C. Doe aan perspectiefwisseling.		
D. Laat de leerlingen in dialoog gaan met elkaar.		
E. Maak duidelijk dat de waarden en normen van het verleden niet hetzelfde zijn als de hedendaagse waarden en normen.		

6.2.1 Stappenplan voor leerlingen

Dit stappenplan kan een hulpmiddel zijn voor leerlingen tijdens een bronnenonderzoek. Het draagt bij aan het begrijpen van de bron. Met behulp van dit stappenplan zullen de leerlingen de bronnen beter analyseren en begrijpen. Dit stappenplan draagt bij aan het redeneren *over* bronnen, maar ook aan het redeneren *met* bronnen.

Je kan het stappenplan terugvinden op de volgende pagina's.

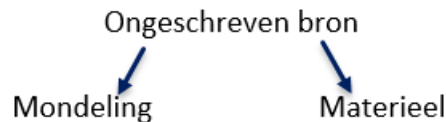
Stappenplan: bronnenonderzoek

Stap 1: Algemene informatie over de bron

1. Soort bron?

Geschreven bron

2. Is de bron primair of secundair?

Primair: Dit zijn bronnen die ongeveer in dezelfde periode zijn gemaakt als de periode waarin de gebeurtenis of ontwikkeling waar de bron over gaat, zich afspeelde. Primaire bronnen worden rechtstreeks overgeleverd, zonder tussenpersonen.

Secundair: Dit zijn bronnen die afkomstig zijn van iemand die geen getuige was van de gebeurtenis. De auteurs zijn dus geen tijdgenoten van de betreffende gebeurtenis. De bron werd achteraf gemaakt. Ze gaat over iets dat in het verleden is gebeurd. Secundaire bronnen zijn afgeleid uit primaire bronnen.

3. Over welk domein gaat het?

sociaal – economisch – politiek – cultureel

Stap 2: Informatie over de maker van de bron

4. Wie heeft de bron geschreven?

5. Waar is de bron geschreven?

6. Wanneer is de bron geschreven?

Tip: ga opzoek naar extra informatie over de auteur!

Stap 3: Informatie over de inhoud van de bron

7. Wat is de inhoud van de bron?

(Waar gaat het over? Wat is de boodschap?)

Stap 4: Informatie over de bedoeling van de bron**8. Waarom is de bron geschreven?***(Wat kan de bedoeling van de auteur geweest zijn?)***9. Is de auteur van de bron objectief of subjectief?***(Welke relatie heeft de auteur met de gebeurtenis?)**Tip: zoek extra informatie op over de maatschappelijke context van die tijd.***Stap 5: Betrouwbaarheid beoordelen****10. Is het een betrouwbare bron?****11. Is het een waardevolle bron?****Stap 6: Vergelijk de bron met andere bronnen****12. Vertellen beide bronnen hetzelfde?****13. Waarom zouden deze bronnen iets anders zeggen over dezelfde gebeurtenis?***Tip: overloop iedere stap opnieuw bij de andere bron!*

6.3 Theorie vs. praktijk

De informatie in deze bachelorproef zijn een deel van de (didactische) vaardigheden die een leerkracht geschiedenis moet bezitten.

Maar hoe gaat het er aan toe in de praktijk?

In dit onderdeel hebben we een aantal leerkrachten geschiedenis bevraagd over de manier waarop zij met bronnen omgaan.

6.3.1 De vragen

1. Werkt u met een werkboek of een eigen cursus?

Eigen cursus

A. Gebruikt u veel bronnen in uw eigen cursus? Waarom wel, waarom niet?

B. Waar gaat u opzoek naar bronnen?

- Zoekt u bronnen op basis van de onderzoeksvraag/lesdoelen of andersom?

C. Gebruikt u voornamelijk tekstbronnen of beeldbronnen? Waarom?

D. Hoe werkt u met deze bronnen?

Gebruikt u originele, volledige bronnen of bewerkt u deze?

- *Bijvoorbeeld: een fragment uit een langere tekst selecteren.*
- Op welke zaken let u dan?

E. Hoe stelt u uw cursus samen?

Werkboek

A. Welk werkboek/leerwerkboek/leerboek gebruikt u?

B. Bent u tevreden over het gebruik en de bespreking van bronnen in dit werkboek?

C. Gaat u soms opzoek naar extra bronnen? Waarom?

- Waar gaat u opzoek naar bronnen?
- Gebruikt u originele, volledige bronnen of bewerkt u deze?

2. Hoeveel aandacht spendeert u aan bronnenonderzoek tijdens de lessen?

3. Geeft u contextinformatie bij de bron? Welke en waarom?

4. Biedt u taalondersteuning tijdens bronnenonderzoek? Hoe doet u dit?

- Vindt u dit belangrijk? Waarom?

5. Biedt u verschillende perspectieven aan?

6. Moeten de leerlingen zelf opzoek gaan naar extra informatie? Wanneer wel/niet?

7. In welke mate moeten de leerlingen de bronnen bespreken?
- Welke vragen moeten de leerlingen beantwoorden over de bron?
  - Moeten de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest van de auteur? Zo ja, hoe probeert u dat te bereiken?
  - Laat u de leerlingen in dialoog gaan met elkaar over de bronnen?
  - Moeten de leerlingen zelf kritische bedenkingen formuleren bij bronnen?
8. Wat verstaat u onder beeldvorming in de lessen geschiedenis?
9. Concreet: Als u Karel de Grote in vijf zinnen mocht beschrijven. Hoe zou deze beschrijving zijn?
10. Welk beeld over Karel de Grote denkt u dat u meegeeft aan de leerlingen?

6.3.2 Interview – K. Claes

1. Werkt u met een werkboek of een eigen cursus?

Wij hebben met de collega's gekozen voor een eigen cursus, gebaseerd op een handboek (Weerspiegelingen). We praten over 4ASO. Hier is geen werkboek meer.

We hebben hiervoor gekozen omdat mijn collega hier een grote voorstander van is.

Handboeken hebben nog al eens de neiging om te moeilijke of te uitgebreide leerstof te geven. De cursus is een poging om de handboeken aan te bieden in beter verwerkbaar gehelen. De cursus probeert een studeerbare tekst aan te bieden.

Eigen cursus

A. Gebruikt u veel bronnen in uw eigen cursus? Waarom wel, waarom niet?

De cursus is gebaseerd op het handboek.

B. Hoe stelt u uw cursus samen?

- Waar gaat u opzoek naar bronnen?

De bronnen komen uit het handboek of uit andere handboeken, oudere handboeken. Vaak komen dezelfde documenten terug. We gebruiken de reflectors van vroeger met leuke artikels. Deze worden ook gebruikt in de taak over Karel de Grote in 4ASO. Deze artikels worden vaak aangeboden als taak of als zelfstandig werk.

- Zoekt u bronnen op basis van de onderzoeksvraag/lesdoelen of andersom?

Dat is even iets om over na te denken. Het perfecte antwoord bestaat niet. Alhoewel dat is waarschijnlijk de eerste situatie (bronnen zoeken op basis van de onderzoeksvraag/lesdoelen). In de praktijk werkt dit niet altijd zo bij ons. Soms vind je een goede tekst en dan ga je nadenken welke doelen je daarbij kan formuleren.

C. Gebruikt u voornamelijk tekstbronnen of beeldbronnen? Waarom?

Ik probeer het vaak af te wisselen. Heel toevallig zitten in de taak over Karel de Grote ook een aantal beeldbronnen. We proberen af te wisselen. De leerkrachten werken graag met cartoons maar voor de leerstof in het vierde jaar vinden we dit minder vaak. Daar is werken met afbeeldingen wel leuk. Over Karel de Grote zijn er niet echt cartoons. Ik heb hier even naar gezocht. De portretten over Karel de Grote zijn soms wel cartoonesk. We proberen het dus af te wisselen.

D. Hoe werkt u met deze bronnen?

Gebruikt u primaire bronnen en gebruikt u deze volledig of bewerkt u deze?

Meestal halen we er fragmenten uit. De bronnen bewerken doen we niet echt. In handboeken doen ze dit ook.

Leerlingen vinden lange teksten al vaak op voorhand vermoeiend.

- ***Bijvoorbeeld: een moeilijke tekst herschrijven.***

- **Op welke zaken let u dan?**

De bronnen worden geselecteerd op functie van datgene wat je wilt bereiken. Dit hangt van het doel af. Soms op basis van de inhoud, soms bronnen die leerlingen de kans geven om kritisch nadenken. Het is niet altijd evident om leerlingen kritisch na te laten denken. Het gebeurt wel meer dan vroeger.

2. Hoeveel aandacht spendeert u aan bronnenonderzoek tijdens de lessen?

Ik vind het belangrijk maar het is niet belangrijkste. Niet alle aandacht gaat daar naar toe. Maximum $\frac{1}{4}$ van de tijd wordt gespendeerd aan bronnenonderzoek. Soms wat langer, afhankelijk van de bron. De bronnen in de taak over Karel de Grote vragen bijvoorbeeld meer tijd.

3. Geeft u contextinformatie bij de bron? Welke en waarom?

Dit doe ik volgens mij te weinig. Hier heb ik geen specifieke rede voor.

Het kan nuttig zijn als leerlingen moeten oordelen over de waarde van de bron bijvoorbeeld. Het hangt ervan af wat je met een bron doet. Als je echt de kritische vragen gaat stellen, wat ik niet altijd doe, dan hoort dit er eigenlijk wel bij.

4. Biedt u taalondersteuning tijdens bronnenonderzoek? Hoe doet u dit?**- Vindt u dit belangrijk? Waarom?**

Ik doe dit regelmatig, bijvoorbeeld bij moeilijke woorden. Ik doe dit niet overdreven. Vroeger deed ik dit helemaal niet, maar tegenwoordig wel. Anders vragen de leerlingen continu de betekenis van woorden. Het is ook niet de bedoeling dat leerlingen struikelen over een woord.

Ik vind dat het zeker wel mag. Dit is trouwens ook een van de redenen waarom we met een eigen cursus werken. Handboeken geven vaak enkel een verklarende woordenlijst. Beeldspraak verklaren we ook, maar dit is dan meestal mondeling.

5. Biedt u verschillende perspectieven aan?

Niet altijd. Dat hangt ook wel van de opdracht af. Bij de taak over Karel de Grote doen we dit ook. Dit komt eigenlijk van een reeks die we vroeger raadpleegde. Hier vragen ze bijvoorbeeld of Karel de Grote een standbeeld zou verdienen of niet. Wij vragen in de taak of Karel de Grote een egoïstische tiran of tactische wereldheerser was. Ik laat ze dan zelf opzoek gaan naar positieve en negatieve standpunten.

Ik probeer de leerlingen zo vaak mogelijk verschillende perspectieven te laten bekijken/onderzoeken. Dit vind ik zelf leuk en de leerlingen doen dit zelf ook redelijk graag.

6. Moeten de leerlingen zelf opzoek gaan naar extra informatie? Wanneer wel/niet?

Dat gebeurt wel is. De leerlingen moeten wel zelf actualiseren en opzoek gaan naar actuele voorbeelden (ook in de taak over Karel de Grote).

Ik vind het belangrijk dat leerlingen zelf opzoek gaan naar informatie. Dit kunnen ze nog niet goed. Als iets goed geformuleerd is, mogen de leerlingen het overnemen van mij. Het zelf opzoek gaan naar informatie is niet makkelijk voor de leerlingen. Het internet is vrij uitgebreid. Je vindt vaak te veel informatie. Wat is dan het juiste? Dat is moeilijk voor leerlingen. Zelfs voor mij kan dit moeilijk zijn.

7. In welke mate moeten de leerlingen de bronnen bespreken?**o Welke vragen moeten de leerlingen beantwoorden over de bron?**

De leerlingen moeten niet altijd oefeningen maken over de 'basisvragen'.

We proberen per trimester een oefening te doen op primair/secundair, betrouwbaarheid, dateren in de tijd, plaatsen in ruimte, enzovoort.

De collega's van de middenschool hebben een schrijfkader. Wij gaan hier op verder.

o Moeten de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest van de auteur? Zo ja, hoe probeert u dat te bereiken?

Soms, maar ook niet altijd. We proberen dit te dikwijls door deelvragen te stellen. Als we gewoon vragen aan de leerlingen om zich in te leven in de tijdsgeest, dan lukt dat niet. We stellen vragen zoals: "Is het nu anders als toen?". Het is vrij vaag voor de leerlingen. We proberen de leerlingen in de juiste richting te sturen.

Bv. reformatie – impact van de kerk op de gewone mens. Over dit onderwerp hebben de leerlingen geen benul. Toch is het erg belangrijk, anders kunnen de leerlingen het

niet begrijpen. Hier moet je gebruik maken van deelvragen of bijvoorbeeld verwijzen naar oma/opa.

- **Laat u de leerlingen in dialoog gaan met elkaar over de bronnen?**
Ik laat de leerlingen vaak per twee werken. Hierdoor wordt er automatisch gepraat over de bron en de inhoud. Dit gebeurt vooral bij cartoons.
- **Moeten de leerlingen zelf kritische bedenkingen formuleren bij bronnen?**
Meestal geef ik zelf de kritische bedenkingen. Hier heb ik geen specifieke rede voor.

8. Wat verstaat u onder beeldvorming in de lessen geschiedenis?

Zoals jij het aan mij vraagt denk ik dat het gaat over de figuur die je als leerkracht over een bepaalde persoon/gebeurtenis meegeeft.

Dat de mensen van nu een zo goed historisch correct mogelijke interpretatie kunnen maken over een historische persoon. Ik vind het belangrijk dat de leerlingen zelf het beeld ook nuanceren. Daarom moeten de leerlingen zelf ook opzoek naar argumenten pro en contra. In het 5de jaar doen we dit bijvoorbeeld over Leopold II en zijn kolonie Congo.

9. Concreet: Als u Karel de Grote in vijf zinnen mocht beschrijven. Hoe zou deze beschrijving zijn?

Iemand die door middel van zijn grootouders een enorm rijk in handen gekregen heeft. Hij had een bepaalde voorliefde voor de Nederlandse gewesten, die op een bepaalde manier met absolutistische trekjes erin geslaagd is om er een centraal bestuurd geheel van te maken. En iemand die ook geprobeerd heeft de godsdienst te gebruiken om het rijk centraal te besturen. In mijn ogen was dit rijk te groot om goed te besturen.

10. Welk beeld over Karel de Grote denkt u dat u meegeeft aan de leerlingen?

Een genuanceerd beeld. Niet perse positief of negatief. Zo juist mogelijk, met de wetenschap dat iedereen een accent op een andere plaats zal leggen.

- Bespreekt u enkel de positieve kant van Karel de Grote?

Neen. In de taak moeten de leerlingen ook de negatieve kanten van Karel de Grote bespreken.

- Probeert u het positieve beeld over Karel de Grote te nuanceren? Hoe doet u dat?

Ja. Door middel van een zelfstandig werk wordt het beeld van Karel de Grote genuanceerd. De leerlingen moeten dus langs de ene kant Karel de Grote als tactische wereldheerser bespreken en langs de andere kant Karel de Grote als egoïstische tiran.

6.3.3 Interview: K. Broos

1. Werkt u met een werkboek of een eigen cursus?

We werken met een eigen cursus, gebaseerd op Historia. We hebben deze cursus een tiental jaren geleden opgesteld. We sleutelen hier jaarlijks nog aan. We voegen er dan een aantal opdrachten aan toe zoals kaartopdrachten en kaartstudies. Daarnaast voegen we ook filmfragmenten toe. De grote rode draad zit er wel al wat langer in. Ik heb vanaf het begin geholpen met het samenstellen van deze cursus.

De leerlingen moeten zelf noteren. Het is een vrij open cursus. Er staan enkel titels en een aantal kernwoorden in. De leerlingen moeten dus zelf het merendeel noteren. Ze worden hierbij ondersteund door powerpoints, afbeeldingen,...

Eigen cursus

A. Gebruikt u veel bronnen in uw eigen cursus? Waarom wel, waarom niet?

In de cursus zelf staan de bronnen vermeld die we bespreken. De bronnen staan effectief in het handboek. Als we extra bronnen gebruiken, zoals beeldmateriaal, dan zitten deze links in de powerpoint. De leerlingen krijgen de powerpoint online aangeboden. De leerlingen kunnen zo thuis de filmfragmenten opnieuw bekijken of de extra bronnen raadplegen. We proberen uiteraard rond het handboek te werken, maar ik vind dat er meer bij mag. Beeldmateriaal zit uiteraard niet in het handboek. Deze proberen we dan in de powerpoints te steken. In het vierde jaar moeten de leerlingen bijvoorbeeld in groepjes filmfragmenten bekijken van Histoclips. Dit zijn vaak goede fragmenten. In het derde jaar doen we dit ook, maar verbinden we er geen punten aan. Het is een voorbereiding in functie van het vierde jaar.

B. Hoe stelt u uw cursus samen?

We hebben dit met een drietal mensen gedaan. We hebben het handboek genomen als basis, om mee te starten. Vervolgens hebben we naar de probleemstelling gekeken. Daar hebben we rond gewerkt. We hebben niet echt het werkboek zelf gevolgd, maar vooral het handboek aan de hand van titels. Hier hebben we dan zelf opdrachten of extra bronnen aan toegevoegd. Je kan natuurlijk niet uit het niets beginnen.

- Waar gaat u opzoek naar bronnen?

Filmfragmenten probeer ik via youtube te zoeken. Ik bekijk verschillende filmpjes en kies dan het beste filmpje.

Ik zoek ook Schooltv, specifiek Histoclips. Dan is er ook nog een site met liedjes, namelijk History for musiclovers. Dit zijn bekende hedendaagse liedjes waar ze een historisch feit of persoon op hebben gebaseerd. Dit wordt ook in de les gebruikt, vaak op het einde. De liedjes zijn in het Engels, alsook Engels ondertiteld.

Dan probeer ik via de bordboeken, websites en Google extra materialen te verkrijgen. Veel materiaal is afkomstig uit Nederland.

- Zoekt u bronnen op basis van de onderzoeksvraag/lesdoelen of andersom?

Ik zoek eerst heel breed en dan kijk ik of het past binnen de les zelf. Sommige filmpjes zijn precies gemaakt voor onze lessen. Deze vertellen precies wat er in onze lessen verteld wordt. Andere filmpjes zijn naast de kwestie. Deze filmpjes gebruik ik dan ook niet.

C. Gebruikt u voornamelijk tekstbronnen of beeldbronnen? Waarom?

Ik denk dat de combinatie gebruikt wordt. In de les zelf worden vooral tekstbronnen gebruikt, maar ook veel kaarten. In de lessen over Karel de Grote zijn er veel kaarttoefeningen. We gebruiken ook veel filmpjes. We hebben een gezonde mix. We lezen niet alleen, maar werken ook met afbeeldingen, filmfragmenten, schilderijen, enzovoort.

D. Hoe werkt u met deze bronnen?

Gebruikt u primaire bronnen en gebruikt u deze volledig of bewerkt u deze?

We halen er soms stukjes uit. Je hebt vaak erg lange bronnen. In het boek staan vaak fragmenten. Een volledige bron wordt zelden gebruikt, enkel als het korte bronnen zijn. Soms zoomen we in op een bepaald deel van een afbeelding, maar achteraf bespreken we ook de buitendelen.

- **Bijvoorbeeld: een moeilijke tekst herschrijven.**
- **Op welke zaken let u dan?**

Ik kijk vooral wat relevant is voor de lessen. We koppelen het eventueel ook aan de beeldfragmenten. Zo komen de stukken die we lezen ook terug in de beeldfragmenten die we bekijken. Leerlingen lezen vaak niet goed. De leerlingen weten zelf niet wat ze lezen en ze begrijpen de woorden vaak niet. Ik heb vaak de neiging om de bronnen zelf voor te lezen.

2. Hoeveel aandacht spendeert u aan bronnenonderzoek tijdens de lessen?

Ik denk dat ik daar vrij veel aandacht aan besteed. Ik probeer de bronnen visueel voor te stellen. Sommige (beeld)bronnen worden ook effectief uitgebeeld. De bronnen worden actief en interactief behandeld. Bijvoorbeeld: het leenstelsel. Iedere leerling krijgt dan een kaartje en ze moeten dan samen een piramide uitbeelden. Het leencontract wordt bijvoorbeeld ook echt uitgebeeld.

Als het een gewone tekstbron is, dan lees ik deze met hen. Hier stel ik dan een aantal vragen over. De leerlingen moeten het dan in eigen woorden uitleggen. Als het mogelijk is giet ik dit ook in een rollenspel.

Ik heb ooit een nascholing gevolgd over rollenspel en simulatie en sindsdien probeer ik dit zo vaak mogelijk toe te passen in de lessen. Zo onthouden de leerlingen de leerstof beter. Bovendien vinden de leerlingen dit ook leuk.

3. Geeft u contextinformatie bij de bron? Welke en waarom?

Bij Karel de Grote hebben we hier weinig over gedaan. In het handboek staat niets over Einhard. Mocht ik daar een bron over vinden, dan probeer ik dit wel te vermelden. Ik probeer dit wel te doen in de mate van het mogelijke.

Als het erbij staat dan leg ik er een nadruk op, maar als het er niet bijstaat dan doe ik het niet. Ik doe het niet te veel, anders kan het voor derdejaars te omslachtig worden.

4. Biedt u taalondersteuning tijdens bronnenonderzoek? Hoe doet u dit?

- Vindt u dit belangrijk? Waarom?

We hebben redelijk veel leerlingen van Turkse origine. We moeten vaak heel eenvoudige woorden uitleggen. Het zijn vaak ook basiswoorden die ze niet kennen. Dat komt voor een groot deel omdat ze niet meer lezen. Als ze iets voorlezen dan weten ze vaak niet wat ze gelezen hebben. Als je ze continu verbetert, dan haken de leerlingen ook af.

De beeldspraak wordt ook expliciet besproken. Sommige leerlingen ontdekken zelf wat dit is, anderen niet. Ik vind het niet heel vreemd dat leerlingen de beeldspraak niet altijd begrijpen.

Ik vind wel dat je de leerlingen veel extra op vlak van taal moet ondersteunen.

De leerlingen vragen er ook veel om. Ik kan het niet vermijden en ik vind het zelf ook erg belangrijk. Wij zetten ook punten bij geschiedenis op taal. Dit hoort bij het taalbeleid van de school. Dit wordt wel aangekondigd op de toets. De leerlingen weten op wat ze beoordeeld worden.

5. Biedt u verschillende perspectieven aan?

Ja. We hebben nu een onderzoek over de Noormannen. Hier worden zowel negatieve bronnen gebruikt, het beeld dat we nu hebben, maar ook positieve bronnen. Bijvoorbeeld over hun scheepsbouw en handel. Bij Karel de Grote hebben we dit in het algemeen gedaan. We proberen bij verschillende thema's twee kanten te bekijken.

Ik vind het belangrijk dat jongeren niet subjectief zijn. Dit krijgen ze vaak van thuis mee. Ik vind het belangrijk dat ze zien dat er meerdere kanten zijn aan een verhaal. Ze moeten zich realiseren dat er niet alleen een positieve of negatieve kant aan het verhaal is. Ze moeten kritisch zijn en de waarheid achterhalen.

6. Moeten de leerlingen zelf opzoek gaan naar extra informatie? Wanneer wel/niet?

Neen. Ik heb hier nog niet echt over nagedacht. We zijn ook wel beperkt in tijd. Ik vind dat je de leerlingen iets kan laten opzoeken, maar dan moet je er ook wel iets mee doen. Dit kan wel een idee zijn voor de toekomst. Het zou wel interessant zijn als een groep leerlingen wat meer informatie opzoeken over een persoon die we in de lessen besproken hebben. Ik vind wel dat ze dan eerst echt een les moeten krijgen over kritisch bronnenonderzoek. Anders gaan de leerlingen gewoon op Wikipedia en kopiëren ze alles. Als ze het doen, dan wil ik wel dat ze het op een fatsoenlijke manier doen.

7. In welke mate moeten de leerlingen de bronnen bespreken?

- **Welke vragen moeten de leerlingen beantwoorden over de bron?**
Wat we sowieso altijd doen is vragen wat voor soort bron het is, geschreven of niet geschreven. Als het niet geschreven is moeten ze dit verder uitleggen. Daarnaast vragen we ook of het een primaire of secundaire bron is en waarom. Daarna stel ik meestal ook een aantal inhoudelijke vragen. Nadien vraag ik vaak ook naar de eigen mening. Kan je je hierin inleven? Wat vind jij hiervan? De leerlingen kunnen zelf bedenkingen geven bij de bron.
- **Moeten de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest van de auteur? Zo ja, hoe probeert u dat te bereiken?**
Ja. Ik zeg dan altijd dat je in die tijd leeft en dat de leerlingen niet leven in de hedendaagse maatschappij. Dit wordt bevestigd door de rollen die uitgedeeld worden. Dit maakt het ook iets gemakkelijker voor de leerlingen denk ik.
- **Laat u de leerlingen in dialoog gaan met elkaar over de bronnen?**
Ja. In het vierde jaar zit er zelfs een debat bij. Hier moeten ze ook zelf informatie opzoeken. Ze moeten de standpunten verdedigen, in debatvorm.
- **Moeten de leerlingen zelf kritische bedenkingen formuleren bij bronnen?**
Ja. Dat vraag ik soms ook. Ik vraag dan wel of ze een bedenking hebben. Het komt niet uit de leerlingen zelf.

8. Wat verstaat u onder beeldvorming in de lessen geschiedenis?

Ik denk niet alleen aan gewone bronnen, maar ook aan het inleven in de geschiedenis. Dat de leerlingen zelf een beeld vormen over wat er gebeurd is. Het moet niet alleen over beelden of prenten gaan.

9. Concreet: Als u Karel de Grote in vijf zinnen mocht beschrijven. Hoe zou deze beschrijving zijn?

Ik ga hem beschrijven zoals wij hem in de lessen voorstellen.

Karel de Grote is de vader van Europa. Hij heeft geprobeerd om het Frankische rijk heel groot te maken. Hij was heel erg bezig met het geloof. Hij probeerde het christendom via de paus te laten verspreiden. Langs de andere kant heeft Karel de Grote ook veel verschillende vrouwen en kinderen gehad. Hij was dus ook een gewone man van vlees en bloed. We moeten hem niet op een voetstuk plaatsen.

10. Welk beeld over Karel de Grote denkt u dat u meegeeft aan de leerlingen?

In vergelijking met andere figuren beschouwen ze Karel de Grote wel als een held. Ik hoop wel dat ze ook de kleine feiten onthouden die ik erbij verteld heb. Ze maken altijd een vergelijking met elkaar. Door de rollen bekijken de leerlingen Karel de Grote nog positiever. De leerlingen die hem speelden hebben dan ook veel aanzien t.o.v. andere leerlingen die een andere rol hadden. Vooral omwille van zijn veroveringen heeft Karel de Grote een positief beeld.

- Bespreekt u enkel de positieve kant van Karel de Grote?

Neen. We nuanceren bijvoorbeeld ook het religieuze gedeelte. Als echte Christen doe je dergelijke dingen niet (meerdere vrouwen hebben).

- Probeert u het positieve beeld over Karel de Grote te nuanceren? Hoe doet u dat?

We gaan er niet heel diep op in. Als we er een onderzoek aan zouden verbinden, zouden we er meer tijd voor hebben.

6.3.4 Interview: N. Claes

1. Werkt u met een werkboek of een eigen cursus?

Ik sluit aan bij de antwoorden van mevrouw Broos.

We hebben er een nieuwe vorm aan gegeven, maar de cursus heeft nog steeds dezelfde inhoud.

Eigen cursus

Ook voor de vragen A t.e.m. D sluit meneer Claes zich aan bij de antwoorden van mevrouw Broos.

A. Gebruikt u veel bronnen in uw eigen cursus? Waarom wel, waarom niet?

B. Hoe stelt u uw cursus samen?

- Waar gaat u opzoek naar bronnen?

Zoekt u bronnen op basis van de onderzoeksvraag/lesdoelen of andersom?

C. Gebruikt u voornamelijk tekstbronnen of beeldbronnen? Waarom?

D. Hoe werkt u met deze bronnen?

Gebruikt u primaire bronnen en gebruikt u deze volledig of bewerkt u deze?

- *Bijvoorbeeld: een moeilijke tekst herschrijven.*
- Op welke zaken let u dan?

2. Hoeveel aandacht spendeert u aan bronnenonderzoek tijdens de lessen?

We bespreken meestal de bronnen uit het handboek. Sommige iets uitgebreider, anderen iets korter. Dit is afhankelijk van hoe dicht de bronnen aanleunen bij de effectief lesinhoud. Soms zijn deze maar een beetje verbonden met elkaar, anderen zijn essentieel. De essentiële bronnen bespreken we natuurlijk iets diepgaander.

3. Geeft u contextinformatie bij de bron? Welke en waarom?

Meestal alleen als het erbij staat. We bespreken de uitleg die bij de bron in het handboek staat. Verdere informatie over de auteur zoeken we meestal niet op, behalve als het echt belangrijk is i.v.m. de lesinhoud. Dan worden de relaties tussen de auteur en het onderwerp wel besproken.

4. Biedt u taalondersteuning tijdens bronnenonderzoek? Hoe doet u dit?

Ja. Als we de bronnen overlopen laat ik de leerlingen lezen. Als ik op voorhand weet dat er moeilijke woorden in staan dan vraag ik aan de leerlingen wat de betekenis is van deze woorden. Anders vraag ik aan de leerlingen of er nog andere moeilijke woorden zijn die ze niet begrijpen en dan proberen we deze samen te verklaren.

- **Vindt u dit belangrijk? Waarom?**

Ja. Op deze school is het ook wel nodig. In sterkere klassen is dit minder noodzakelijk. Soms zijn het, voor ons, evidente woorden die we moeten verklaren.

Ik denk dat dit sowieso erg belangrijk is, anders gaan de leerlingen de intentie van de bron niet snappen. Ik geef zelf ook Nederlands. Ik let er misschien iets meer op dan andere leerkrachten. Toch moet iedere leerkracht hierop letten. Zoals mevrouw Broos al aanhaalde, geven we op toetsen ook punten op taal.

We bespreken ook de beeldspraak. We hebben het er sowieso al over gehad dat de middeleeuwen een religieuze samenleving was. Dit loopt door doorheen het hele schooljaar. Als het terugkomt, dan verwijst ik er iedere keer naar. Dan wijs ik de leerlingen erop dat we ons even in een andere maatschappij bevinden (t.o.v. nu).

5. Biedt u verschillende perspectieven aan?

Ja. Zeker ook tijdens de lessen over de kruistochten. We bekijken verschillende meningen, ook hedendaagse meningen. We bekijken de positieve en negatieve kanten. We proberen dit ook tijdens andere lessen te doen bij andere gebeurtenissen en personen. We proberen het genuanceerd aan te pakken.

6. Moeten de leerlingen zelf opzoek gaan naar extra informatie? Wanneer wel/niet?

In het derde jaar bijna niet. Bij 1 of 2 kaartstudies of onderzoeken kunnen ze het internet gebruiken. Voor de rest moeten ze zelf niet actief opzoek gaan naar extra informatie. Het handboek staat al vrij vol. We doen dit ook niet wegens tijdsgebrek. Zowel het leerplan als de cursus zitten zo vol, dat er weinig tijd is voor leerlingen om zelf opzoek te gaan naar informatie.

7. In welke mate moeten de leerlingen de bronnen bespreken?

- **Welke vragen moeten de leerlingen beantwoorden over de bron?**
Dat is afhankelijk van de specifieke bron. We beantwoorden sowieso de standaardvragen: welk soort bron is het? Is het een primaire of secundaire bronnen en waarom?
Bij sommige tekstuele bronnen gaat het over inhoudelijke vragen. Bij kaarten gaan de vragen bijvoorbeeld over grenzen.
Het is dus afhankelijk van de bron en zijn relevantie. Sommige bronnen worden redelijk diepgaand besproken.
- **Moeten de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest van de auteur? Zo ja, hoe probeert u dat te bereiken?**
Dat proberen we te doen. Als we een bron lezen zeg ik ook dat de leerlingen moeten proberen om zich in die tijd te verplaatsen. Ik maak dan ook vergelijkingen met de hedendaagse situaties. De leerlingen moeten vertellen hoe zij iets zouden aanpakken.
Meestal doe ik het mondeling. Af en toe gebruik ik ook rollenspelen zoals mevrouw Broos. Dit doe ik wel minder vaak dan mevrouw Broos.
- **Laat u de leerlingen in dialoog gaan met elkaar over de bronnen?**
Ja. Bij bijvoorbeeld de bron van het leencontract moeten de leerlingen samen de stappen opschrijven. Nadien wordt dit klassikaal overlopen en uitgebeeld.
- **Moeten de leerlingen zelf kritische bedenkingen formuleren bij bronnen?**
Dat proberen we te doen. Bijvoorbeeld bij bronnen waarbij iemand positief wordt voorgesteld: hoe komt het nu dat dit allemaal positief (of negatief) is? Vervolgens moeten ze dan wel even naar de auteur kijken en de subjectiviteit verklaren. We proberen ze dit wel bij te leren.

8. Wat verstaat u onder beeldvorming in de lessen geschiedenis?

Het beeld dat de leerlingen vormen van de periode of de persoon waarover het gaat. Welk beeld vormen zij via de lessen geschiedenis op basis van de uitleg van de leerkracht, de bronnen en de filmpjes over een bepaalde persoon of gebeurtenis.

9. Concreet: Als u Karel de Grote in vijf zinnen mocht beschrijven. Hoe zou deze beschrijving zijn?

Mijn beschrijving komt grotendeels overeen met de beschrijving van mevrouw Broos. Een belangrijke persoon. Hij heeft de grenzen van het rijk enorm uitgebreid. Karel de Grote was iemand die heel veel bezig was met oorlog voeren, vechten, enzovoort. Tegelijkertijd was hij ook heel gelovig, maar misschien ook een beetje hypocriet. In die zin hield hij zich niet aan alle regels van het geloof.

10. Welk beeld over Karel de Grote denkt u dat u meegeeft aan de leerlingen?

Ik hoop hetzelfde beeld zoals ik net heb verteld. Dat ze weten dat hij wel belangrijk was en veel veroveringen heeft gedaan. Dat Karel de Grote een gelovig man was. Tegelijkertijd echter ook dat hij zich niet altijd hield aan de regels van het geloof.

- Bespreekt u enkel de positieve kant van Karel de Grote?

Neen. We bespreken dus ook dat hij zich niet hield aan de regels van het geloof. We nuanceren dus het beeld van Karel de Grote.

6.3.5 Interview: G. Telen

1. Werkt u met een werkboek of een eigen cursus?

Dit komt overeen met de uitleg van mevrouw Broos.

Ik heb niet meegewerkt aan het opstellen van de cursus. Dit is het eerste jaar dat ik in jaar 3 sta.

Ik vind het zelf wel een goede cursus. Ik gebruik hem graag. Ik vind het goed dat de leerlingen zelf notities moeten maken.

Eigen cursus

Ook voor de vragen A t.e.m. D sluit meneer Claes zich aan bij de antwoorden van mevrouw Broos.

A. Gebruikt u veel bronnen in uw eigen cursus? Waarom wel, waarom niet?

B. Hoe stelt u uw cursus samen?

- Waar gaat u opzoek naar bronnen?

Zoekt u bronnen op basis van de onderzoeksvraag/lesdoelen of andersom?

C. Gebruikt u voornamelijk tekstbronnen of beeldbronnen? Waarom?

D. Hoe werkt u met deze bronnen?

Gebruikt u primaire bronnen en gebruikt u deze volledig of bewerkt u deze?

- o *Bijvoorbeeld: een moeilijke tekst herschrijven.*
- o **Op welke zaken let u dan?**

2. Hoeveel aandacht spendeert u aan bronnenonderzoek tijdens de lessen?

Toch een groot stuk van de lessen gaat naar bronnenonderzoek. We bespreken dan bronnen uit het handboek en extra bronnen die mijn collega's of ikzelf hebben opgezocht. Ik probeer het aan te brengen zoals ik het zelf pas geleerd hebben. Ik probeer altijd vanuit de bronnen te vertrekken, maar in de praktijk is dit niet altijd haalbaar om voor alle feitjes bronnen te gebruiken.

3. Geeft u contextinformatie bij de bron? Welke en waarom?

Ik probeer dit wel te doen. Als ik zelf de auteur ken, dan haal ik heel kort aan wie deze persoon is. Over deze personen heb ik zelf dan geleerd. Dit doen we natuurlijk niet te veel voor derdejaars. Dit groeit in het vierde en het vijfde middelbaar.

Ik vind het persoonlijk interessant en ik probeer dit te delen met de leerlingen. Daarnaast wil ik hiermee proberen de bron nog beter te kaderen.

4. Biedt u taalondersteuning tijdens bronnenonderzoek? Hoe doet u dit?

Vooral mondeling. Ik vraag of de leerlingen de woorden begrijpen. De leerlingen moeten het begrip dan zelf uitleggen als ze het kennen. Ik laat de leerlingen het ook aan elkaar uitleggen. Ik hoop dat de leerlingen dit dan opschrijven of ik zeg expliciet dat ze dit moeten doen. De meeste leerlingen schrijven het dan wel op.

- **Vindt u dit belangrijk? Waarom?**

Ja, toch wel. Het is belangrijk dat de leerlingen weten wat er in de bronnen staat en dat ze alles goed verstaan. De leerlingen leren op deze manier ook woorden bij. Zeker in het derde jaar.

5. Biedt u verschillende perspectieven aan?

Ja, omdat het belangrijk is dat ze alle aspecten zien van de geschiedenis.

En concreet voorbeeld van Karel de Grote is dat hij zelf erg gelovig is. Langs de andere kant hebben ze gezien dat hij een heilige boom liet omkappen van de Saksen. Dit link ik dan aan de hedendaagse tijden. Zoiets zou nu bijna nooit gebeuren. Natuurlijk zijn er godsdienstoorlogen en godsdienstaat, maar zomaar een heilig object vernietigen doet men niet. Ik bespreek dus ook hoe hij de duizenden Saksen liet vermoorden.

6. Moeten de leerlingen zelf opzoek gaan naar extra informatie? Wanneer wel/niet?

Neen. Dit omwille van dezelfde reden als mijn collega's.

7. In welke mate moeten de leerlingen de bronnen bespreken?

- **Welke vragen moeten de leerlingen beantwoorden over de bron?**
Soms zijn het vaste vragen uit het handboek, maar soms ook vragen die in het onderwijsleergesprek vervat zitten. Bijvoorbeeld: is het een positief beeld? Ik stel dan ook open vragen.
- **Moeten de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest van de auteur? Zo ja, hoe probeert u dat te bereiken?**
Soms probeer ik het, maar niet altijd. Ik doe dit ook in mindere mate dan mevrouw Broos. Zij doet meer aan rollenspelen en simulatie. Ik doe dit vaak mondeling. Ik vraag dan aan de leerlingen om zich in te leven in de persoon en hoe de leerling zich in die situatie zou voelen. Hierbij verwijs ik ook naar de leerstof die we al hebben gezien en de inhoud van de bron.
- **Laat u de leerlingen in dialoog gaan met elkaar over de bronnen?**
Soms. Als er discussie is over een bron of als ze het zelf aanhalen, dan probeer ik hen in dialoog te laten gaan.
- **Moeten de leerlingen zelf kritische bedenkingen formuleren bij bronnen?**
Ja. Dit zit ook in één van de eerste lessen. De leerlingen moeten kritisch zijn. Ze moeten beseffen dat we alleen bronnen hebben die overgebleven zijn en dat die bronnen niet altijd een volledig beeld geven van de geschiedenis. Hier moeten ze zich goed bewust van zijn.

8. Wat verstaat u onder beeldvorming in de lessen geschiedenis?

Het creëren van een totaalbeeld. Wie was die persoon en wat heeft hij gedaan? De beeldvorming is afhankelijk van het onderwerp.

Hoe ziet u uw rol i.v.m. beeldvorming in de lessen geschiedenis?

Ik zie mezelf als een begeleider van het leeraspect. Ik probeer, via de historische bronnen, de kennis van de leerlingen uit te breiden. Ik begeleid hun naar deze beeldvorming. Mijn rol is actiever in derde en minder actief in het vijfde middelbaar.

9. Concreet: Als u Karel de Grote in vijf zinnen mocht beschrijven. Hoe zou deze beschrijving zijn?

Ik sluit mij grotendeels aan bij mijn collega's. Hij was een groots man. Daarom heeft hij ook de naam Karel de Grote gekregen. Hij heeft zijn best gedaan om een groot en machtig rijk bijeen te krijgen. Het was voor hem heel belangrijk om zich aan te sluiten bij de Romeinse keizer. Hij heeft voor eenheid gezorgd en ergens ook het fundament gelegd voor Europa. Ergens maak ik mij ook de kanttekening i.v.m. het geloof. Ik vraag mij af of hij niet eerder gelovig was omwille van praktische redenen dan om persoonlijke geloofsovertuigingen.

10. Welk beeld over Karel de Grote denkt u dat u meegeeft aan de leerlingen?

Ik denk vooral een positief beeld. Ik heb hen gewezen op bepaalde bedenkingen. Ik laat de leerlingen ervoer nadenken dat Karel de Grote bepaalde dingen misschien heeft gedaan omwille van het uitbreiden van zijn macht. Ik denk dan aan de alliantie met de Katholieke Kerk of de moorden op de Saksen. Ik denk wel dat vooral het positieve beeld blijft hangen.

6.3.6 Interview: M. De Greef

Opmerking: Mr. De Greef geeft momenteel geen les over Karel de Grote.

1. Werkt u met een werkboek of een eigen cursus?

Wij werken met een werkboek en handboek.

Werkboek

A. Welk werkboek/leerwerkboek/leerboek gebruikt u?

We gebruiken zowel het handboek als het werkboek van Historia. We gaan wel overschakelen naar Memoria. Binnen een drietal jaren zijn we in het vijfde middelbaar en dan zal Memoria in het derde middelbaar gebruikt worden.

Ik heb het stuk van Karel de Grote wel al eens bekeken, maar het blijft ongeveer hetzelfde.

B. Bent u tevreden over het gebruik en de bespreking van bronnen in dit werkboek?

We zijn overgeschakeld naar Memoria omdat Historia een beetje ouderwets aan het worden is. Memoria is erg beknopt, maar beknopt werkt wel bij leerlingen van deze leeftijd. Dan is het meer afhankelijk van de leraar. De leraar kan het eventueel bijsturen en extra bronnen zoeken. Er zijn natuurlijk al wat bronnen, maar dit zijn niet altijd de meest interessante duidelijkste bronnen.

C. Gaat u soms opzoek naar extra bronnen? Waarom?

Sommige bronnen zijn ouderwets en het interesse gebied van de leerlingen ligt anders. Ik zoek bronnen in functie van de richtingen. In de handelsklassen heb ik het bijvoorbeeld over een kapitalistisch systeem, heel protectionistisch, dan ga ik daar wat meer over uitweiden. In STW ga ik bijvoorbeeld meer stilstaan bij Newton of andere dingen omdat dit meer wetenschappelijk is. Ik kijk dus naar het vakgebied van de leerlingen.

o Waar gaat u opzoek naar bronnen?

Via dergelijke websites. Als leerkracht heb ik in het begin allerlei websites meegekregen, zoals Historia enzovoort. Dan ga ik al klikkend gewoon surfen totdat ik uiteindelijk verschillende bronnen heb gevonden die correct zijn.

Er zijn ook verschillende leerkrachtenplatforms waar je verschillende bronnen kan vinden. Hier staan lessen op die voorbereid zijn door anderen, maar ik maak het liefste mijn eigen lessen. Ik laat me wel inspireren door anderen.

o Gebruikt u primaire bronnen? Gebruikt u deze volledig of bewerkt u deze?

Ik neem er liefst stukjes uit. Een tekst laten lezen van 3 minuten is te veel voor de leerlingen. Ik werk eerder flitsend om de aandacht erbij te houden. Soms werk ik natuurlijk wel met een grote leestekst waar zij de informatie uit moeten halen, maar niet iedere les. Dat is saai voor de leerlingen.

2. Hoeveel aandacht spendeert u aan bronnenonderzoek tijdens de lessen?

Ik moet toegeven, daar moet ik een onderscheid tussen maken.

Realistisch gezien zou ik er meer tijd in willen steken. Ik weet dat als je al onderzoekend te werk gaat, en dat gebeurt in Memoria en de nieuwere handboeken, dat de leerlingen er meer van onthouden. Je denkt dat de leerlingen meer onthouden als je het zelf vertelt, maar dat is jammer genoeg niet waar. De realiteit staat dit dus niet altijd toe omdat het leerplan zo gevuld is.

3. Geeft u contextinformatie bij de bron? Welke en waarom?

Ja. Sowieso moet het altijd verduidelijkt worden. Originale teksten die teruggevonden zijn, zijn niet altijd begrijpbaar. Ook als het volledig wordt vertaald naar het Nederlands, is het niet altijd duidelijk voor de leerlingen. De leerlingen kunnen soms niet uit aan de zinnen. Ze begrijpen niet wat ze ermee bedoelen, de machtsverhoudingen bijvoorbeeld.

Ik geef extra informatie over de inhoud maar ook over de auteurs van de bronnen. Je moet er natuurlijk ook rekening mee houden dat bepaalde geschriften geschreven zijn door overwinnaars. De geschiedenis wordt geschreven door de hand van de overwinnaar. Als de aartsvijand iets schrijft over het leven van een persoon, dan moet je dit natuurlijk met een korreltje zout nemen. Dit verduidelijk ik wel bij de leerlingen.

4. Biedt u taalondersteuning tijdens bronnenonderzoek? Hoe doet u dit?

Absoluut. Dit heb ik al een beetje toegelicht. Ik probeer het zo makkelijk mogelijk te vertellen. Er is een onderscheid tussen de klassen STW en moderne wetenschappen. Je ziet dat het niveau in STW toch iets lager is. Dit is niet om te stigmatiseren, maar dit is gewoon zo. In deze klassen moet je het iets meer toelichten.

Ik bied ook extra ondersteuning i.v.m. beeldvorming. Iedereen werkt met beeldvorming. Tegenwoordig zetten we het nieuws op en alles heeft te maken met beelden. Alles is visueel.

- Vindt u dit belangrijk? Waarom?

Vastzetting. Voor iedereen moet het duidelijk worden. Ik probeer op de leerstof op zoveel mogelijk manieren vast te zetten. Ik heb geleerd dat herhaling en visualiseren de leerstof vast zet. In het begin van mijn carrière wou ik de leerlingen niet laten schrijven, maar hier ben ik op teruggekomen. Sommige leren er wel van. Ik wil deze groepen niet uitsluiten.

5. Biedt u verschillende perspectieven aan?

Absoluut. Dit durf ik wel te doen. Ik bekijk personen, zoals Karel de Grote, altijd langs meerdere kanten. De leerlingen moeten begrijpen dat mensen met een zekere expansiedrift ook negatieve kanten hadden. Ik heb geleerd dat het in de middeleeuwen, de donkere middeleeuwen, toch wel ergens een 'lichtpunt' was. Maar natuurlijk, zo'n personen met zoveel macht bij één individu, is altijd gevaarlijk.

6. Moeten de leerlingen zelf opzoek gaan naar extra informatie? Wanneer wel/niet?

Ja. Dat moeten ze zeker doen. Dit zijn de taken waar ze punten op kunnen winnen. Het is zover gekomen, met de Iphone's in de klas, dat ik ze niet wegsteek. De leerlingen mogen op hun GSM iets opzoeken. Bijvoorbeeld: Bij Karel de Grote vragen ze op welke dag hij gekroond is. De leerlingen vragen steeds meer door. Ze willen dan bijvoorbeeld ook weten door welke paus hij gekroond is. Op een bepaald moment moet je zeggen dat je het even niet meer weet. De leerlingen mogen dit dan zelf opzoeken met hun GSM. De leerlingen zoeken het ter plaatste op. Nu gaat dit.

7. In welke mate moeten de leerlingen de bronnen bespreken?**o Welke vragen moeten de leerlingen beantwoorden over de bron?**

De basisvragen doen we niet altijd. Het primaire/secundaire is bijvoorbeeld spijtig genoeg niet altijd geïntroduceerd in deze boekjes. Ik merk wel dat het steeds meer in de moderne boekjes voorkomt. Dit is inderdaad veel beter. Ze zijn daar in de afgelopen jaren veel te licht over gegaan. De laatste tijd zijn ze daar steeds specifieker mee aan het werken. Daarom zijn we daar nu naartoe aan het werken. Dit moest wel.

Ik probeer de bronnen steeds te situeren in de domeinen. Ik vind dit veel leerrijker en interessanter dan louter de inhoud te bespreken.

- **Moeten de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest van de auteur? Zo ja, hoe probeert u dat te bereiken?**
Dat probeer ik te bereiken, maar dat doe ik eerder via een onderwijsleergesprek. Hier twijfel ik aan of dit voldoende is. Ik probeer te plaatsen hoe het er aan toeging in een bepaalde tijd. Ik wil duidelijk maken wat er al dan niet aanwezig was van middelen, hoe ze hun woord kon verspreiden, niet iedereen kon lezen of schrijven. De kerk blaast je bijvoorbeeld omver met zijn taferelen.
Wat u ook altijd kan doen, is een rollenspel spelen.
Dit doe ik veel te weinig. Ik kan mij nu al klassen inbeelden die dit geweldig zouden vinden.
- **Laat u de leerlingen in dialoog gaan met elkaar over de bronnen?**
Absoluut. Soms plaats ik verschillende bronnen tegenover elkaar. De leerlingen moeten dan zelf beoordelen of de bronnen correct zijn en welke persoon het aan het rechte eind heeft. De leerlingen moeten samen tot een bepaald compromis komen. Dit is experimenteel. De leerlingen vragen zelf soms om iets uit te testen. In verband met propaganda heb ik er bijvoorbeeld al eens over nagedacht om een leerling heel populair te maken in de school en op facebook. Dit vind ik te experimenteel. Er wordt dan één leerling sterk voorgetrokken. Dit vind ik te gevaarlijk. Het zou wel echt werken, maar ik ga niet doen.
Bij andere onderwerpen doe ik dit wel, bijvoorbeeld over Sparta. De leerlingen moeten dan heel de les heel gestructureerd werken.
- **Moeten de leerlingen zelf kritische bedenkingen formuleren bij bronnen?**
Ja. Ik verwacht dat de leerlingen niet alles aannemen en dat ze het in vraag gaan stellen.
De leerlingen geven soms zelf aan dat iets niet kan. Ze stellen zich er soms zelf vragen bij als een auteur veel later leefde dan de gebeurtenis waar hij over schrijft. Dit vind ik interessant. Dit gebeurt al verschillende jaren.
Sommige leerlingen komen wat moeilijker uit hun schulp. Daarom moet ik het meer schriftelijk doen. Naarmate dat de leerlingen ouder worden, moeten ze meer bronnen gaan gebruiken.
In het eerste middelbaar, met Memoria, worden ze gebombardeerd met bronnen. Er zijn meer onderzoeken. Dit is goed, maar de geschiedenis is zo groot waardoor je een deel mist. Wij zouden i.p.v. een uur, twee uur geschiedenis moeten krijgen in het eerste middelbaar.
Als geschiedenisleerkracht heb je een zekere invloed. Ik heb al een aantal dingen 'voorspeld'. De leerlingen komen terug naar jou en zijn verbaasd dat ik wist dat deze dingen zouden gebeuren. Dit is het belang van geschiedenis. Je kan de toekomst ermee voorspellen.

8. Wat verstaat u onder beeldvorming in de lessen geschiedenis?

Ik vind het heel belangrijk dat we de menselijke factor er opnieuw insteken. Mensen zijn bezig over Karel de Grote enzovoort. Deze mensen zijn verplicht geweest om materie op te schrijven over een persoon. Ik wil duidelijk maken dat er altijd een kabinet rond gezeten heeft, dat er altijd meerdere mensen bij betrokken waren. Deze mensen hadden wel een bepaald talent. Dit moeten we erkennen. Vandaag de dag zie je op televisie het charisma dat bepaalde mensen, zoals Trump, uitstralen. Leaders geven bepaalde indrukken. Sommige mensen zijn wel meer leider dan ander. Ik ga ze niet slechtpraten, maar wel nuanceren. Veel te weinig mensen nuanceren.

9. Concreet: Als u Karel de Grote in vijf zinnen mocht beschrijven. Hoe zou deze beschrijving zijn?

Ik zou Karel de Grote omschrijven als, blijkbaar voor verschillende landen op dit moment, een belangrijk persoon. Karel de Grote liet zich door een slim kabinet. Hij ging investeren in onderwijs en in de jeugd. Hij durfde dingen vanuit de basis aanpakken. In de donkere jaren, zoals de middeleeuwen omschreven worden, probeerde hij een lichtpunt te zijn. Dit is volgens mij ook niet overdreven. Hij was de man van de hervormingen. Hij durfde dingen te veranderen. Deze veranderingen waren enkel mogelijk door zijn sterk karakter, waardoor hij veel lef had.

10. Welk beeld over Karel de Grote denkt u dat u meegeeft aan de leerlingen?

Ik trek de lijn door.

Ik wil het beeld doorgeven als mens. Als eens mens die fouten maakten, die dingen voor zichzelf wou verwezenlijken. Hij wou voor een deel ook goed doen voor de mensen. Ik denk niet dat een leider effectief voor iedereen slecht zou willen doen en enkel aan zichzelf denken. Ze willen hun naam in de geschiedenisboeken zien. Daardoor zullen ze wel een effort doen voor de mensen.

6.3.7 Conclusie interviews

Uit de interviews kan ik als eerste concluderen dat iedere leerkracht/vakgroep zijn eigen visie en werkwijze heeft. Een aantal zaken komen overeen, maar er zijn ook een aantal opmerkelijke verschillen tussen de geïnterviewde leerkrachten.

1. Lesmateriaal

De meeste leerkrachten werken met eigen cursus die gebaseerd is op een handboek.

Wanneer men een eigen cursus samenstelt, volgt men wel de grote lijnen uit de handboeken. Men vervangt de inhoud dan met andere bronnen en andere opdrachten.

Dit wordt voornamelijk gedaan om een eigen toets aan de leerstof te geven, maar ook om in te spelen om de interesses van de leerlingen.

Wanneer men een handboek gebruikt, maakt men ook selecties uit de aangeboden leerstof en voegt men extra interessant materiaal toe.

De handboeken bieden al goede bronnen aan. De oudere handboeken spelen echter minder op de leefwereld van de leerlingen.

2. Selecteren van bronnen

Alle geïnterviewde leerkrachten gaan, naast de bronnen uit het handboek, opzoek naar extra bronnen. Ze gaan dan vooral opzoek naar bronnen die tegemoetkomen aan de onderzoeksvraag. Het kan echter wel gebeuren dat men een erg goede bron vindt en dat men de les aanpast aan deze bron.

De leerkrachten proberen vooral bronnen toe te voegen die inspelen op de leefwereld van de leerlingen, zoals cartoons en filmpjes.

Vooraf Youtube en allerlei sites voor leerkrachten worden geraadpleegd om extra bronnen te vinden.

Uit de literatuurstudie bleek dat het goed zou zijn als je volledige, originele bronnen aanbiedt, omdat de inhoud anders uit zijn context getrokken kan worden. Uit de interviews is gebleken dat leerkrachten toch de voorkeur hebben voor korte fragmenten. Leerlingen lezen niet graag. Als een bron te lang is, zullen ze de aandacht verliezen.

3. Soorten bronnen

Alle geïnterviewde leerkrachten proberen voldoende af te wisselen tussen tekstuele en visuele bronnen. Men streeft naar een gezonde mix.

Wat mij vooral is bijgebleven, is de aanpak van K. Broos. Zij probeert tekstuele bronnen zo visueel mogelijk voor te stellen aan de hand van rollenspellen. Hierdoor worden leerlingen intensief betrokken bij de inhoud van de bron. Leerlingen onthouden de leerstof beter wanneer ze een rollenspel spelen.

4. Bronnenonderzoek

Hier hadden de leerkrachten verschillende visies over.

Slechts twee van de vijf geïnterviewde leerkrachten spenderen vrij veel tijd aan bronnenonderzoek. Binnen een vakgroep kunnen er dus op vlak van bronnenonderzoek ook verschillen zijn.

De leerkrachten willen er wel veel tijd insteken, maar door het gevulde leerplan is dit niet altijd mogelijk. De handboeken bieden vrij veel informatie aan waardoor er, wanneer je het handboek volgt, minder tijd hebt om intensiever aan bronnenonderzoek te doen.

De bronnen worden voornamelijk inhoudelijk besproken. De basisvragen (primair/secundair, soort bron,...) worden nog zelden besproken. Ook dit is afhankelijk van leerkracht tot leerkracht.

5. Contextinformatie

Wij waren erg verbaasd in verband met de antwoorden over het aanbieden van contextinformatie.

Er was slechts een leerkracht die actief bezig is met het aanbieden van contextinformatie vanuit zijn eigen interesse. De leerkrachten realiseren zich dat dit erg belangrijk is om de betrouwbaarheid van de bron te beoordelen, maar ze geven toe dat ze dit te weinig doen.

6. Perspectiefwisseling

Alle leerkrachten proberen aan perspectiefwisseling te doen. Men probeert dit door te trekken in ieder thema.

Langs de ene kant wordt zowel de positieve als de negatieve kant onderzocht en besproken. Soms worden deze kanten aangeboden door de leerkrachten, maar de leerlingen moeten ook zelf de verschillende perspectieven onderzoeken.

Daarnaast moeten de leerlingen zich inbeelden in zowel het hedendaagse perspectief als het perspectief van mensen uit het verleden. Het inleven in de tijdsgeest probeert met vooral te bereiken aan de hand van vragen. Karolien Broos pakt dit erg goed aan met behulp van de rollenspelen.

7. Taalondersteuning

Iedere geïnterviewde leerkracht hecht enorm veel belang aan taalondersteuning.

De leerkrachten merken dat de taal van leerlingen achteruit gaat. Dit is echter essentieel bij de studie van tekstuele bronnen en de bespreking van visuele bronnen. Men moet steeds meer tijd besteden aan taalondersteuning. Er wordt steeds meer gefocust de schriftelijke taal.

8. Kritische houding

Alle geïnterviewde leerkrachten streven een kritische houding na bij hun leerlingen. De leerkrachten vinden het belangrijk dat de leerlingen objectief zijn en situaties eerst grondig te onderzoeken alvorens ze te beoordelen. Dit is zowel belangrijk in het dagelijkse leven als in de lessen geschiedenis.

9. Opzoekwerk leerlingen

De mate waarin leerlingen zelf opzoek moeten gaan naar extra informatie verschilt van leerkracht tot leerkracht. Sommige leerkrachten vinden dit overbodig en benadrukken dat dit qua tijd niet haalbaar is. Andere leerkrachten zien hier wel de voordelen van in. Maxim de Greef betreft de ICT-vaardigheden en de leefwereld van de leerlingen hierbij. De leerlingen mogen bijvoorbeeld tijdens de les hun GSM gebruiken om iets op te zoeken. Karolien Broos geeft dan wel de terechte opmerking dat leerlingen eerst vaardig moeten zijn in het kritisch bronnenonderzoek. De leerlingen moeten in staat zijn om bronnen te selecteren en deze beoordelen als al dan niet betrouwbaar.

10. Beeldvorming rond Karel de Grote

Alle geïnterviewde leerkrachten hebben een vrij genuanceerd beeld over Karel de Grote. Ze bespreken uitdrukkelijk de positieve én de negatieve kanten van Karel de Grote.

Desondanks hebben de leerkrachten wel het idee dat de leerlingen Karel de Grote toch beschouwen als een held.

De visie van Maxim de Greef spreekt ons wel erg aan. Hij probeert iedere (historische) persoon voor als een mens. Ieder mens heeft zijn/haar kwaliteiten, maar ook gebreken. Hij trekt deze visie door in al zijn lessen.

Algemene conclusie

De geïnterviewde leerkrachten zijn actief bezig met de beeldvorming bij leerlingen en proberen de nodige vaardigheden na te streven bij hun leerlingen. De ene leerkracht hecht al wat meer belang aan een kritische houding en bronnenonderzoek dan de andere. Wij kunnen ook concluderen dat de theorie niet altijd haalbaar is in de praktijk.

Wat neem ik mee naar mijn lessen?

Wat mij vooral is bijgebleven, is de visie en manier van werken van K. Broos. Het bestuderen van de geschiedenis en het inleven in de tijdsgeest van een totaal andere samenleving, vergt erg veel inlevingsvermogen. Dit is, zeker voor jongere leerlingen, niet altijd even makkelijk. Een rollenspel kan hier erg goed bij helpen. Uit stagelessen is al gebleken dat leerlingen dit erg leuk vinden en dat ze de leerstof beter onthouden. Daarnaast kunnen de leerlingen de inhoud ook beter in eigen woorden uitleggen. Dit is zeker bruikbaar in een historisch onderzoek rond Karel de Grote.

Ook het belang van taalondersteuning is mij bijgebleven na deze interviews. Iedere leerkracht legde hier de nadruk op. Leerlingen hebben het steeds moeilijker met lezen. Historische bronnen zijn vaak anders geschreven en dit kan voor onbegrip zorgen. Tijdens een bronnenonderzoek ben je dus (onbewust) intensief bezig met taal. De leerlingen moeten eerst de woorden begrijpen alvorens ze de inhoud kunnen begrijpen. Hierbij aansluitend lijkt het mij ook beter om korte, duidelijke fragmenten aan te bieden in plaats van lange teksten. Dit moet natuurlijk ook opgebouwd worden gedurende de jaren.

Daarnaast spreekt de visie van M. de Greef mij ook erg aan. Hij probeert ieder belangrijk historisch persoon voor te stellen als een mens met gebreken en kwaliteiten in plaats van een totale held of een totale tiran. Dit sluit ook erg aan bij mijn visie achter deze bachelorproef. Ik vind het belangrijk om dit niet allen toe te passen bij Karel de Grote, maar bij alle thema's.

Ten slotte vind ik het persoonlijk ook erg belangrijk om in te spelen op de leefwereld van de leerlingen. De leerkrachten deden dit ieder op hun eigen manier. Ik neem dit mee in mijn hoekenwerk.

6.4 Handboekenonderzoek

We beoordelen de handboeken met behulp van de checklist voor leerkrachten. Links en in het blauwe kader, staat het aandachtspunt. Rechts staat aangeduid of er al dan niet voldaan wordt aan het aandachtspunt. In de witte rijen staat iedere keer een verantwoording.

6.4.1 Janus

In dit onderdeel beoordelen wij het werkboek Janus 3⁴³.

Aandachtspunt	Bijdrage?	Gedaan?
1. Formuleer een onderzoeksvraag.	X	Neen
Verantwoording: Er is geen algemene onderzoeksvraag geformuleerd aan het begin van het hoofdstuk.		
2. Formuleer doelstellingen.	X	Neen
Verantwoording: Er worden geen doelstellingen geformuleerd aan het begin of het einde van het hoofdstuk.		
3. Reik originele, volledige bronnen aan.		Neen
Verantwoording: Er worden geen originele, volledige bronnen gebruikt. Janus biedt fragmenten en vertalingen aan. Er zijn wel vertaalde primaire bronnen.		
4. Bespreek de soort bron.	X	Ja/nee
Verantwoording: Er is geen concrete oefening waarbij de leerlingen de soort bron moeten bespreken. In een extra stukje (historisch speur- en denk werk) moeten de leerlingen wel een bron bespreken met behulp van het aangeboden stappenplan. In het stappenplan voor de bevraging van bronnen komt de bespreking van de soort bron wel aan bod.		
5. Uitgebreide bevraging over de bron.	X	Ja
Verantwoording: Janus biedt een stappenplan aan om bronnen te analyseren. Hier moeten de leerlingen algemene vragen beantwoorden over de bron (soort bron, primair/secundair). Daarnaast moeten de leerlingen de bron analyseren: wie? Wat? Wanneer? Waar? Hoe? Waarom?. Tenslotte moeten de leerlingen de betrouwbaarheid van de bron beoordelen. Naast het stappenplan worden er ook duidelijke vragen gesteld over de bronnen. Deze vragen laten de leerlingen bewuster nadenken over de context en de omstandigheden.		

⁴³ Dewulf, D. e.a. (2015). *Janus 3*. Brugge: Die Keure, p.p. 40-58

Bijvoorbeeld: De graaf was een ambtenaar. Waarom was dit voordelig? De vragen die bij de bronnen gesteld worden, zorgen voor een goede inhoudelijke analyse.		
6. Bied contextinformatie aan.	X	Ja
Verantwoording: Er wordt een hele pagina gewijd aan Einhard. Deze contextinformatie is nodig om de betrouwbaarheid van de bronnen te beoordelen. Bij de bronnen staat meestal een duidelijke bronvermelding. Hierdoor kunnen de leerlingen eventueel zelf opzoek naar extra informatie.		
7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.		Ja
Verantwoording: Het werkboek reikt verschillende tekstuele bronnen aan. Belangrijke begrippen of onderdelen worden niet aangeduid. De leerlingen krijgen wel de opdracht om zelf belangrijke informatie te onderlijnen.		
8. Bied taalondersteuning.		Nee
Verantwoording: Er wordt geen taalondersteuning aangeboden.		
9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen. <i>Bespreek de bron in aparte delen.</i> <i>Zoom in op één detail, vervolgens op het andere.</i>	X	Ja
Verantwoording: Het werkboek biedt een mooie ondersteuning bij de visuele bronnen. Er wordt een reconstructie getoond van de koningspalts in Aken. Een aantal gebouwen worden uitgezoomd. Daarnaast tonen ze ook een reconstructie van de binnenkant. Ieder onderdeel wordt apart besproken. De bespreking gebeurt a.d.h.v. gerichte vragen.		
10. Zorg voor perspectiefwisseling.	X	Neen
Verantwoording: Er wordt niet aan perspectiefwisseling gedaan. Er worden enkel bronnen gebruikt die Karel de Grote in een positief daglicht plaatsen. Er wordt een apart onderzoekje voorzien over Karel de Grote en zijn contacten met het Midden-Oosten. Hier worden de positieve eigenschappen van de keizer benadrukt. Er wordt niets gezegd over de oorlogen die (wel) vele levens hebben ontnomen.		
Tijdens de les:		
A. Laat de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest.	N.V.T.	
B. Laat de leerlingen zelf opzoek gaan naar contextinformatie.	N.V.T.	
C. Doe aan perspectiefwisseling.	N.V.T.	
D. Laat de leerlingen in dialoog gaan met elkaar.	N.V.T.	

E. Maak duidelijk dat de waarden en normen van het verleden niet hetzelfde zijn als de hedendaagse waarden en normen.		
--	--	--

Algemeen oordeel:

Janus krijgt een score van **4,5/10**.

Het werkboek formuleert vragen die leerlingen verder en dieper laten doordenken over de maatschappelijke context ten tijde van Karel de Grote. Dit is positief

Het hoofdstuk biedt echter een eenzijdige beeldvorming. Er worden namelijk enkel positieve elementen van Karel de Grote besproken.

Er wordt gesproken over Einhard en de problemen i.v.m. de objectiviteit die er zouden kunnen voorkomen. Er wordt echter geen bron van Einhard getoond en besproken.

Verantwoording m.b.v. fragmenten uit het werkboek

4. Bespreek de soort bron

Hieronder zie je een onderdeel van het stappenplan dat bij het werkboek zit. De leerlingen moeten sommige bronnen bespreken aan de hand van dit stappenplan. We voegen ook een afbeelding toe van de opdracht met het stappenplan.

"Haroen ar-Rashid ontvangt gezantschap van Karel de Grote"
(Julius Köckert 1864)

"De hulde van Haroen ar-Rashid aan Karel de Grote"
(Jacob Jordaens 1663)

a Identificeer en analyseer de het schilderij van Julius Köckert aan de hand van je Janusje-van-alles.

Stap 1: Welk soort bron is het?

bronnen

geschreven bronnen

dagboek • brief • memoires • autobiografie • agenda ...

oorkonde • contract • wet • geboorteaakte • vonnis ...

verhaal • roman • gedicht • lied • gebed ...

parochieregister • lijst van soldaten • boedelbeschrijving • volkstelling • boekhouding ...

historische kaart • stadsplan • metroplan ...

krant • tijdschrift • internet • pamflet ...

op een gebouw • op een grafmonument • op een zuil • graffiti ...

kroniek • encyclopedie • woordenboek • monografie ...

boodschappenlijstje • kattebelletje • recept • gebruiksaanwijzing • etiket • kalender ...

gesproken bronnen

interview van getuigen

kinderliedjes • versjes ...

taal

mondellinge overleveringen

gebruiken

verhalen van oudere mensen

tradities • stoeten • processies • carnaval ...

materiële bronnen

architecturale bronnen: gebouwen • ruïnes

aroeheologische bronnen: voorwerpen • werktuigen • menselijke, dierlijke en plantaardige resten • luchtfoto's

foto's • schilderijen • wandtapijten

film

Stap 2: Is het een primaire bron of een secundaire bron?

- Een primaire bron: deze bron geeft uit eerste hand informatie over een gebeurtenis, persoon of periode uit het verleden. De informatie wordt dus rechtstreeks overgeleverd, zonder tussenpersonen of zonder lange periode tussen de gebeurtenis en de bron.
- Een secundaire bron: deze bron komt van iemand die geen getuige was. De bron werd achteraf gemaakt en gaat over iets dat in het verleden is gebeurd of gemaakt.

Een primaire bron is meestal betrouwbaarder dan een secundaire bron.

5. Uitgebreide bevraging van de bron.

In het volgende deel van het stappenplan, worden vragen aangereikt om bronnen uitgebreider te bevragen.

Stap 3: Analyseer de bron. Wie? Wat? Wanneer? Waar? Hoe? Waarom?

Wie?	Wie is de auteur? Of wie heeft het gemaakt? Wie heeft het ooit gebruikt? Wat voor iemand was die persoon?	Uit welke tijd stamt de bron? Is de juiste datum te achterhalen? Waar werd het gemaakt? Wordt het gemaakt tijdens een speciale periode (bv. oorlog)?	Waar en Wanneer?
Wat en Waarvoor?	Wat is het en waarvoor werd het gebruikt? Gaat het om een feit of een mening?	Hoe werd het gemaakt? Hoe heeft men het gebruikt?	Hoe?
Waarom?	Waarom werd het gemaakt of geschreven? Was er een bepaald doel (voor zichzelf, om iemand plezier te doen, om te overtuigen, om te overweldigen, om te gebruiken, om te verkopen ...)		

Stap 4: Is de bron betrouwbaar?

Uit de informatie die je hierboven gevonden hebt, trek je een besluit. Is de bron betrouwbaar? Kan ik de bron gebruiken voor mijn historisch onderzoek? En zo ja, waar moet ik rekening mee houden?

Daarnaast voegen we een oefening toe. De vragen die over de tekst gesteld worden, zorgen voor een goede inhoudelijke analyse.

d Lees de tekst en beantwoord de vragen.

De Frankische koningen stelden capitularia samen, een verzameling van wetten en voorschriften waaraan de inwoners van het rijk zich moesten houden. In 800 schreef een zendgraaf deze brief.

'We schrijven u deze brief om u de bevelen van de keizer over te brengen en ook om u uit onze eigen naam dringend aan te sporen met alle kracht de verplichtingen van uw taak te vervullen. En dit op alle gebied: de goddelijke eredienst, de diensten tegenover uw meester en het heil en de bescherming van het christenvolk. Want onze meester heeft ons – net als alle andere missi – opgedragen tegen half april een getrouw rapport op te stellen. Hierin moeten wij noteren op welke manier de bevelen die de Heer de laatste jaren via zijn missi heeft bekendgemaakt, in het rijk worden opgevolgd.

Wij sporen u dringend aan stipt te gehoorzamen aan de bevelen van uw bisschop – voor zover zijn bevoegdheid reikt. Van uw medewerkers en onderdanen moet u dezelfde gehoorzaamheid eisen. Zorg ervoor dat alle rechten van de keizer, zoals ze mondeling en schriftelijk geformuleerd worden, strikt worden geëerbiedigd, want u bent verantwoordelijk. Schenk rechtvaardig en volledig recht aan de kerken, de weduwen, de wezen en alle anderen zonder valsheid en omkoperij. Schuif geen zaken op de lange baan. Let er vooral op dat wij u of uw onderdanen er niet op betrappen het recht te omzeilen of de rechtspraak te verdragen door tegen beide partijen te zeggen: 'Zwijg tot de missi vertrokken zijn, dan zullen we die zaken wel onder elkaar regelen!' Integendeel, u moet ervoor zorgen dat de rechtzaken zo spoedig mogelijk worden afgehandeld, liefst voor onze komst.'

Uit: De Meyer M., Karolingisch Europa (Deurne 1984).

- 1 Wat waren de belangrijkste functies van de graaf? Onderlijn met blauw in de tekst.
- 2 De graaf was een ambtenaar. Waarom was dit voordelig?

- 3 Hoewel Karel de Grote persoonlijk de graven selecteerde, was hij niet altijd zeker of zijn bevelen en richtlijnen altijd juist werden uitgevoerd. Daarom had Karel de Grote zendgraven (missi dominici) in dienst. Ze gingen steeds per twee op pad, een wereldlijke en een geestelijke zendgraaf. Onderlijn met groen in de tekst welke taken deze zendgraven kregen.
- 4 Wat was het doel van Karel de Grote?

6. Bied contextinformatie aan.

Er wordt op een leuke manier informatie gegeven over Einhard. Naast het feit dat er contextinformatie wordt aangeboden, speelt het werkboek ook in op de leefwereld van de leerlingen.

Einhard Amici Bericht

- Biograaf van Karel de Grote
- Woonst in de palts van Aken, Karolingische Rijk
- Lijft de omgeving van Mainz
- Gebooren tussen 771 en 774

Vrienden 343 Foto's van Einhard 771 Foto's van Einhard 771

Einhard (825)

Is triest om het heengaan van zijn geliefde Emma.

Einhard (820)

Trekt zich na jarenlange trouwe dienst terug en verhuist naar Seligenstadt om te genieten van zijn oude dag.

Einhard heeft een notitie toegevoegd. (820)

Toen ik het plan had opgevat het leven, de gewoontes en ook uitvoerig de daden van mijn heer en opvoeder Karel, de uitmuntende en met reden zeer befaamde koning, te beschrijven...

Lodewijk de Vrome Een goed begin voor de Vita Karoli Magni van mijn vader.

Activiteit (814)

Einhard was aanwezig op de uitvaart van Karel de Grote

Activiteit (802)

Einhard is nu bevriend met Haroon ar-Rashid

Haroon ar-Rashid Hoe gaat het met mijn olifant Abul-Abbas?

Isaac, ambassadeur van Karel de Grote Goed! Hij heeft alleen wat last van de kou.

Einhard heeft een link gedeeld.

www.schooits.nl/beeldbank/clip/20060508_kareldegrote01

Herman Van Rompuy Terrecht de vader van het moderne Europa. Bedenkt voor de Internationale Karelsprijs!

Widukind De Saksen moeten blijven strijden tegen de onderdrukking van Karel en zijn opvolgers!

Einhard heeft een link gedeeld.

www.schooits.nl/beeldbank/clip/20120618_efegest01

Karel de Grote Eindelijk eens de hoofdrol in een middeleeuwse roman.

Hildegard Zolang ik maar de hoofdrol speel in ons huwelijk.

Desiderata van Lombardije Ik was het in elk geval niet! [Hindtrude vindt dit leuk]

Einhard (791)

Einhard heeft Alcuinus opgevolgd aan de hofschool.

Alcuinus Veel succes! Hou Karel maar goed in de hand. Lezen en schrijven lukken echt niet. Hij moet nog veel oefenen!

7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.

Het handboek stimuleert de leerlingen om de teksten duidelijker te maken. De leerlingen moeten zelf belangrijke zaken onderlijnen. In de samenvatting worden belangrijke begrippen in het vet gezet.

d Lees de tekst en beantwoord de vragen.

De Frankische koningen stelden capitularia samen, een verzameling van wetten en voorschriften waaraan de inwoners van het rijk zich moesten houden. In 800 schreef een zendgraaf deze brief.

'We schrijven u deze brief om u de bevelen van de keizer over te brengen en ook om u uit onze eigen naam dringend aan te sporen met alle kracht de verplichtingen van uw taak te vervullen. En dit op alle gebied: de goddelijke eredienst, de diensten tegenover uw meester en het heil en de bescherming van het christenvolk. Want onze meester heeft ons – net als alle andere missi – opgedragen tegen half april een getrouw rapport op te stellen. Hierin moeten wij noteren op welke manier de bevelen die de Heer de laatste jaren via zijn missi heeft bekendgemaakt, in het rijk worden opgevolgd.

Wij sporen u dringend aan stipt te gehoorzamen aan de bevelen van uw bisschop – voor zover zijn bevoegdheid reikt. Van uw medewerkers en onderdanen moet u dezelfde gehoorzaamheid eisen. Zorg ervoor dat alle rechten van de keizer, zoals ze mondeling en schriftelijk geformuleerd worden, strikt worden geëerbiedigd, want u bent verantwoordelijk. Schenk rechtvaardig en volledig recht aan de kerken, de weduwen, de wezen en alle anderen zonder valsheid en omkoperij. Schuif geen zaken op de lange baan. Let er vooral op dat wij u of uw onderdanen er niet op betrapten het recht te omzeilen of de rechtspraak te verdragen door tegen beide partijen te zeggen: 'Zwijg tot de missi vertrokken zijn, dan zullen we die zaken wel onder elkaar regelen!' Integendeel, u moet ervoor zorgen dat de rechtzaken zo spoedig mogelijk worden afgehandeld, liefst voor onze komst.'

Uit: De Meyer M., Karolingisch Europa (Deurne 1984).

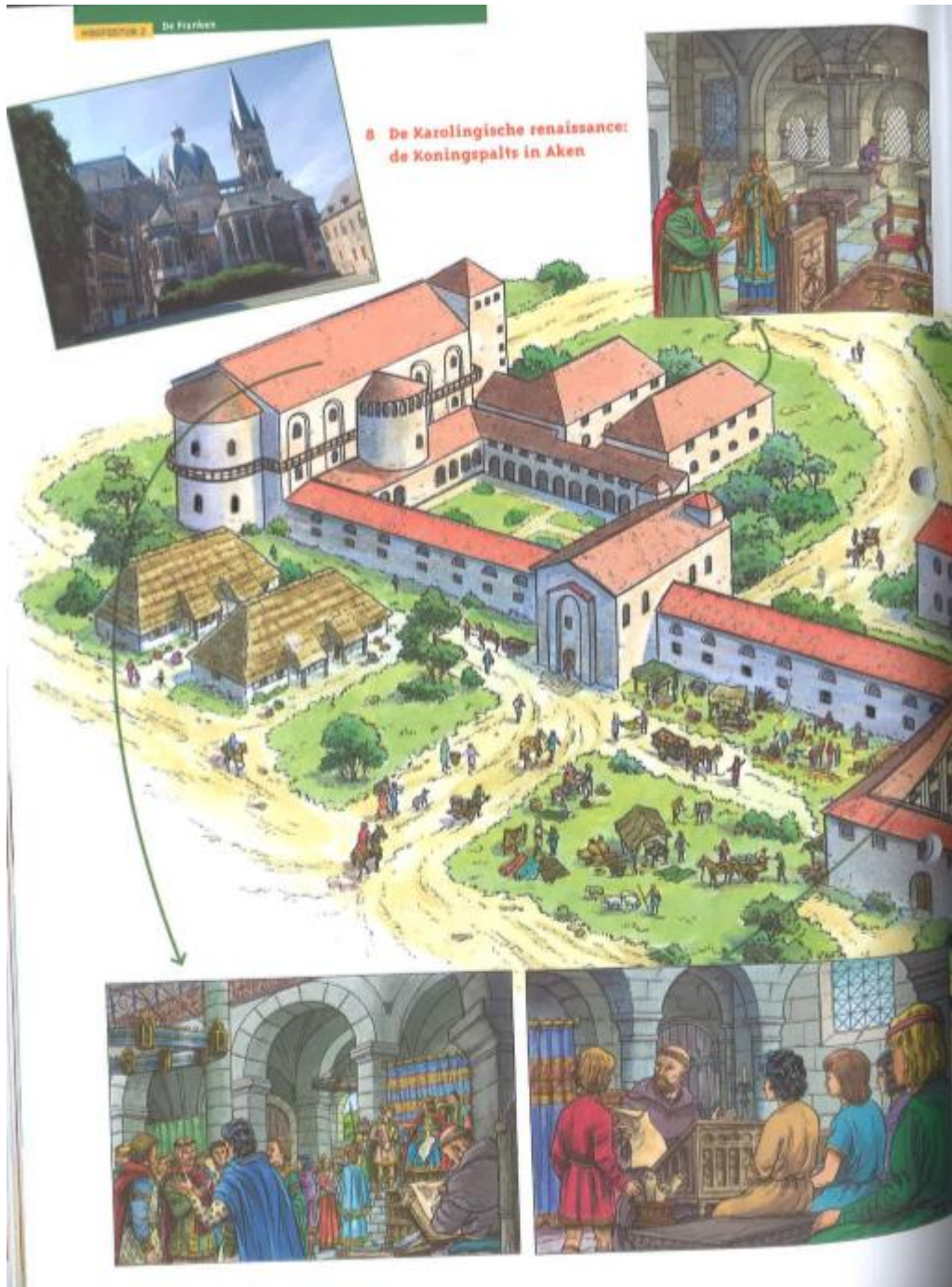
- 1 Wat waren de belangrijkste functies van de graaf? Onderlijn met blauw in de tekst.
- 2 De graaf was een ambtenaar. Waarom was dit voordelig?

- 3 Hoewel Karel de Grote persoonlijk de graven selecteerde, was hij niet altijd zeker of zijn bevelen en richtlijnen altijd juist werden uitgevoerd. Daarom had Karel de Grote zendgraven (missi dominici) in dienst. Ze gingen steeds per twee op pad, een wereldlijke en een geestelijke zendgraaf. Onderlijn met groen in de tekst welke taken deze zendgraven kregen.
- 4 Wat was het doel van Karel de Grote?

9. Strategische hulpmiddelen bij bronnen.

Op de volgende pagina zie je een voorbeeld van de strategische hulpmiddelen die Janus toepast. De koningspalts wordt eerst in het groot getoond. Vervolgens wordt er ingezoomd op een aantal afbeeldingen. Aan de hand van afbeeldingen of teksten wordt de reconstructietekening uitgelegd.

6.4.2 Storia 3 GO!

In dit onderdeel beoordelen wij het werkboek Storia 3 GO!⁴⁴

Aandachtspunt	Bijdrage?	Gedaan?
<p>1. Formuleer een onderzoeksvraag.</p> <p><i>Hoe komen de Karolingers aan de macht? Op welke wijze besturen ze hun rijk? Wanneer verdwijnt het Karolingische rijk?</i></p> <p>Verantwoording: In het begin van het hoofdstuk wordt er een onderzoeksvraag gesteld. Op die manier weten de leerlingen op voorhand wat ze moeten onderzoeken.</p>	X	Ja
<p>2. Formuleer doelstellingen.</p> <p>Verantwoording: De doelstellingen die de leerlingen moeten bereiken, staan op het einde van ieder onderdeel. Zo kunnen de leerlingen controleren of ze alles onder de knie hebben (en of ze de bronnen goed hebben begrepen). Er worden ook specifieke doelstellingen geformuleerd over bronnenonderzoek.</p>	X	Ja
<p>3. Reik originele, volledige bronnen aan.</p> <p>Verantwoording: Er worden fragmenten en bewerkingen aangeboden. Er worden wel vertalingen van primaire bronnen gebruikt. Aan de hand van symbolen (...) wordt er wel duidelijk gemaakt dat er een stuk tekst wordt weggelaten.</p>		Nee
<p>4. Bespreek de soort bron.</p> <p>Verantwoording: Tijdens de bespreking van de bron moeten de leerlingen de soort bron benoemen (tekstueel/visueel, primair/secundair). De leerlingen moeten een identiteitskaart invullen over de bron. Ze moeten aanduiden of het gaat om een geschreven of ongeschreven bron. De leerlingen moeten indirect ook benoemen of het gaat over een primaire of secundaire bron. De identiteitskaart wordt niet bij enkele bron gebruikt. In dit geval wordt het gebruikt in een extra verdiepend onderdeel over Karel de Grote.</p>	X	Ja
<p>5. Uitgebreide bevraging over de bron.</p> <p>Verantwoording: De leerlingen moeten een uitgebreide identiteitskaart invullen over bronnen. Op deze identiteitskaart moeten de leerlingen vragen beantwoorden over de soort bron, de maker van de bron, informatie over de auteur en de betrouwbaarheid. De bevraging van de bronnen kan nog wel iets 'dieper'. Er wordt bijvoorbeeld een bron aangereikt waar veel wordt verwezen naar God. Dit heeft te maken met de specifieke maatschappelijke</p>	X	Ja/Nee

⁴⁴ Dillen, K. (2012). *Storia GO! 3*. Wommelgem: Van In, p.p. 42-54.

context van die tijd. Karel de Grote had o.a. veel gezag doordat hij als een belangrijke onderdaan van God werd gezien. Dit wordt echter niet besproken in het werkboek.		
6. Bied contextinformatie aan.	X	Ja
Verantwoording: Bij bronnen die geschreven zijn door Einhard, wordt duidelijk verteld wie hij is en welke band hij heeft met Karel de Grote. Er staat ook steeds een duidelijke bronvermelding bij de afbeeldingen en tekstuele bronnen. Hierdoor kunnen de leerlingen eventueel zelf op zoek naar extra contextinformatie.		
7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.	X	Ja
Verantwoording: Belangrijke begrippen, namen, data en informatie worden regelmatig in het vet geplaatst.		
8. Bied taalondersteuning.	X	Ja
Verantwoording: Het werkboek biedt een woordenlijst aan.		
9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen. <i>Bespreek de bron in aparte delen.</i> <i>Zoom in op één detail, vervolgens op het andere.</i>	X	Nee
Verantwoording: Dit wordt niet specifiek gedaan.		
10. Zorg voor perspectiefwisseling.	X	Ja/Nee
Verantwoording: De leerlingen moeten verschillende bronnen over het uiterlijk van Karel de Grote met elkaar vergelijken en bespreken. In dit werkboek worden er kritische vragen gesteld over de betrouwbaarheid van de (positieve) bronnen, maar er worden geen tegenstrijdige bronnen aangeboden.		
Tijdens de les:		
A. Laat de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest.	N.V.T	
B. Laat de leerlingen zelf opzoek gaan naar contextinformatie.	N.V.T	
C. Doe aan perspectiefwisseling.	N.V.T	
D. Laat de leerlingen in dialoog gaan met elkaar.	N.V.T	
E. Maak duidelijk dat de waarden en normen van het verleden niet hetzelfde zijn als de hedendaagse waarden en normen.	N.V.T	

Algemeen oordeel

Storia GO! 3 behaalt een score van **7/10**.

In dit werkboek wordt er al vrij goed aan bronnenonderzoek gedaan. De leerlingen moeten de bronnen regelmatig kritische benaderen.

Desondanks worden er enkel positieve bronnen over Karel de Grote aangeboden. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over de veroveringstochten en de positieve elementen ervan, maar niets over de negatieve elementen.

Verantwoording m.b.v. fragmenten uit het werkboek

1. Formuleer een onderzoeksvraag.

De onderzoeksvraag wordt aan het begin van het hoofdstuk vermeld.

7 C De westerse samenleving van ca. 750 tot ca. 1000
Het Karolingische Rijk

CULTUREEL   SOCIO-ECONOMISCH   POLITIEK

De Merovingers regeren meer dan 250 jaar over het Frankische Rijk. Ze verliezen echter de macht aan een andere familie: de **Karolingers**. Die maken van het **Frankische koninkrijk de belangrijkste politieke macht in West-Europa**. Hoe komen de Karolingers aan de **macht**? Op welke wijze **besturen** zij hun rijk? Wanneer verdwijnt het Karolingische Rijk?

2. Formuleer doelstellingen.

De doelstellingen zijn duidelijk geformuleerd aan het einde van het hoofdstuk. De leerlingen kunnen de doelstellingen afvinken als ze behaald zijn.

KENNEN

1 aantonen dat men niet alles weet over het uiterlijk van historische figuren

KUNNEN

1 bronnen identificeren en beoordelen

2 bronnen die elkaar tegenspreken vergelijken

3 afbeeldingen met elkaar en met andere bronnen vergelijken

(Karel) kwam daarop naar Rome, om de (...) kerkelijke zaken weer op orde te brengen, en bleef er de hele winter. In die tijd kreeg hij er ook de titel van keizer en Augustus. Oorspronkelijk had hij daar zo'n hekel aan dat hij verzekerde, die keer, al was het nog zo'n hoogdag, niet ter Kerke gegaan te zijn als hij de bedoeling van de paus had kunnen vermoeden.

Bewerking van Einhart, Leven en werk van Karel de Grote

De geleerde Einhart (770-840) komt uit de Mainstreek (nu Duitsland) en geldt als een van de belangrijkste raadgevers van Karel de Grote. Hij wil de daden van zijn heer en weldoener ophemelen. Einhart schrijft de biografie omstreeks 830. Hij baseert zich gedeeltelijk op de 'Koningsannalen', een chronologische opsomming van gebeurtenissen gemaakt door anonieme schrijvers.

7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.

4 Een heropleving van de cultuur

Het Karolingische Rijk telt honderden abdijen. Enkele **grote abdijen** en het **koninklijk hof** spelen een **belangrijke rol in de heropleving van de cultuur** vanaf de achtste eeuw. Geleerden schrijven er boeken en verzamelen **zo veel mogelijk klassieke literatuur**. **Abdij- en kathedraalscholen** onderwijzen de **zeven vrije kunsten** (filosofie, redenaarskunde, literatuur, meetkunde, rekenkunde, muziek en astronomie). **Kunstenaars en bouwmeesters** vervaardigen op basis van Romeinse voorbeelden **nieuwe beeldhouwwerken en gebouwen**. In de gebouwen gebruikt men **dikwijls fragmenten van oude Romeinse gebouwen**. De heropleving heeft **echter haar beperkingen**: buiten het hof en de abdijen zijn weinig geleerden en kunstenaars actief. De zeven vrije kunsten worden slechts gedeeltelijk aangeleerd: i.p.v. muziek geeft men bijvoorbeeld zangles, i.p.v. astronomie doet men aan kalenderberekeningen enz.

10. Perspectiefwisseling

- Welke van de afbeeldingen is het oudst en staat het dichtst bij de tijd van Karel de Grote?

Omcirkel het juiste antwoord: **a - b - c - d - e - f**

- Welke afbeeldingen gaan over een kroning? _____

- Bekijk de haargroei op de afbeeldingen a tot en met e. Welke overeenkomsten stel je vast?
 _____
 _____

- Welk verschil stel je vast met afbeelding f?
 _____

- Onderstreep in document B het fragment over het haar. Wat wordt niet vermeld?
 _____
 _____

- Onderstreep in document B het fragment over de neus. Vergelijk met alle afbeeldingen en omcirkel het juiste antwoord. Alle afbeeldingen komen overeen / niet overeen met de tekst.

- Vergelijk document B met afbeelding f. Welke beschrijvingen in de tekst komen overeen met het beeldje?
1 _____
2 _____
3 _____
4 _____

- Lees de tekst bij het beeldje (f). Waarom zou je kunnen twijfelen aan het feit dat het om Karel de Grote gaat?
 _____
 _____

6.4.3 Memoria 3: Handboek + werkboek

In dit onderdeel beoordelen wij het handboek en het werkboek Memoria 3⁴⁵.

Aandachtspunt	Bijdrage?	Gedaan?
<p>1. Formuleer een onderzoeksvraag.</p> <p><i>Hoe kwam in de eerste middeleeuwen in West-Europa tijdelijk een nieuw rijk tot stand?</i> <i>Hoe probeerde de koning zijn rijk te besturen?</i></p>	X	Ja
<p>Verantwoording: In het begin van het hoofdstuk wordt er een onderzoeksvraag gesteld. Zo weten de leerlingen op voorhand wat ze gaan onderzoeken.</p>		
<p>2. Formuleer doelstellingen.</p>	X	Ja
<p>Verantwoording: De doelstellingen die de leerlingen moeten bereiken, staan op het einde van ieder onderdeel. Zo kunnen de leerlingen controleren of ze alles onder de knie hebben (en of ze de bronnen goed hebben begrepen). De doelstellingenlijst is niet volledig (...). De leerkracht krijgt op die manier wel de kans op doelstellingen toe te voegen.</p>		
<p>3. Reik originele, volledige bronnen aan.</p>		Nee
<p>Verantwoording: Er worden fragmenten en bewerkingen aangeboden.</p>		
<p>4. Bespreek de soort bron.</p>	X	Nee
<p>Tijdens de bespreking van de bron moeten de leerlingen de soort bron benoemen (tekstueel/visueel, primair/secundair). Dit gebeurt niet in het hoofdstuk over Karel de Grote.</p>		
<p>5. Uitgebreide bevraging over de bron.</p>	X	Ja
<p>Verantwoording: De leerlingen moeten een vragenlijst i.v.m. de bron invullen. Deze vragenlijst biedt een vrij uitgebreide analyse. Zo moeten de leerlingen vragen beantwoorden over de auteur, de betrouwbaarheid van de auteur i.v.m. de gebeurtenis, de relatie van de auteur met de gebeurtenis en de geloofwaardigheid. Daarnaast moeten de leerlingen aan de hand van een reeks bronnen een schema opstellen over de manier van besturen in het rijk van Karel de Grote. De inzichtelijke vaardigheden worden hier geoefend.</p>		

⁴⁵ Berings, G. e.a. (2016). *Memoria 3: werkboek*. Kalmthout: Pelckmans, p.p. 37-41
 Berings, G. e.a. (2016). *Memoria 3*. Kalmthout: Pelckmans, p.p. 40-47

6. Bied contextinformatie aan.	X	Ja
Verantwoording: Er worden veel bronnen gebruikt die geschreven zijn door Einhard. Einhard, en zijn relatie met Karel de Grote, wordt kort besproken.		
7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.	X	Ja
Verantwoording: Belangrijke begrippen, namen, data en informatie worden regelmatig in het vet geplaatst. Dit zorgt voor structuur in de teksten.		
8. Bied taalondersteuning.	X	Neen
Verantwoording: Er wordt geen taalondersteuning aangeboden.		
9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen. <i>Bespreek de bron in aparte delen.</i> <i>Zoom in op één detail, vervolgens op het andere.</i>	X	Ja
Verantwoording: Het handboek biedt goede strategische hulpmiddelen aan. Er wordt een reconstructietekening van het paleis in Aken getoond. De verschillende onderdelen worden aangeduid met pijlen. Bij iedere pijl staat een bron of extra informatie over het onderdeel op de afbeelding.		
10. Zorg voor perspectiefwisseling.	X	Neen
Verantwoording: Er wordt niet aan perspectiefwisseling gedaan. Bron D8 op pagina 44 in het handboek, kan wel gebruikt worden om aan perspectiefwisseling te doen (met behulp van de juiste vragen).		
Tijdens de les:		
A. Laat de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest.	N.V.T.	
B. Laat de leerlingen zelf opzoek gaan naar contextinformatie.	N.V.T.	
C. Doe aan perspectiefwisseling.	N.V.T.	
D. Laat de leerlingen in dialoog gaan met elkaar.	N.V.T.	
E. Maak duidelijk dat de waarden en normen van het verleden niet hetzelfde zijn als de hedendaagse waarden en normen.	N.V.T.	

Algemeen oordeel

Memoria behaalt een score van **6/10**.

Memoria 3 doet het op veel vlakken heel goed. Er worden veel bronnen aangereikt en de leerlingen moeten deze goed analyseren.

Er worden echter grotendeels positieve elementen besproken. Bron D8 in het handboek (p.44) kan wel kritisch geanalyseerd worden. De harde hand van Karel de Grote in de gebieden die hij wou veroveren, wordt hier duidelijk. Dit wordt niet besproken in het handboek.

Er zijn twee positieve elementen die niet in de bovenstaande checklist worden opgenomen:

- **Het belang van een kritische houding:**

In het handboek wordt aangehaald dat een kritische houding erg belangrijk is. Nu, maar ook in het verleden. Er worden een aantal vragen geformuleerd die historici zich altijd stellen, maar die de leerlingen zich ook moeten stellen als ze geconfronteerd worden met nieuwe informatie.

Historische informatie checken

 Vandaag worden we overstelpd met informatie. Dagelijks stromen berichten toe via tv, radio, krant, internet, Facebook, Twitter ... Maar hoe betrouwbaar is al die informatie? Mogen we zonder meer alles geloven wat we horen, zien of lezen? Een beetje wantrouwen is altijd op zijn plaats. Van wie komt het bericht? Waar haalde hij/zij de informatie? Is hij/zij wel te vertrouwen?

Kritische zin moet er ook zijn als we ons over het verleden willen informeren. Zijn de bronnen die we daarvoor gebruiken wel helemaal te vertrouwen? Om hierop een antwoord te krijgen hanteren historici steeds een aantal kernvragen:

- 1 Wie is de maker van de bron?
- 2 Hoe is de auteur ingelicht over wat hij vertelt?
- 3 Is de auteur betrokken bij dat waarover hij bericht?
- 4 Is de auteur objectief of subjectief?
- 5 Hoe geloofwaardig is de bron?

- **Inleven in de tijdsgeest:**

Een tip die geformuleerd werd voor leerkrachten was: “Laat de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest”.

In het werkboek moeten de leerlingen hier een oefening over maken. Ze moeten zich inleven in een reporter van de tijd van Karel de Grote. Nadien moeten de leerlingen een aantal elementen analyseren.

- Stel, je bent als reporter aanwezig bij deze gebeurtenis. Maak een kort verslag. Besteed aandacht aan:
  - de twee belangrijkste personen;
  - de groepen getuigen;
  - de symbolen;
  - de historische inspiratie voor deze politieke rite.

Verantwoording m.b.v. fragmenten uit het werkboek en het handboek

1. Formuleer een onderzoeksvraag.

Aan het begin van het hoofdstuk staat de onderzoeksvraag geformuleerd.

Vandaag is Europa verdeeld in een vijftigtal landen. Achtentwintig daarvan behoren tot de EU, maar een echte politieke eenheid vormen die niet. Dat was wel anders in de bloeitijd van het Romeinse rijk. Toen was er politieke eenheid. Maar na de ondergang van dat grootrijk werd zo'n grootschalige eenheid nooit meer gerealiseerd. Niet dat er geen ambities waren. Al in de eerste middeleeuwen waren er pogingen om opnieuw een groot rijk tot stand te brengen. Maar een succes op lange termijn werd het niet.

1 Hoe kwam in de eerste middeleeuwen in West-Europa tijdelijk een nieuw rijk tot stand?

2 Hoe probeerde de koning zijn rijk te besturen?

2. Formuleer doelstellingen.

De leerlingen krijgen een aantal begrippen en doelstellingen die ze moeten kennen en kunnen aan het einde van dit hoofdstuk.

Wat moet je kennen en kunnen?

Begrippen correct gebruiken en verklaren

5 VERDEELDHEID EN EENHEID BIJ DE FRANKEN	
VRAAG 1	VRAAG 2
christendom	abt
eenheid	bisschop
Frankenrijk	graaf
heilige oorlog	hertog
keizer	koning
koning	koninklijke wetten
koning en kerk	paleis
verdeeldheid	
veroveringen	

Verbanden uitleggen / verklaren

- Licht de ontwikkeling van het Frankenrijk van de 5de tot en met de 9de eeuw toe aan de hand van kaarten en een tijdbalk.
- Verklaar het belang van de doop van Clovis voor de politieke geschiedenis.
- Verklaar het belang van de keizerskroning van Karel de Grote voor de politieke geschiedenis.
- Leg uit hoe Karel de Grote zijn rijk bestuurde.
- ...

Vaardigheden toepassen

- Beantwoord bij een opgegeven bron de kernvragen voor het checken van historische informatie.

5. Uitgebreide bespreking over de bron.

BEWERING & BEWIJS

Historische informatie checken

Einhard over Karel de Grote

5 DB Check de waarde van historische informatie.

1 WIE IS DE MAKER VAN DE BRON?

- Naam van de auteur: .....
- Wanneer leefde de auteur? van ..... tot .....
- Waar leefde de auteur? .....

2 HOE IS DE AUTEUR INGELICHT OVER WAT HIJ VERTELT?

- Wanneer spelen de feiten zich af waarover de auteur bericht? .....
- Waar spelen de feiten zich af? .....
- Wanneer schreef de auteur erover? .....
- Hoeveel tijd verliep er tussen de feiten en het verslag erover? .....
- Was de auteur ooggetuige? .....
- Zo nee, hoe is hij aan zijn informatie gekomen? Vink aan.
  - uit oudere geschreven bronnen
  - uit mondelinge getuigenissen

3 IS DE AUTEUR BETROKKEN BIJ DAT WAAROVER HIJ BERICHT?

- Hoe was de relatie van de auteur met de koning waarover hij schrijft? .....

4 IS DE AUTEUR OBJECTIEF OF SUBJECTIEF?

- Waarom bericht de auteur over de feiten? .....
- De auteur schrijft over de koning:
  - enkel positieve zaken;
  - positieve en negatieve zaken;
  - enkel negatieve zaken.
- De auteur schrijft over de Saksen:
  - enkel positieve zaken;
  - positieve en negatieve zaken;
  - enkel negatieve zaken.
- De auteur is:
  - objectief (kiest geen partij, vertelt heel neutraal);
  - subjectief (kiest partij, vertelt op een gekleurde manier).

5 HOE GELOOFWAARDIG IS DE BRON?

- Maak hier een eindafweging. Deze bron is: totaal onbetrouwbaar – onbetrouwbaar – deels betrouwbaar – volledig betrouwbaar.
- Voor welk van de volgende onderzoeksthema's kun je deze bron gebruiken? Vink aan.
  - De oorlog: betrokken partijen, duur van het conflict.
  - De oorlogspropaganda van Karel de Grote.
  - De echte redenen voor het voeren van de oorlog.
  - De redenen van verzet door de Saksen.
  - De geschiedschrijving in de 9de eeuw.

6. Bied contextinformatie aan.

Er wordt een korte uitleg gegeven over Einhard.

Karel de Grote op oorlogspad

Einhard (ca. 770–840) was een geleerde monnik aan het hof van Karel de Grote. Hij was bevriend met de koning en schreef na diens dood een biografie (levensverhaal). In de inleiding schreef hij:

Ik wil het leven, de gewoontes en de daden beschrijven van mijn heer en opvoeder Karel, de uitmuntende en terecht zeer befaamde koning. Ik wil de herinnering aan zo'n grote man levendig houden. Ik heb geprobeerd niets achterwege te laten van wat ik heb kunnen vernemen.

7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.

De belangrijke begrippen worden in het vet gezet.

1 Hoe kwam in de eerste middeleeuwen in West-Europa tijdelijk een nieuw rijk tot stand?

De ondergang van het West-Romeinse rijk leidde in West-Europa in de 5de eeuw tot grote **verdeeldheid**. Vele Germaanse stamhoofden namen het gezag van de Romeinse keizers over. Ca. 500 bracht Clovis, het stamhoofd van de Franken, door **veroveringen** een nieuw koninkrijk tot stand: het **Frankenrijk**. Clovis bekeerde zich tot het **christendom**. Zo verzoende de **koning** de Gallo-Romeinse bevolking met de heidense Germaanse invallers. Hij zorgde voor **eenheid**. Voortaan gingen **koning en kerk** nauw samenwerken.

Latere Frankische koningen breidden het Frankenrijk verder uit. Vooral Karel de Grote was hierin succesvol. Hij stelde zijn veroveringsoorlogen voor als **heilige oorlogen**: als christelijke koning wilde hij de heidenen aan de rand van zijn rijk met geweld bekeren.

De samenwerking tussen koning en kerk werd nog intenser. In 800 kroonde de paus Karel de Grote tot **keizer**. Deze samenwerking leverde beide partijen voordelen op. De Frankische koning kreeg meer prestige en omringde zich met geletterde geestelijken die hem bijstonden in het bestuur. De paus werd meester van een eigen grondgebied en kreeg militaire steun van de Franken. Het grote Frankenrijk bleef echter niet lang bestaan. Het werd onder de kleinzonen van Karel de Grote in drie deelrijken opgesplitst. Er was opnieuw **verdeeldheid** in West-Europa.

9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen.

Er wordt een reconstructietekening getoond van het paleis in Aken. De verschillende onderdelen worden aangeduid. Vervolgens verduidelijkt een tekstuele bron de functie van het gebouw.

Besturen vanuit het paleis in Aken

Hij beoefende onophoudelijk het paardrijden en de jacht, volgens de tradities van de Franken.

Einhard, *Vito Caroli (Het leven van Karel de Grote)*, ca. 830.

2

De Franken waren geen ervaren architecten. Voor de bouw van deze koninklijke kapel haalden ze inspiratie bij de Byzantijnse San Vitalekerk in Ravenna. Ze brachten uit Italië zelfs antieke zuilen mee en verwerkten die in de bouw.

3

Koning Karel hield van warmwaterbronnen en trainde zijn lichaam door vaak te zwemmen. Niemand kon hem hierin overtreffen.

Hij nodigde niet enkel zijn zonen uit in zijn bad, maar ook de edellieden en vrienden, en soms zijn hele gevolg en zijn lijfwacht. Soms waren er honderd man of meer samen in het bad.

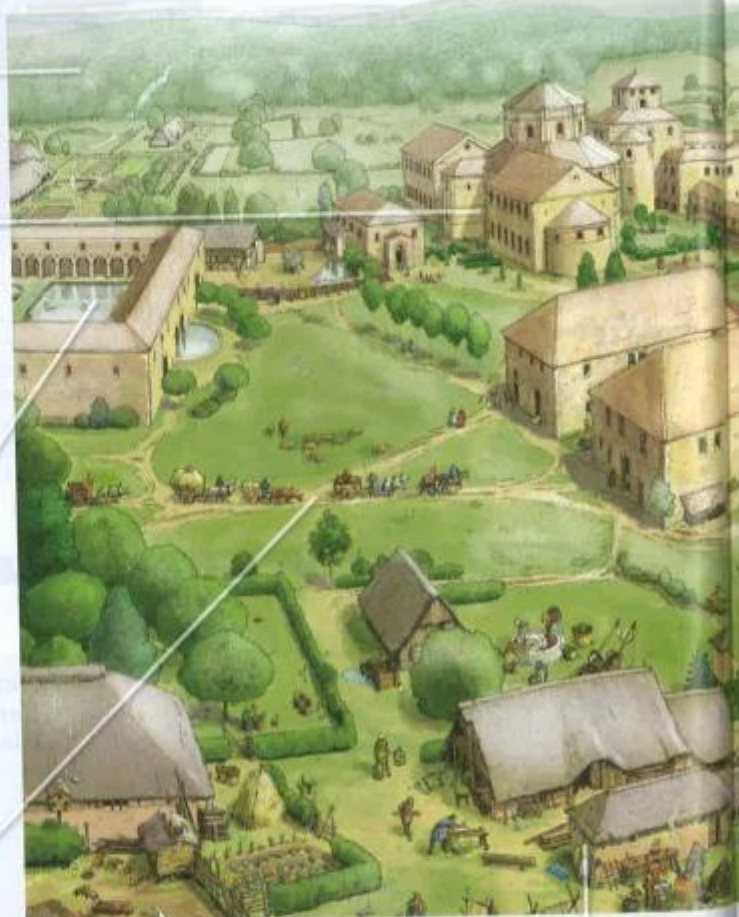
Einhard, *Het leven van Karel de Grote*, ca. 830.

4

Van het voedsel dat op vastendagen niet verboden is, moet elk jaar twee derde afgeleverd worden voor ons gebruik: groente, vis, kaas, boter, honing, mosterd, azijn, gierst, gedroogde en verse kruiden, radijzen, bieten en verder bijenwas, zeep en andere kleine producten.

Capitulare de Villis (wet over het onderhoud van de koninklijke hoven), 812.

5

1.1 Het paleis van Karel de Grote in Aken, ca. 800 (reconstructietekening).

Er moet de grootste zorg worden besteed aan handgemaakte producten: spek, ham, worst, pekelvlees, wijn, azijn, garum, mosterd, kaas, boter, bier, vlees, honing, bijenwas en meel; alles moet op absoluut hygiënische wijze gemaakt en bereid worden. Voor de sier moeten er pauwen, fazanten, eenden, duiven en patrijzen gehouden worden. Voor het werk van de vrouwen moet alle materiaal voorhanden zijn: linnen, wol, wede, vermiljoen, meekrap, wolkommen, zeep, vet, bakken en kuipen ...

6

6.4.4 Pionier 3

In dit onderdeel beoordelen wij leerwerkboek van Pionier 3.⁴⁶

Aandachtspunt	Bijdrage?	Gedaan?
1. Formuleer een onderzoeksvraag.	X	Ja
<i>Door veroveringen breidde Karel de Grote het Frankische rijk uit. Hoe slaagde hij erin dat rijk samen te houden en te besturen?</i>		
Verantwoording: In het begin van het hoofdstuk wordt er een onderzoeksvraag gesteld. Zo weten de leerlingen op voorhand wat ze gaan onderzoeken. In Pionier noemen ze dit de probleemstelling.		
2. Formuleer doelstellingen.	X	Ja
Verantwoording: De doelstellingen die de leerlingen moeten bereiken, staan op het einde van ieder onderdeel. Zo kunnen de leerlingen controleren of ze alles onder de knie hebben (en of ze de bronnen goed hebben begrepen).		
3. Reik originele, volledige bronnen aan.		Nee
Verantwoording: Er worden fragmenten en bewerkingen aangeboden.		
4. Bespreek de soort bron.	X	Nee
Verantwoording: Tijdens de bespreking van de bron moeten de leerlingen de soort bron benoemen (tekstueel/visueel, primair/secundair). Dit gebeurt niet in het hoofdstuk over Karel de Grote.		
5. Uitgebreide bevraging over de bron.	X	Ja
Verantwoording: De leerlingen moeten de betrouwbaarheid van een bron beoordelen. Daarnaast worden er bij de meeste bronnen inzichtelijke vragen gesteld. Hierdoor moeten de leerlingen de bron goed analyseren. Er wordt ook expliciet gewerkt rond subjectiviteit en objectiviteit. Dit komt er bij in de tweede graad. Dit is zeker een pluspunt.		
6. Bied contextinformatie aan.	X	Ja
Verantwoording: Het leerwerkboek gebruikt een bron van Einhard. Er wordt kort aangehaald wie hij is. Dit kan uitgebreider. De bronvermelding is altijd heel duidelijk. De leerlingen kunnen zelf opzoek gaan naar extra contextinformatie.		

⁴⁶ Vinckx, E. e.a. (2014). *Pionier 3*. Berchem: De Boeck, p.p. 48-61

7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.	X	Ja
Verantwoording: Belangrijke begrippen, namen, data en informatie worden regelmatig in het vet geplaatst. Daarnaast worden er op voorhand ook schema's opgesteld die de leerlingen moeten aanvullen. Dit zorgt ervoor dat ze de tekst makkelijker kunnen synthetiseren. Pionier onderlijnt ook belangrijke woorden in de vragen over de bronnen. Dit is ook een goed hulpmiddel voor leerlingen.		
8. Bied taalondersteuning.	X	Ja
Verantwoording: Het leerwerkboek biedt een begrippenlijst aan.		
9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen. <i>Bespreek de bron in aparte delen.</i> <i>Zoom in op één detail, vervolgens op het andere.</i>	X	Ja
Verantwoording: Een afbeelding over het ritueel bij een leencontract wordt in verschillende stukken getoond. Zo is het proces duidelijker voor de leerlingen. De afbeeldingen worden ondersteunt door enkele zinnen Pionier stelt de inhoud regelmatig visueel voor. Dit is een pluspunt!		
10. Zorg voor perspectiefwisseling.	X	Ja
Verantwoording: De leerlingen moeten zowel de positieve als de negatieve elementen van Karel de Grote aanduiden in een bron (van Einhard). Daarnaast wordt er een uitgebreide oefening aangeboden over historische kritiek. De leerlingen krijgen drie verschillende perspectieven over eenzelfde gebeurtenis.		
Tijdens de les:		
A. Laat de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest.	N.V.T.	
B. Laat de leerlingen zelf opzoek gaan naar contextinformatie.	N.V.T.	
C. Doe aan perspectiefwisseling.	N.V.T.	
D. Laat de leerlingen in dialoog gaan met elkaar.	N.V.T.	
E. Maak duidelijk dat de waarden en normen van het verleden niet hetzelfde zijn als de hedendaagse waarden en normen.	N.V.T.	

Algemeen oordeel

Pionier behaalt een score van **8/10**.

Pionier doet het heel goed. Het beeld van Karel de Grote wordt genuanceerd. Dit gebeurde niet in andere werkboeken. Daarnaast is er ook een goede afwisseling van visuele en tekstuele bronnen. De bronnen worden goed bevraagd.

Verantwoording m.b.v. fragmenten uit het werkboek en het handboek

1. Formuleer een onderzoeksvraag

Aan het begin van ieder hoofdstuk is een probleemstelling geformuleerd.

PROBLEEMSTELLING

Door veroveringen breidde Karel de Grote het Frankische rijk uit. Hoe slaagde hij erin dat rijk samen te houden en te besturen?

2. Formuleer doelstellingen

Op het einde van ieder hoofdstuk zijn er doelstellingen geformuleerd. Ter verduidelijking staan er ook paginanummers bij.

KENNEN

- De begrippen feodaliteit, keizerrijk, vazal, kroonvazal, capitularia, kroondomein, Karolingische renaissance en leenhulde
- De manier waarop Karel de Grote zijn leger en bestuur organiseerde (p. 52-53)
- De kenmerken van de cultuurpolitiek van Karel de Grote (p. 55-56)
- De verhouding tussen wereldlijke en geestelijke macht tijdens Karel de Grote
- De kenmerken van de Karolingische renaissance (p. 55-56)
- De manier waarop Karel de Grote eenheid in zijn rijk bracht (p. 57)

KUNNEN

- Het Karolingische rijk op een kaart lokaliseren
- Uit historische kaarten de evolutie van het Frankische rijk afleiden
- Het verband leggen tussen de politieke doelen en de culturele politiek van Karel de Grote
- Parallellen trekken tussen Romeinse keizers en Karel de Grote
- Objectieve en subjectieve informatie in een bron kunnen onderscheiden
- Een vergelijking maken tussen het Byzantijnse rijk en het Frankische rijk in de vroege middeleeuwen

5. Uitgebreide bevraging over de bron.

Er worden vragen gesteld die ervoor zorgen dat de bron inhoudelijk goed besproken wordt.

doc 5 Instructies van Karel de Grote over opvoeding en onderwijs

Cap. 1, 79
Wij menen dat het uiterst nuttig zou zijn als de bisschoppen en kloosterlingen die God onder onze hoede stelde, meer zouden doen dan de regel van hun orde onderhouden, meer ook dan het geloof beleven. Ze zouden ook de letterkunde moeten bestuderen en onderwijzen aan hen die God de mogelijkheid en het verstand om te studeren heeft gegeven.

Cap. 2, 72
Zorg dat er in elk klooster en in elk bisdom scholen zijn waar de kinderen kunnen leren lezen. Zorg dat er goede boeken zijn met psalmen, tekens, zang, kalenderberekeningen en grammatica. Zorg dat er goede boeken voor de geloofspunten zijn en zorg dat er in de boeken geen fouten staan.

Uit: de Capitularia van Karel de Grote, ca. 812.

5 a Waarom hechtte Karel de Grote veel belang aan onderwijs?

b Op wie rekende hij voor de organisatie van het onderwijs?

c Waarom juist die groep?

d Wat moesten de kinderen vooral op school leren?

Op de volgende pagina zie je een bron uit het handboek staan. De leerlingen moeten de betrouwbaarheid van de bron beoordelen.

HISTORISCHE KRITIEK | Over het leven van Karel de Grote

We stellen Karel de Grote voor aan de hand van een beschrijving door zijn hofbiograaf Einhard (775-840). Die was geleerde en een van de belangrijkste medewerkers van Karel de Grote en van diens zoon en opvolger Lodewijk de Vrome. De biografie werd pas geschreven toen Karel de Grote al enige tijd overleden was.

doc: Karel de Grote

Zijn gestalte was rijzig en krachtig, maar niet abnormaal groot. Zijn schedel was rond, zijn ogen heel groot en levendig, zijn neus was iets groter dan normaal, zijn grijze haar schoon, zijn gelaat vriendelijk en opgewekt. (...) Hoewel zijn hals vlezig en iets te kort was, en zijn buik ook wat sterk naar voren welfde, viel dat door de goede bouw van de rest van zijn lichaam niet op. Hij had een heldere stem die echter niet zo goed bij zijn gestalte paste. (...) Naar gewoonte van zijn volk oefende hij zich voortdurend in het jagen en paardrijden. (...) In het gebruik van spijs en drank was hij matig. Hij verafschuwde dronkenschap. Toch at hij graag goed en klaagde hij meermaals dat vasten slecht voor zijn gestel was. (...) Zijn taal was buitengewoon woordrijk en hij wist zijn gedachten voortreffelijk te verwoorden. (...) Hij was echter niet tevreden met de kennis van alleen zijn moedertaal (Frankisch). Hij probeerde ook vreemde talen te leren. Hij sprak vloeiend Latijn en verstond Grieks. Karel leerde welsprekendheid, filosofie, sterren- en rekenkunde. Hij probeerde ook te schrijven. Onder zijn hoofdkussen had hij altijd een schrijfplankje en een paar vellen perkament liggen. Zo probeerde hij in zijn vrije uren zijn vingers aan het vormen van letters te wennen. Aangezien hij er echter laat mee begon, werd die studie met slechts weinig succes bekroond. (...) In de maand januari (van het jaar 814) werd hij door hevige koorts overvallen en op het ziekbed geworpen. Hij vastte om de ziekte te verdrijven. Ook toen hij pleuritis kreeg, bleef hij voedsel weigeren. Zich alleen voedend met af en toe wat drank, stierf hij, 72 jaar oud. Het was 28 januari, 9 uur 's morgens.

Portret van Karel de Grote in de zogenaamde *Lapen Barbarorum*

Naar: Einhard, *Vita Caroli Magni*, 8de eeuw

a Komt Karel de Grote positief of negatief uit de biografie van Einhard? Onderstreep de positieve elementen in het groen en de negatieve in het rood.

b Vind je zijn beschrijving objectief of subjectief? Leg uit waarom.

6. Bied contextinformatie aan.

Er wordt een korte uitleg gegeven over Einhard en zijn relatie met Karel de Grote.

We stellen Karel de Grote voor aan de hand van een beschrijving door zijn hofbiograaf Einhard (775-840). Die was geleerde en een van de belangrijkste medewerkers van Karel de Grote en van diens zoon en opvolger Lodewijk de Vrome. De biografie werd pas geschreven toen Karel de Grote al enige tijd overleden was.

7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.

Belangrijke begrippen worden in het vet gezet of onderlijnd.

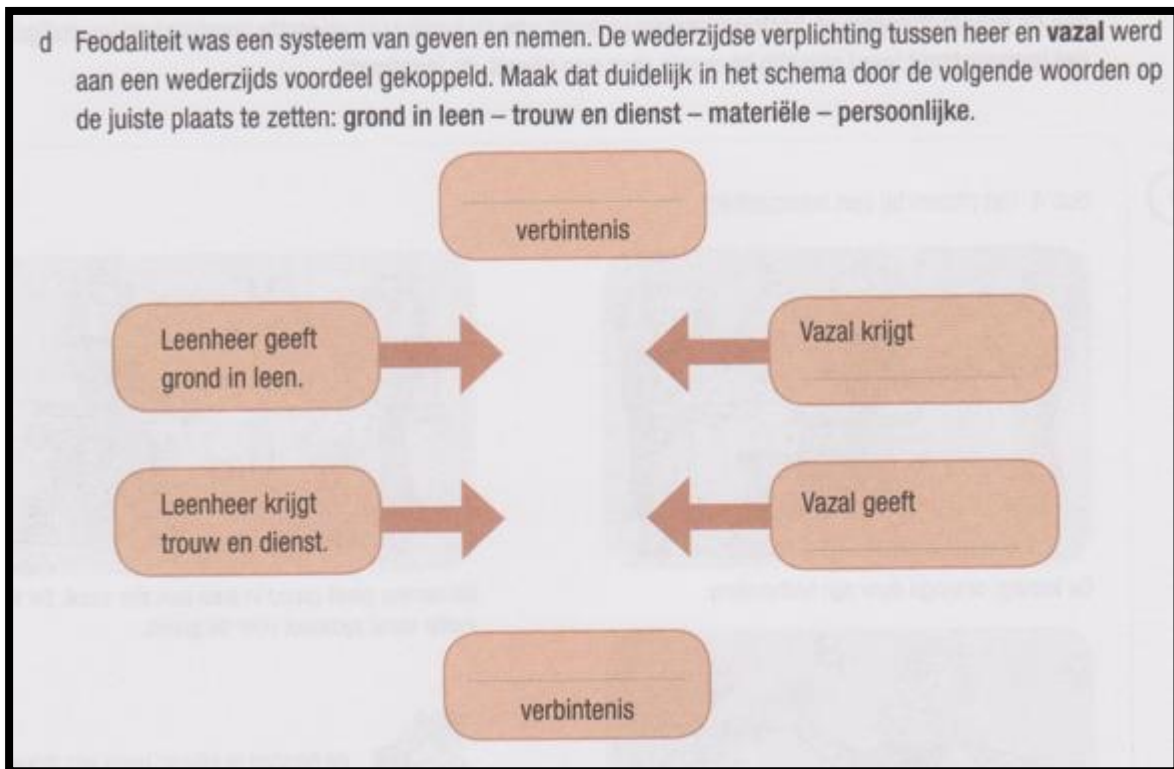
3 | MEDEWERKERS IN HET BESTUUR

Karel de Grote trok de meeste tijd van het jaar in zijn rijk rond en verbleef aan zijn verschillende koninklijke hoven (**paltsen**). Heel het hof reisde telkens mee: honderden medewerkers en dienaars trokken met paarden en karren met gebruiksvoorwerpen van koninklijk domein naar koninklijk domein. Ze verbleven in grote tentenkampen. Van daaruit werd bestuurd en met de plaatselijke medewerkers overlegd en werden grote publieke rechtszittingen georganiseerd. Aken werd de belangrijkste residentie van Karel de Grote.

Karel de Grote koos zijn plaatselijke medewerkers vooral uit de hoge geestelijken (abten en bisschoppen) en hoge edelen (graven en hertogen). Die beloofden hem eeuwige trouw en dienst. De dienst bestond uit hulp in het bestuur en militaire dienst. In ruil daarvoor gaf de koning stelselmatig een ambt of grondgebied in **leen** (feodum). De heren werden de **kroonvazallen** van de koning en vormden de elitetroepen te paard en de persoonlijke lijfwacht van de koning tijdens expedities.

Het hele systeem van trouw in ruil voor grond is men later **feodaliteit** gaan noemen. De kroonvazallen bestuurden de **graafschappen** en **hertogdommen** in naam van de koning (de opperste leenheer) en verdedigden hem. Het **leencontract** werd plechtig bezegeld door een ritueel, de **leenhulde**.

- 3 a Aan welke twee voorwerpen herken je de koning in doc 4? _____
- b Beschrijf (mondeling) aan de hand van de afbeeldingen hoe het ritueel verliep.
- c Twee doordenkers:
- Op korte termijn had het feodale systeem heel wat voordelen voor de koning. Welke?
 _____
 _____
  - Welk gevaar schuilde in het systeem op lange termijn?
 _____
 _____

9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen.

De inhoud wordt visueel voorgesteld. Iedere stap heeft een aparte afbeeldingen. De afbeeldingen worden ondersteunt door teksten.

doc 4 Het ritueel bij een leencontract

De koning, omringd door zijn hofhouding.

De koning geeft grond in leen aan zijn vazal. De feodale motte staat symbool voor de grond.

De koning omsluit de twee handen van zijn vazal. De vazal heeft drie extra handen: met de ene wijst hij naar zichzelf en met de twee andere naar de grond (are, motte).

de handen in elkaar: band van trouw

de motte: het leen

de aren: opbrengst of vruchtgebruik

Uit: De Saksenspiegel, 13de eeuw.

10. Zorg voor perspectiefwisseling

De leerlingen moeten zowel de positieve als negatieve elementen bespreken.

- a Komt Karel de Grote positief of negatief uit de biografie van Einhard? Onderstreep de positieve elementen in het groen en de negatieve in het rood.

Daarnaast moeten de leerlingen drie verschillende perspectieven onderzoeken en bespreken. Dit fragment vind je terug op de volgende pagina.

HISTORISCHE KRITIEK | Drie verhalen over de keizerskroning

Toen Karel de Grote door de paus in Rome tot keizer werd gekroond en gezalfd, zat de paus in een diepe crisis. Een deel van de Romeinse adel wou hem weg.

Je leest nu drie verschillende bronnen over hetzelfde feit: de keizerskroning. De schrijvers (zenders) komen echter vanuit drie totaal verschillende hoeken:

- uit de omgeving van Karel de Grote zelf: Karolingische zender;
- uit de omgeving van de paus: pauselijke zender;
- uit de omgeving van de Byzantijnse keizer: Byzantijnse zender.

De drie bronnen staan in een willekeurige volgorde. Elke zender legt zijn eigen accenten en kleurt de boodschap. Aan jou om de juiste zender bij elke bron te zetten. Leg je keuze uit in de laatste kolom.

Drie bronnen (drie boodschappen)	Zender?	Waarom?
'Vervolgens plaatste de eerbiedwaardige en barmhartige paus de kostbare kroon eigenhandig op het hoofd van Karel. Nu riepen alle gelovigen en trouwe Romeinen: "Leve de verhevene, de door God gekroonde Keizer!"'		
'De Romeinse adel had de paus gevangengenomen en stond op het punt om hem blind te maken ... De paus riep in die benarde situatie de hulp van de Frankische koning Karel de Grote in. Die nam op een gruwelijke manier wraak op de vijandige adel, die de paus had gevangengenomen. Karel herstelde de paus op de troon. Als beloning kreeg Karel de keizerskroon van de paus. Dankzij dat incident zitten de pausen van Rome in de macht van de Frankische keizers gevangen.'		
'Karel de Grote reisde naar Rome om de paus van talrijke mishandelingen door de Romeinse adel te redden. De kerkvorst had om bescherming gesmeekt. Karel wou in Rome orde op zaken stellen. Hij bleef er de hele winter. In die periode ontving hij ook de titel van keizer en Augustus. Eerst was Karel daarmee niet zo gelukkig. Hij beweerde zelfs dat hij niet naar de kerk zou zijn gegaan, als hij op voorhand had geweten dat de paus hem wou kronen.'		

Welke zender zou jij het meeste vertrouwen? Leg mondeling je keuze uit.

HISTORISCHE KRITIEK | Drie verhalen over de keizerskroning

Toen Karel de Grote door de paus in Rome tot keizer werd gekroond en gezalfd, zat de paus in een diepe crisis. Een deel van de Romeinse adel wou hem weg.

Je leest nu drie verschillende bronnen over hetzelfde feit: de keizerskroning. De schrijvers (zenders) komen echter vanuit drie totaal verschillende hoeken:

- uit de omgeving van Karel de Grote zelf: Karolingische zender;
- uit de omgeving van de paus: pauselijke zender;
- uit de omgeving van de Byzantijnse keizer: Byzantijnse zender.

De drie bronnen staan in een willekeurige volgorde. Elke zender legt zijn eigen accenten en kleurt de boodschap. Aan jou om de juiste zender bij elke bron te zetten. Leg je keuze uit in de laatste kolom.

Drie bronnen (drie boodschappen)	Zender?	Waarom?
'Vervolgens plaatste de eerbiedwaardige en barmhartige paus de kostbare kroon eigenhandig op het hoofd van Karel. Nu riepen alle gelovigen en trouwe Romeinen: "Leve de verhevene, de door God gekroonde Keizer!"'		
'De Romeinse adel had de paus gevangengenomen en stond op het punt om hem blind te maken ... De paus riep in die benarde situatie de hulp van de Frankische koning Karel de Grote in. Die nam op een gruwelijke manier wraak op de vijandige adel, die de paus had gevangengenomen. Karel herstelde de paus op de troon. Als beloning kreeg Karel de keizerskroon van de paus. Dankzij dat incident zitten de pausen van Rome in de macht van de Frankische keizers gevangen.'		
'Karel de Grote reisde naar Rome om de paus van talrijke mishandelingen door de Romeinse adel te redden. De kerkvorst had om bescherming gesmeekt. Karel wou in Rome orde op zaken stellen. Hij bleef er de hele winter. In die periode ontving hij ook de titel van keizer en Augustus. Eerst was Karel daarmee niet zo gelukkig. Hij beweerde zelfs dat hij niet naar de kerk zou zijn gegaan, als hij op voorhand had geweten dat de paus hem wou kronen.'		

Welke zender zou jij het meeste vertrouwen? Leg mondeling je keuze uit.

6.5 Historisch onderzoek: Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?

Vaardigheden worden steeds belangrijker in het geschiedenisonderwijs. Leerkrachten geschiedenis moeten verder gaan dan het louter bereiken van kennisdoelstellingen. Leerlingen moeten zelf aan de slag kunnen gaan met bronnen en deze kritisch onderzoeken. De historische onderzoeksvaardigheden zijn daarom niet meer weg te denken in het geschiedenisonderwijs.

Deze bachelorproef gaat niet alleen over de rol van de leerkracht in het proces van beeldvorming, maar zeker ook over de rol van de leerling.

Het is de taak van de leerkracht om:

- Goede bronnen te selecteren;
- Deze bronnen op een goede manier te verwerken;
- De bronnen op een interessante en leerrijke manier aan te bieden aan de leerlingen;
- Een genuanceerd beeld aanbieden m.b.v. historisch onderzoek en bronnenonderzoek.

Het is de taak van de leerling om:

- Doelgericht op zoek te gaan naar informatie in de bronnen die de leerkracht aanreikt;
- De bronnen op een kritische manier te analyseren;
- De informatie over een gebeurtenis of een persoon te nuanceren en interpreteren.

Deze wisselwerking en samenwerking tussen leerkracht en leerling, zorgen voor boeiende geschiedenislessen. In deze geschiedenislessen wordt er geoefend op de historische en hedendaagse vaardigheden die in de huidige maatschappij meer dan ooit belangrijk zijn.

In punt 6.5.1 vind je het draaiboek. In het draaiboek vind je:

- Algemene omschrijving van het hoekenwerk;
- Leerplandoelstellingen en eindtermen;
- Concrete doelstellingen (kennis, vaardigheden en attitudes);
- Praktisch (organisatie);
- Nodige voorkennis/beginsituatie van de leerlingen;
- Uitleg, doelstellingen, bronnen, bijvragen en benodigdheden van de verschillende hoeken;
  - **Hoek 1:** Wie was Karel de Grote? Een beeld.
  - **Hoek 2:** Kijk eens door een andere bril naar het bestuur van Karel de Grote.
  - **Hoek 3:** Einhard.
  - **Hoek 4:** Karel en het Christelijke geloof.
  - **Hoek 5:** Rituelen en media in de tijd van Karel de Grote.

In punt 6.5.2 vind je de leerlingenbundel.

In punt 6.5.3 vind je het besluit na de uitvoering van het hoekenwerk en de feedback van de mentor.

6.5.1 Draaiboek: Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?

Algemene omschrijving

In deze bachelorproef schetsen we een genuanceerd en zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld over Karel de Grote. In dit hoekenwerk wordt er gewerkt rond de onderzoeksvaardigheden die de leerlingen moeten bereiken tijdens de geschiedenislessen. De leerlingen gaan aan de slag met bronnen over Karel de Grote. Ze moeten deze, individueel en in dialoog, kritisch analyseren en interpreteren. Er wordt gewerkt aan perspectiefwisseling, bronnenonderzoek, beeldvorming en een kritische houding.

Leerplandoelstellingen

Het hoekenwerk is uitgetest in een school van het GO!
 We hebben dus gewerkt met het leerplan derde graad ASO van het GO!

Vak: AV Geschiedenis

Onderwijsvorm: ASO

Graad: Tweede graad

Leerjaar: Eerste en tweede leerjaar

Leerplannummer: 2012/010

Studie van de westerse samenlevingen: 750-1000

Historisch onderzoek over de westerse of niet-westerse samenlevingen tussen 375 en 1500.

Nummer	Doelstelling	Nr. ET
11	De leerlingen kunnen de bestudeerde leerinhoud van de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 situeren in tijd en ruimte en het verband aangeven tussen beide.	9
12	De leerlingen kunnen minstens 1 probleemstelling per bestudeerde leerinhoud van de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 uitwerken.	10 25 27
14	De leerlingen kunnen uit de aangereikte of zelf gevonden historische informatiebronnen over de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 een standpunt halen en daarvoor onder begeleiding een vraag formuleren en eventueel een eigen standpunt beargumenteren.	20 22 25
15	De leerlingen kunnen aan de hand van gerichte vragen, historische documenten over de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 met elkaar vergelijken en hieruit een gefundeerd besluit trekken.	21
18	De leerlingen kunnen mogelijke onderlinge verbanden en wisselwerkingen binnen en tussen de maatschappelijke domeinen van de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 aantonen.	6 27 29
19	De leerlingen kunnen minstens 1 aspect van de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 historiseren en/of actualiseren.	13 25 28 19
54	De leerlingen kunnen doelgericht informatie zoeken over hun onderzoeksvraag in het door de leraar aangeboden informatiemateriaal.	14
57	De leerlingen kunnen een verantwoorde selectie maken uit de gevonden informatie.	16
58	De leerlingen kunnen in de geselecteerde informatie hoofd- en bijzaken onderscheiden en daaruit de nodige gegevens halen om de onderzoeksvraag te beantwoorden.	17 18
59	De leerlingen kunnen de gegevens uit de geselecteerde informatie interpreteren, structureren en synthetiseren.	19 23 25
60	De leerlingen kunnen over het resultaat van hun beperkt historisch onderzoek rapporteren.	24 25

Eindtermen

Nummer	Doelstelling
6	De leerlingen formuleren per ontwikkelingsfase van de westerse samenleving een samenhangend beeld, met aandacht voor verbanden tussen en wisselwerkingen binnen maatschappelijke domeinen.
9	De leerlingen geven het verband aan tussen een aantal categorieën van tijd en historische ruimte voor elk van de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving.
10	De leerlingen formuleren verklaringselementen voor éénzelfde fundamentele maatschappelijke probleemstelling voor elk van de ontwikkelingsfasen van het historisch referentiekader.
13	De leerlingen lichten uit de bestudeerde samenlevingen enkele elementen toe die in latere samenlevingen of vandaag invloed uitoefenen.
14	De leerlingen kunnen doelgericht informatie opzoeken over het verleden en het heden op basis van duidelijk afgebakende opdrachten met gevarieerd en gedifferentieerd leer materiaal.
16	De leerlingen kunnen op basis van duidelijk afgebakende opdrachten een verantwoorde en doelgerichte selectie maken uit het informatieaanbod. Daartoe kunnen ze een werkplan opmaken en een overzicht opstellen van te raadplegen informatiekanalen.
17	De leerlingen kunnen aan de hand van vragen en op hun niveau geformuleerde opdrachten, de nodige gegevens voor het beantwoorden van een historische probleemstelling halen uit informatiemateriaal zoals tekeningen, schema's, tabellen, diagrammen, kaarten, cartoons, dagboekfragmenten, brieven, reisverslagen, memoires.
18	De leerlingen kunnen in historische informatie hoofd- en bijzaken onderscheiden in een duidelijk op hun niveau omschreven probleem.
19	De leerlingen kunnen aan de hand van vragen en op hun niveau omschreven opdrachten, informatie interpreteren en mogelijke betekenislagen achterhalen.
20	De leerlingen kunnen uit historische informatie een standpunt halen en daaromtrent een vraag formuleren.
21	De leerlingen kunnen aan de hand van vragen en op hun niveau geformuleerde opdrachten, historische documenten met elkaar vergelijken, uit die vergelijking de draagwijdte van die informatie bepalen en een besluit formuleren.
22	De leerlingen kunnen met coherente argumenten hun eigen standpunt tegenover een historisch of actueel maatschappelijk probleem verdedigen.
23	De leerlingen kunnen informatie uit historisch bronnenmateriaal en historiografische documentatie structuren en synthetiseren.
24	De leerlingen kunnen het resultaat van een beperkt historisch onderzoek onder de vorm van een eigen deelopdracht of van een groepswork op een heldere manier weergeven in een mondelinge of schriftelijke uiteenzetting, of beelden of grafisch.
25	De leerlingen hechten waarde aan de bevraging van het heden en het verleden bij de motivering van meningen en standpunten in de confrontatie met historische en actuele spanningsvelden.
27	De leerlingen brengen waardering op voor de creatieve kracht waarmee samenlevingen uit het verleden de uitdagingen waarvoor ze stonden hebben aangepakt.

28	De leerlingen zijn bereid waarden en normen uit heden, verleden en andere culturen vanuit de historische en actuele context te benaderen.
29	De leerlingen hebben belangstelling voor het historisch en actueel spanningsveld individu-gemeenschap.

Concrete doelstellingen

Kennis

K1	De leerlingen kunnen uitleggen hoe Karel de Grote zijn rijk bestuurde. (LPD 12)
K2	De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom we geen 100% waarheidsgetrouw beeld kunnen schetsen van de Paltskapel. (LPD 59)
K3	De leerlingen kunnen de begrippen feit, mening, objectief en subjectief in eigen woorden uitleggen. (LPD 57, 58, 59)
K4	De leerlingen omschrijven wie Einhard was en hoe zijn relatie met Karel de Grote de betrouwbaarheid van bronnen beïnvloedde. (LPD 14)
K5	De leerlingen kunnen beschrijven hoe er gecommuniceerd werd met het volk in de tijd van Karel de Grote. (LPD 12, 18, 19)
K6	De leerlingen kunnen de positieve en negatieve elementen in een bron benoemen en uitleggen. (LPD 54)
K7	De leerlingen beschrijven hoe ten tijde van Karel de Grote macht gepropagandeerd werd. (LPD 12, 18, 19)

Vaardigheden

V1	De leerlingen kunnen verschillende soorten bronnen i.v.m. Karel de Grote beoordelen en rubriceren als sociaal, cultureel, politiek of economisch. (LPD 54, 57, 58)
V2	De leerlingen kunnen bronnen i.v.m. Karel de Grote met elkaar vergelijken en concluderen dat Karel de Grote zowel politieke als religieuze ambities had. (LPD 15, 59)
V3	De leerlingen analyseren verschillende bronnen en vormen a.d.h.v. deze kritisch analyse een beeld van de Paltskapel. (LPD 15, 59).
V4	De leerlingen kunnen bronnen i.v.m. Karel de Grote beoordelen als primair/secundair en geschreven/ongeschreven. (LPD 59)
V5	De leerlingen beargumenteren dat Karel de Grote verschillende motieven (sociaal en politiek) had om het onderwijs in zijn rijk te stimuleren. (LPD 12, 15, 18, 54, 59)
V6	De leerlingen formuleren een eigen standpunt over de kersteningspolitiek van Karel de Grote en beargumenteren dit. (LPD 12, 14, 15, 19, 58, 59)
V7	De leerlingen kunnen de verschillende perspectieven i.v.m. de veroveringen van Karel de Grote benoemen, verklaren en hier een oordeel over geven. (LPD 14, 15, 19, 58)
V8	De leerlingen kunnen m.b.v. een stappenplan bronnen analyseren en beoordelen. (LPD 12, 57, 59)
V9	De leerlingen beargumenteren dat waarden en normen veranderen doorheen tijd en ruimte. (LPD 18, 19)
V10	De leerlingen formuleren een eigen standpunt over 'een heilige oorlog' en beargumenteren dit. (LPD 12, 14, 19)
V11	De leerlingen kunnen de rol van Karel de Grote in het verhaal "Karel ende Elegast" nuanceren. (LPD 15, 54, 57, 58, 59)
V12	De leerlingen verklaren de symboliek (positie) in afbeeldingen en verhalen over Karel de Grote. (LPD 59)
V13	De leerlingen kunnen de begrippen feit, mening, objectief en subjectief toepassen op aangeboden historische bronnen. (LPD 57, 58, 59)

Attitudes

Deze attitudes worden nagestreefd gedurende het hele onderzoek.

A1	De leerlingen tonen belangstelling voor de problemen waarmee samenlevingen uit het verleden mee geconfronteerd werden.
A2	De leerlingen nemen een standpunt in en beargumenteren hun standpunt.
A3	De leerlingen nemen een kritische houding aan.
A4	De leerlingen proberen altijd de verschillende invalshoeken te analyseren.

Praktisch (organisatie)

Het hoekenwerk bestaat uit vijf hoeken. Het is een verdiepend bronnenonderzoek. De leerlingen hebben bij iedere hoek dus wel wat tijd nodig om de bronnen te analyseren en te interpreteren. Je kan hier twee tot vier uur mee aan de slag zijn.

Er zijn verschillende manieren waarop je dit hoekenwerk kan aanpakken:

- De leerlingen werken in kleine groepjes. Ze bestuderen iedere hoek. Hier kan je best met een doorschuifstelsel werken.
→ Dit hebben we uitgetest. Zie verder voor de conclusies.
- De leerlingen werken in kleine groepjes. Ze bestuderen slechts één hoek. De leerlingen presenteren vervolgens de hoeken aan elkaar (peerteaching).

Voorkennis/beginsituatie van de leerlingen

Het hoekenwerk/onderzoek “*Wil de echte Karel nu opstaan?*” is een verdiepend onderzoek. Het werkt rond historische en kritische vaardigheden.

Dit onderzoek vraagt een kleine voorkennis over het Frankische rijk onder de Karolingische koningen, met name Karel de Grote.

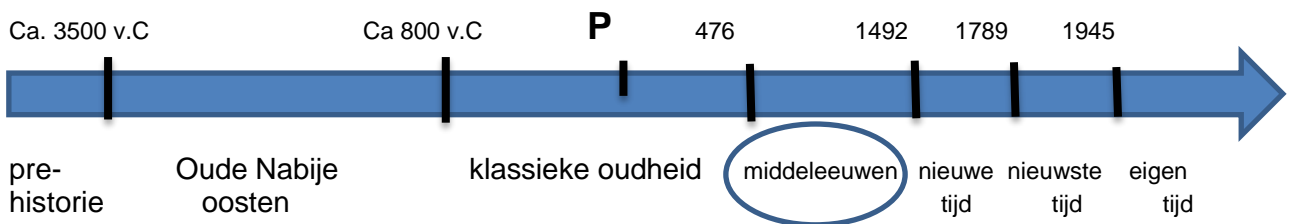
Concreet moeten de leerlingen volgende doelstellingen bereikt hebben:

- De leerlingen kunnen het Frankische rijk onder Karel de Grote situeren in de **tijd**. (LPD 11)
- De leerlingen kunnen het Frankische rijk onder Karel de Grote situeren in de **ruimte**.
- De leerlingen omschrijven de **veroveringen** onder Karel de Grote.
- De leerlingen kunnen de belangrijkste kenmerken of eigenschappen toegeschreven aan Karel de Grote **omschrijven**.

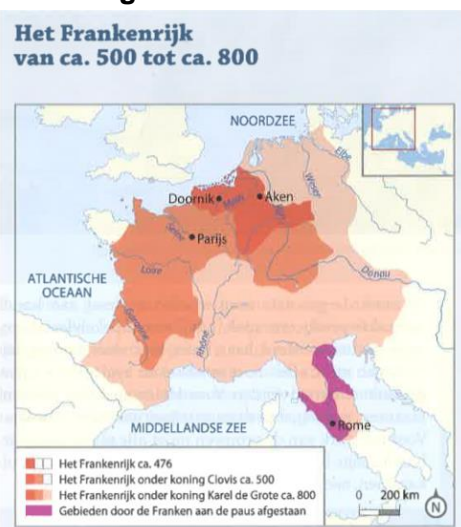
Situering in tijd

Karel de Grote is geboren in 747 en overleden in 818.

In 768 werd hij koning van de Franken. Vanaf 25 december 800 werd hij de Keizer van het Westen.

Situering in ruimte⁴⁷

Deze informatie wordt kort herhaald tijdens de inleiding.

⁴⁷ Berings, G. e.a. (2016). *Memoria* 3. Kalmthout: Pelckmans. p. 41.

Motivatiefase

Je kan als inleiding volgende werkvorm gebruiken:

Tijdens de motivatiefase ontdekken de leerlingen eerst a.d.h.v. een spel dat verhalen aangepast kunnen worden door de personen die ze vertellen.

De leerlingen moeten een zin doorgeven aan elkaar. Ze moeten de zin fluisteren. De zin wordt slechts één keer opgezegd. Het is een lange, moeilijkere zin. Hierdoor zal de zin waarschijnlijk veranderen.

Om het doel zeker te bereiken, krijgt één leerling een extra rol. Hij/zij krijgt een kaartje. Op dit kaartje staat een gedeelte dat hij/zij moet toevoegen aan de zin.

Voorbeeldzin:

Aleyna is op vakantie gegaan naar Normandië. Vooral Omaha Beach vond ze erg interessant. Ze is gepassioneerd door verhalen van WOII.

Toevoeging:

Voeg dit toe aan de zin die jij krijgt te horen van je medeleerling.

Dit komt omdat haar overgrootvader meegevochten heeft in deze oorlog.

Aan de hand van een klasgesprek komen de leerlingen tot de conclusie dat verhalen doorheen de tijd kunnen veranderen.

- *Mogelijke bijvragen:*
- *Wat gebeurde er?*
- *Is de zin nog steeds hetzelfde?*
- *Waar is het fout gegaan?*
- *Hoe komt het dat jij de zin anders doorvertelde?*
- *Wat moest de leerling doen die het kaartje kreeg?*
- *Hoe kan je dit koppelen aan verhalen uit het verleden?*
- *Waarom zouden mensen iets toevoegen aan een verhaal?*
- *Waarom zouden mensen een verhaal anders vertellen?*

Vervolgens toetsen we de voorkennis van de leerlingen a.d.h.v. een QR-code. Tegelijkertijd denken de leerlingen na over hun huidige beeld van Karel de Grote.

Rode draad

Tijdens het hoekenwerk worden de leerlingen begeleid door het jeugdboek “De keerzijde van de keizer” van Agave Kruijssen.

Aan het begin van iedere hoek, krijgen de leerlingen een fragment uit het boek dat te maken heeft met de informatie die ze gaan onderzoeken.

Hoek 1: Wie was Karel de Grote? Een beeld

Doelstellingen:

- K1: De leerlingen kunnen uitleggen hoe Karel de Grote zijn rijk bestuurde. (LPD 12)
- K2: De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom we geen 100% waarheidsgetrouw beeld kunnen schetsen van de Paltskapel. (LPD 59)
- V1: De leerlingen kunnen verschillende soorten bronnen i.v.m. Karel de Grote rubriceren als sociaal, cultureel, politiek of economisch. (LPD 54, 57, 58)
- V2: De leerlingen kunnen bronnen i.v.m. Karel de Grote met elkaar vergelijken en concluderen dat Karel de Grote zowel politieke als religieuze ambities had. (LPD 15, 59)
- V3: De leerlingen analyseren verschillende bronnen en vormen a.d.h.v. deze kritische analyse een beeld van de Paltskapel. (LPD 15, 59).
- V4: De leerlingen kunnen bronnen i.v.m. Karel de Grote beoordelen als primair/secundair en geschreven/ongeschreven. (LPD (59)

Doel

De leerlingen worden in hoek 1 onmiddellijk geconfronteerd met beeldvorming. Langs de ene kant vormen ze een beeld over de Paltskapel, langs de andere kant vormen ze een beeld over een militaire leider. De leerlingen ontdekken dat we aan de hand van teksten uit het verleden een beeld moeten reconstrueren, maar dat we de realiteit nooit 100% kunnen reconstrueren en/of er zeker van kunnen zijn. De leerlingen maken tegelijkertijd kennis met de Paltskapel en activiteiten die hier werden georganiseerd. Daarnaast beseffen de leerlingen zich dat het vormen van een beeld erg subjectief is. Iedereen legt de nadruk op iets anders of heeft een ander idee over iets.

Activiteit

1. Beeldvorming over de Paltskapel

De leerlingen krijgen tekstuele bronnen over de Paltskapel (zie verder). Ze moeten deze bestuderen en interpreteren. Aan de hand van deze bronnen moeten de leerlingen de bijhorende afbeelding (van de Paltskapel) aanduiden.

Wanneer de leerlingen klaar zijn, roepen ze de leerkracht. De leerlingen beargumenteren hun keuze. Als de leerlingen het juist hebben, draait de leraar het A3-papier met de reconstructietekening en de bronnen om.

De leerlingen moeten de gegevens analyseren interpretatie aan geven. Deze interpretatie wordt nadien bijgeschaafd.

2. Het ontdekken van de Paltskapel

In deze hoek ontdekken de leerlingen a.d.h.v. een reconstructietekening de Paltskapel (Aken).

De leerlingen vinden op de reconstructie een aantal aangeduide onderdelen. Bij deze onderdelen horen één of meerdere bronnen. Deze bronnen vertellen iets over:

- De organisatie van de Paltskapel;
- De dagdagelijkse activiteiten;
- Het belang van cultuur;
- De aandacht voor de geletterdheid;
- De buitenlandse contacten;
- Het bestuur van het rijk.

3. Beeldvorming: een militaire leider

De leerlingen moeten een aantal vragen beantwoorden over hun beeld van een militaire leider en het uiterlijk van Karel de Grote. Is Karel de Grote, volgens onze normen, een echte (militaire) leider?

4. Bronnenanalyse

De leerlingen moeten verschillende bronnen analyseren. Ze moeten benoemen of het primaire of secundaire bron is en of de bron geschreven of ongeschreven is. Je kan een verbeter sleutel voorzien voor deze oefening.

Op de volgende pagina's vind je de reconstructietekening en de bijhorende bronnen. De reconstructietekening en bronnen komen uit volgende handboeken:

- Berings, G. e.a. (2016). *Memoria* 3. Kalmthout: Pelckmans. p. 42-43.
- Dewulf, D. e.a. (2015). *Janus* 3. Brugge: Die Keure. p. 52-53.

Bronnen afbeeldingen leerlingenbundel:

De middeleeuwse stad. Geraadpleegd op 23/04/17, via <http://www.docukit.nl/spreekbeurt/de-middeleeuwse-stad>

Abdij van Herkenrode. Geraadpleegd op 23/04/17, via https://nl.wikipedia.org/wiki/Abdij_van_Herkenrode

Neef, N. (2016). *Knossos was groter en welvarender dan gedacht*. Geraadpleegd op 23/04/17, via <http://historiek.net/knossos-was-groter-en-welvarender-dan-gedacht/55903/>

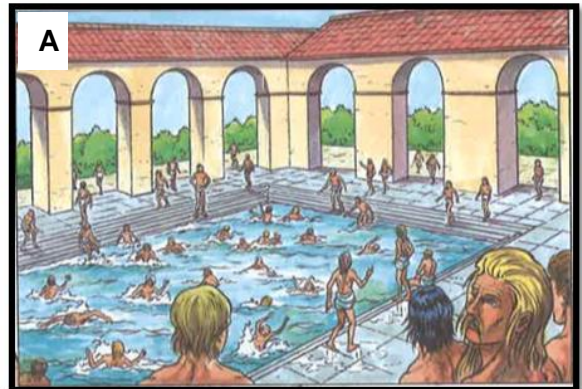
Benodigdheden

- ✓ Reconstructietekening paltskapel
- ✓ Tekstuele en visuele bronnen (zie verder)
- ✓ Leerlingenbundel

Je kan deze afbeelding best uitvergrooten. Vervolgens kan je deze afbeelding op een A3-blad plakken. De andere visuele en tekstuele bronnen kan je langs de reconstructietekening plakken.

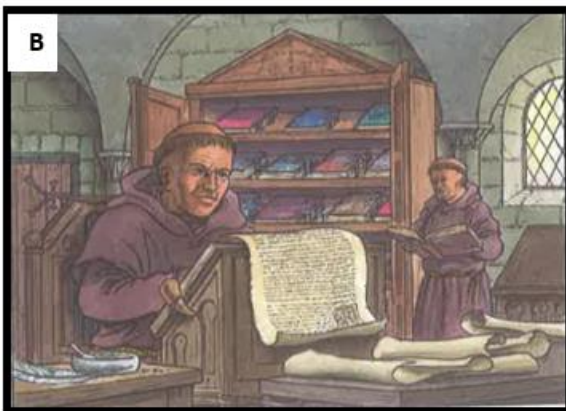
1. Hier zie je een badinrichting bij de waterbron.
Wist je dat Karel de Grote leed aan jicht? Baden in warm water kon de pijn verlichten. Daarnaast trainde hij zijn lichaam door regelmatig te zwemmen. Niemand kon hem verslaan!
Zowel zijn zonen, edellieden als vrienden mochten gebruik maken van het bad. Soms waren er meer dan honderd man!

2. Ja, dat heb je goed gezien: een olifant! Hier zie je een stal en omheinde weide voor Abul Abbas, de olifant van de keizer.
Dit was een geschenk van de kalief van Bagdad.

3. Hij beoefende onophoudelijk het paardrijden en de jacht, volgens de tradities van de Franken.
Einhard, *Vita Caroli (Het leven van Karel de Grote)*, ca. 830.

4.1 De Paltskapel.
Bij de Paltskapel was de hofschool gevestigd. Hier werd bijvoorbeeld de geleerde Alcuinus van York onderwezen.
Einhard, de biograaf van Karel de Grote, was ook aan deze school verbonden.

4.2 Hij liet de tot dan toe mondeling overgeleverde wetten van alle volken die onder zijn heerschappij stonden, verzamelen en schriftelijk optekenen.

Einhard, *Het leven van Karel de Grote*, ca. 830.

5. Hier zie je de hofboerderij.

Ieder koninklijk domein, en dus ook Aken, was voor een groot gedeelte zelfvoorzienend. De meeste basisproducten werden te plaatse geproduceerd. Er werd veel zorg besteed aan producten als spek, ham, worst, kaas, mosterd, bier,...

Voor de sier moesten er o.a. pauwen en fazanten gehouden worden.

De vrouwen kregen al het materiaal dat ze nodig hadden voor hun werk: linnen, wol, meekrap, vet, bakken en kuipen,...

6. Hier zie je enkele ambachten die werden beoefend in het Paleis in Aken.

Welke ambachten herken jij?

7. Deze overdekte zuilengang verbond het kerkelijke en het wereldlijke gedeelte van het paleis. De architectuur is geïnspireerd door mediterrane voorbeelden uit de klassieke oudheid.

Men liet zich vaker inspireren door belangrijke bouwvakkers uit Italië.

De Paltskapel is bijvoorbeeld gebouwd naar het model van San Vitale in Ravenna.

8.1 Dit was het grote zaalgebouw.

Hier vond je de ontvangstzaal voor officiële aangelegenheden, maar ook de privévertrekken van de koning.

Wist je dat het huidige stadhuis van Aken gebouwd is op de fundamenten van het Karolingische paleisgebouw?

8.2 Terwijl men hem aankleedde en zijn schoenen aantrok, liet hij zijn vrienden binnen. Meer nog: als een graaf een conflict meldde waarover hij uitspraak moest doen, liet hij de twee partijen onmiddellijk binnenkomen. Dan nam hij kennis van de zaak alsof hij op zijn rechtersstoel zetelde en sprak een oordeel uit.

Einhard, *Het leven van Karel de Grote*, ca. 830.

9.1 Een groep zendgraven, ook wel *missi* genoemd, verlaat het paleis. In deze groepen reisden vaak een geestelijke (die kon lezen en schrijven) en een adellijke figuur (die een wapen kon hanteren waar nodig).

9.2 *Karel de Grote zond geregeld zendgraven naar hertogen, graven, bisschoppen en abten die delen van het rijk voor hem bestuurden.*

Onze meester heeft ons bevolen hem een getrouw verslag te brengen van de manier waarop zijn bevelen uitgevoerd zijn. Houd de rechten van de keizer in stand, zoals ze u schriftelijk en mondeling verduidelijkt werden. Doe wat gevraagd is, zonder bedrog, zonder omkoperij, zonder overdreven vertraging of uitstel, en waak erover dat al uw onderdanen hetzelfde doen. Dan zult u beloond worden door God en door onze meester.
Brief van een zendgraaf aan een graaf, ca. 800.

10.

Zijn gestalte was rijzig en krachtig, maar niet abnormaal groot. Zijn schedel was rond, zijn ogen heel groot en levendig, zijn neus iets groter dan normaal, zijn grijze haar schoon, zijn gelaat vriendelijk en opgewekt (...). Hoewel zijn hals vlezig en iets te kort was, en zijn buik ook wat sterk naar voren welfde, viel dat door de goede bouw van de rest van zijn lichaam niet op. Hij had een heldere stem die echter niet zo goed bij zijn gestalte paste. (...) Naar gewoonte van zijn volk oefende hij zich voortdurend in het jagen en paardrijden. (...) In het gebruik van spijs en drank was hij matig. Hij verafschuwde dronkenschap. Toch at hij graag goed en klaagde hij meermaals dat vasten slecht voor zijn gestel was. (...) Zijn taal was buitengewoon woordrijk en hij wist zijn gedachten voortreffelijk te verwoorden. (...) Hij was echter niet tevreden met de kennis van alleen zijn moedertaal (Frankisch). Hij probeerde ook vreemde talen leren. Hij sprak vloeiend Latijn en verstond Grieks. Karel leerde welsprekendheid, filosofie, sterren- en rekenkunde. Hij probeerde ook te schrijven. Onder zijn hoofdkussen had hij altijd een schrijfplankje en een perkament liggen. Zo probeerde hij in zijn vrije uren zijn vingers aan het vormen van letters te wennen. Aangezien hij er echter laat mee begon, werd die studie met slechts weinig succes bekroond. (...) In de maand januari (van het jaar 814) werd hij door hevige koorts overvallen en op het ziekbed geworpen. Hij vastte om de ziekte te verdrijven. Ook toen hij pleuritis kreeg, bleef hij voedsel weigeren. Zich alleen voedend met af en toe wat drank, stierf hij, 72 jaar oud. Het was 28 januari, 9 uur 's morgens.

Naar: Einhard, Vita Caroli Magni, 9de eeuw.

Hoek 2: Kijk eens door een andere bril naar het bestuur van Karel de Grote**Doelstellingen:**

- V5: De leerlingen beargumenteren dat Karel de Grote verschillende motieven (sociaal en politiek) had om het onderwijs in zijn rijk te stimuleren.
(LPD 12, 15, 18, 54, 59)
- V6: De leerlingen formuleren een eigen standpunt over de kersteningspolitiek van Karel de Grote en beargumenteren dit. (LPD 12, 14, 15, 19, 58, 59)
- V7: De leerlingen kunnen de verschillende perspectieven i.v.m. de veroveringen van Karel de Grote benoemen, verklaren en hier een oordeel over geven.
(LPD 14, 15, 19, 58)
- V8: De leerlingen kunnen m.b.v. een stappenplan bronnen analyseren en beoordelen.
(LPD 12, 57, 59)

Doel

In deze hoek werken we rond perspectiefwisseling. We gaan twee elementen van het bestuur van Karel de Grote onder loep nemen, namelijk:

- A. De visie van Karel de Grote met betrekking tot het onderwijs;
- B. De visie van Karel de Grote met betrekking tot zijn veroveringspolitiek.

De leerlingen analyseren eerst de bedoelingen die Karel de Grote had met het onderwijs. Langs de ene kant ontdekken ze welke sociale motieven hij had, maar langs de andere kant ook de politieke motieven. Vervolgens geven ze zelf een oordeel over de doelstellingen van Karel de Grote i.v.m. onderwijs. De leerlingen actualiseren dit met behulp van een artikel (zie verder).

Nadien onderzoeken ze de veroveringspolitiek van Karel de Grote. Hij wordt vaak gezien als een echte militaire leider omdat hij veel gebieden kon veroveren. Maar met welke negatieve aspecten ging dit gepaard? Met behulp van een rollenspel ontdekken de leerlingen de visie van de Franken en de visie van de Saksen. Concreet wordt de groep verdeeld in twee groepen. Eén groep krijgt de rol van een Frank, de andere groep krijgt de rol van een Saks. De leerlingen ontdekken dat elk verhaal meerdere kanten heeft en dat het belangrijk is om alles benaderen vanuit verschillende invalshoeken/perspectieven.

Benodigdheden

- ✓ Leerlingenbundel
- ✓ Tablets
- ✓ QR-code (Padlet)
- ✓ Rollen (zie verder)
- ✓ Artikel (zie verder)

1

Jij bent een stoere, jonge Frank genaamd Pepijn. Je hebt de eer om te vechten voor de keizer, Karel de Grote.
Al van jongs af aan heb jij verhalen gehoord over een woest, onhandelbaar en **ongelovig** volk: de Saksen. Ze verwoesten alles wat goed is en zijn een belemmering voor het rijk van de keizer.
Na een lange strijd hebben jullie de Saksen kunnen onderwerpen en straffen. EINDELIJK! Je grootvader zou zo trots zijn...
Het was echter nooit gelukt zonder het goede leiderschap van de machtige keizer: Karel de Grote.

2

Jij bent een meisje, Sofia, uit een klein Saksisch dorpje.
Al jaren moeten je broers, vaders en nonkels regelmatig op tocht. Ze moeten de Franken verslaan. Hun nieuwe keizer, Karel de Grote, wilt jullie kost wat kost verslaan.
Uiteindelijk is het ondenkbare gelukt: ze hebben jullie onderworpen. Het bloeit heeft gevloeid. Je bent de helft van je familie kwijt. De Franken hebben ze vermoord alsof ze beesten waren...
Dat is nog niet alles. Ze hebben ook nog eens jullie heilige boom vernield.
Is dat wat een grote leider doet?

Revolutie in katholiek onderwijs: lessen islam en hoofddoeken welkom

Katholiek Onderwijs Vlaanderen gaat moslims en andersgelovigen een volwaardige plek geven op school. Door een grote omwenteling komt er op scholen met zeer veel moslims meer plaats voor hoofddoeken, speciale plekken om te bidden en vrijwillige islamles buiten de schooluren.

Het katholieke onderwijs werkt aan een schoolmodel waarin andere religies en levensbeschouwingen een bijzonder grote rol krijgen. Dat betekent dat moslims en andersgelovigen op scholen waar zij in groten getale aanwezig zijn een plek zullen krijgen.

Er komt dan ook meer ruimte voor religieuze symbolen zoals de hoofddoek, mogelijk speciale plekken om te bidden naast de katholieke kapel en islamitische lessen of uitstappen als vrijwillige buitenschoolse activiteit.

"Het is een ambitieus project, maar uit onderzoek blijkt dat onze identiteit helemaal verwatert als we niets doen. Wij houden onze scholen een spiegel voor om een nieuwe stap te zetten", aldus topman Lieven Boeve.

De Guimardstraat wil het model van de dialoogschool gebruiken om meer moslimleerlingen aan te trekken, maar ook om de katholieke identiteit te versterken. "Het is niet langer de bedoeling om moslims of andersgelovigen te bekeren tot het eigen grote gelijk", stelt mede-oprichter van de dialoogscholen Didier Pollefeyt (KU Leuven). "Wij willen moslims, andersgelovigen en onszelf versterken. We gaan geen religies vermengen, maar in een dialoogschool is er naast een christelijke kapel ook plaats voor een gebedsruimte voor moslims en de hoofddoek."

Bron: Belga. (2016). *Revolutie in katholiek onderwijs: lessen islam en hoofddoeken welkom*.

Geraadpleegd op 23/04/17, via

<http://www.hln.be/hln/nl/1265/Onderwijs/article/detail/2694974/2016/05/04/Revolutie-in-katholiek-onderwijs-lessen-islam-en-hoofddoeken-welkom.dhtml>

Hoek 3: Einhard

Doelstellingen:

- K3: De leerlingen kunnen de begrippen feit, mening, objectief en subjectief in eigen woorden uitleggen. (LPD 57, 58, 59)
- K4: De leerlingen omschrijven wie Einhard was en hoe zijn relatie was met Karel de Grote de betrouwbaarheid van bronnen beïnvloedde. (LPD 14)
- V8: De leerlingen kunnen m.b.v. een stappenplan bronnen analyseren en beoordelen. (LPD 12, 57, 59)

Doel

Geschiedenis is slechts een beeld van het verleden. Onze beelden worden gevormd op basis van bronnen. We hebben al uitgelegd dat er in dit proces (gebeurtenis -> beschrijving -> beeldvorming) een aantal ontwikkelingen plaatsvinden waardoor onze beelden worden beïnvloedt. We kunnen dus nooit 100% beschrijven, weten en ervaren hoe dingen er in het verleden aan toe zijn gegaan. Dit moeten leerlingen in hun achterhoofd houden wanneer ze de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen.

In deze hoek onderzoeken de leerlingen Einhard.

Einhard was de 'rechterhand' van Karel de Grote. Dankzij Einhard hebben we een heel wat bronnen over Karel de Grote. Deze zijn echter altijd geschreven in het voordeel van de keizer.

De leerlingen worden geconfronteerd met de (on)betrouwbaarheid van bronnen. Ze ontdekken eerst wie Einhard was en wat zijn relatie was met Karel de Grote. Om in te spelen op de leefwereld van de leerlingen, hebben we de informatie op een Facebookpagina gezet. Je kan deze pagina vinden onder volgende link:

<https://www.facebook.com/Einhard-289926874792720/?ref=ts&fref=ts>

Aan de hand van deze informatie en een stappenplan beoordelen de leerlingen de betrouwbaarheid van een bron i.v.m. de oorlog tegen de Saksen. In hoek 4 gaan de leerlingen dieper in op deze oorlog. Het is belangrijk dat de leerlingen de begrippen op het stappenplan kennen en kunnen gebruiken. Controleer dit alvorens je de leerlingen aan de slag laat gaan.

Ten slotte kunnen de leerlingen een filmpje bekijken over het belang van een kritische houding in de hedendaagse maatschappij.

Het is de bedoeling dat de leerlingen zelf aan de slag gaan met de bronnen.

Indien nodig kan je volgende bijvragen stellen:

- Wat ben je te weten gekomen over Einhard?
- Wat was zijn relatie met de keizer?
- Wat heeft hij geschreven over/voor Karel de Grote?
- Wat zou jij doen als je een levensverhaal over iemand schrijft?
  - *Zou je enkel het positieve benoemen?*
- Waarom kunnen we deze bron voor een deel vertrouwen?
- Waarom moeten we deze bron ook met een korrel zout nemen?
- Zijn de bronnen van Einhard betrouwbaar?

Benodigheden

- ✓ Leerlingenbundel
- ✓ Tablets
- ✓ Facebookpagina Einhard
- ✓ Bron oorlog tegen de Saksen (zie verder)
- ✓ Stappenplan (zie verder)
- ✓ Woordenboek

Over de oorlog tegen de Saksen (772-804)

De oorlog tegen de Saksen duurde langer en was **wreder dan alle andere oorlogen**. Want de Saksen zijn van nature **wildemannen**; ze aanbidden afgoden en staan **vijandig** tegenover onze godsdienst. Ze vinden het een eer om goddelijke en menselijke wetten te overtreden. [...]. De oorlog duurde 33 jaar. Er werd met verbetenheid gevochten en aan beide kanten vielen vele **slachtoffers**, maar toch **meer bij de Saksen** dan bij de Franken. De oorlog had sneller beëindigd kunnen worden, maar de **trouweloosheid** van de Saksen stond dat niet toe. Keer op keer werden ze verslagen. Murw en verzwakt gaven ze zich dan als smekelingen over aan de koning. Ze beloofden hem te gehoorzamen en hun afgodenverering te laten varen en zich aan het christelijke geloof te onderwerpen. Maar **nadien gooiden ze alles weer overhoop**. [...] Maar de koning liet zich door hun **wispelturigheid** niet doen: hij bleef **fier en onverzettelijk** en zette zijn plannen door. [...] Hij nam wraak voor hun verraad en bezorgde hun **een passende straf**. Uiteindelijk versloeg hij al degenen die zich verzet hadden en onderwierp ze aan zijn gezag. [...] Ze moesten hun afgodenverering opgeven, de godsdienstige praktijken van hun voorvaders laten varen, de sacramenten van **het christelijke geloof en de christelijke godsdienst** aanvaarden. Ze moesten zich met de Franken verenigen en één volk vormen.
- Einhard, *Vita Carolo* (Het leven van Karel de Grote), ca. 830.

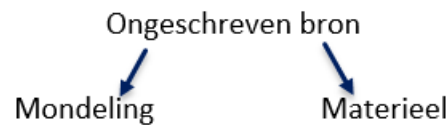
Stappenplan: bronnenonderzoek

Stap 1: Algemene informatie over de bron

1. Soort bron?

Geschreven bron

2. Is de bron primair of secundair?

Primair: Dit zijn bronnen die ongeveer in dezelfde periode zijn gemaakt als de periode waarin de gebeurtenis of ontwikkeling waar de bron over gaat, zich afspeelde. Primaire bronnen worden rechtstreeks overgeleverd, zonder tussenpersonen.

Secundair: Dit zijn bronnen die afkomstig zijn van iemand die geen getuige was van de gebeurtenis. De auteurs zijn dus geen tijdgenoten van de betreffende gebeurtenis. De bron werd achteraf gemaakt. Ze gaat over iets dat in het verleden is gebeurd. Secundaire bronnen zijn afgeleid uit primaire bronnen.

3. Over welk domein gaat het?

sociaal – economisch – politiek – cultureel

Stap 2: Informatie over de maker van de bron

4. Wie heeft de bron geschreven?

5. Waar is de bron geschreven?

6. Wanneer is de bron geschreven?

Tip: ga opzoek naar extra informatie over de auteur!

Stap 3: Informatie over de inhoud van de bron

7. Wat is de inhoud van de bron?

(Waar gaat het over? Wat is de boodschap?)

Stap 4: Informatie over de bedoeling van de bron**8. Waarom is de bron geschreven?***(Wat kan de bedoeling van de auteur geweest zijn?)***9. Is de auteur van de bron objectief of subjectief?***(Welke relatie heeft de auteur met de gebeurtenis?)**Tip: zoek extra informatie op over de maatschappelijke context van die tijd.***Stap 5: Betrouwbaarheid beoordelen****10. Is het een betrouwbare bron?****11. Is het een waardevolle bron?****Stap 6: Vergelijk de bron met andere bronnen****12. Vertellen beide bronnen hetzelfde?****13. Waarom zouden deze bronnen iets anders zeggen over dezelfde gebeurtenis?***Tip: overloop iedere stap opnieuw bij de andere bron!*

Hoek 4: Karel en het christelijke geloof

Doelstellingen:

- K6: De leerlingen kunnen de positieve en negatieve elementen in een bron benoemen en uitleggen. (LPD 57)
- V9: De leerlingen beargumenteren dat waarden en normen veranderen doorheen tijd en ruimte. (LPD 18, 19)
- V10: De leerlingen formuleren een eigen standpunt over 'een heilige oorlog' en beargumenteren dit. (LPD 12, 14, 19)

Doel

Karel de Grote staat bekend als een strijder van God omwille van zijn grote liefde en aanhang voor het christendom. Toch kunnen we, vanuit een hedendaags perspectief, besluiten dat Karel de Grote zich niet hield aan de christelijke waarden. Daarnaast toonde hij ook geen respect voor heilige voorwerpen en andere religies.

In deze hoek ontdekken de leerlingen dat waarden en normen veranderen doorheen de tijd (vroeger en nu), maar ook in ruimte (Franken vs. Saksen).

De leerlingen formuleren ook een eigen mening over het voeren van een heilige oorlog. Indien er tijd over is, kan je dit zeker linken aan de actualiteit.

Het is de bedoeling dat de leerlingen zelf aan de slag gaan met de bronnen. Indien nodig kan je volgende bijvragen stellen:

- Wat zijn de hedendaagse christelijke waarden?
- Is iemand van jullie met deze waarden opgevoed?
- Op welke manier houdt Karel de Grote zich wel aan deze waarden?
- Op welke manier houdt Karel de Grote zich niet aan deze waarden?
- Hoe komt het dat Karel de Grote hier anders mee omging?
- Wat heeft hij gedaan t.o.v. de Saksen?
- Vind jij dit verantwoordbaar?
- Waarom voeren mensen een 'heilige oorlog'?
- Vind jij dit kunnen?
- Hoe kan je dit linken aan de actualiteit?
- Is een oorlog verantwoordbaar?

Benodigdheden

- ✓ Bronnen (zie verder)
- ✓ Leerlingenbundel

Een heilige oorlog?

Bron 1

“Karel was een ware strijder van God. Hij heeft heidenen gedwongen het christendom te aanvaarden. Karel was dapper. Karel was mooi. Karel was standvastig en bezat ware goedheid. Karel was prijzenswaardig. Karel dwong eerbied af. Hij bezat de grootste voortreffelijkheid.
- Kaiserchronik, ca midden 12de eeuw

Bron: Bauer, R. (2013). *Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden*. Leuven: Davidsfonds. P.189

Bron 2

Massamoord en amusement

In oostwaartse richting begon met Karel de Grote een lange traditie van verovering, gekenmerkt door een combinatie van bekering en massamoord: de gewelddadige kerstening die in de middeleeuwen lange tijd schering en inslag zou zijn. Een speciaal voor de verovering uitgevaardigde rijkswet bepaalde dat elke verwonding die een missionaris werd toegebracht en elk vergriep tegen de christelijke godsdienst let de dood werd bestraft.

J. Le Goff, *De cultuur van middeleeuws Europa*, 1987.

Patou, F. (1999). *Historia 3*. Kapellen: Pelckmans.

Bron 3

De Saksen die sneuvelden op de Eresburg, streden voor hun volk, voor hun akkers, hun kudden, hun vrouwen en kinderen, hun wetten en hun goden. Maar niet voor hun leven. Dat ze zelf het elven zouden laten, was juist een eer. Dat maakte de Saksen gevaarlijk. Ze zaten er niet mee in om dood te gaan. ‘En dat interesseerde Karel niet?’ vroeg ik verbaasd. ‘Nee’, zei Elegast. ‘Natuurlijk wist hij het. Hij moet het hebben geweten, want hij hield van oude, heidense verhalen. Maar als koning had hij maar één doel voor ogen: de verspreiding van het christelijk geloof.’

‘En tegelijkertijd groeide het rijk,’ zei ik schamper. Elegast keek me een ogenblik aan, alsof ik iets raars had gezegd. Toen glimlachte hij. ‘Ja, Karels macht en zijn geloofsijver gingen hand in hand.’

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo. p. 225-226

Bron 4

Toen pas zag ik hem: een boom dikker dan de dikste boom die ik ooit had gezien. De takken hingen vol kleine offergaven, sommige in zakjes van fijngeveven wol en linnen, andere open en bloot. "De Irminsul", mompelde ik.

Op dat moment merkte ik dat er iemand naast me kwam staan. Het was Karel. "De zuil waarop de hemel rust", zei hij. "Je hebt hem gevonden, Elegast!". Je vraagt je misschien af hoe we hem over het hoofd konden zien, maar we waren zo druk geweest met de Saksische schatten, dat we niet verder hadden gekeken. (...)

De Irminsul werd diezelfde middag omgehaald en in de dagen erna tot brandhout verzaagd en gekloofd. Sommige stukken heb ik kunnen redden. Die sieren nu mijn huis. Maar het grootste deel van die heilige eik is in vlammen opgegaan.

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tielt: Lannoo. p. 230-231

Bron 5

Karel was weliswaar koning en keizer, maar wij stammen af van gewone landadel. Onze familie bezat landerijen rond Herstal en diende van daaruit een waar koningsgeslacht, de Merovingers, die zich onderscheidten door hun lange, blonde haar. Deze langgelokte koningen hadden het Frankische rijk gesticht, maar wat nog belangrijker was: zij lieten zich zo'n vier eeuwen geleden dopen en sloten een verbond met de keizer.

Het christendom stond toen echter nog in de kinderschoenen en allerlei heidense gebruiken waren diepgeworteld en hardnekkig. ZO hadden de koningen veel vrouwen tegelijk en al die vrouwen bestreden elkaar op leven en dood. Ik zou je daar de gruwelijkste verhalen over kunnen vertellen, maar het is voorlopig genoeg te weten dat het een grote beestenbende was. Geloof me, daar was weinig christelijks aan.

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tielt: Lannoo. p. 32.

Hoek 5: Rituelen en media in de tijd van Karel de Grote**Doelstellingen:**

- K7: De leerlingen kunnen beschrijven hoe ten tijde er gecommuniceerd van Karel de Grote de macht gepropagandeerd werd. (LPD 12, 18, 19)
- V11: De leerlingen kunnen de rol van Karel de Grote in het verhaal "Karel ende Elegast" nuanceren. (LPD 15, 54, 57, 58, 59)
- V12: De leerlingen verklaren de symboliek (positie) in afbeeldingen en verhalen over Karel de Grote. (LPD 59)

Doel

In deze hoek komen de leerlingen te weten welke middelen Karel de Grote had om zijn visie over te brengen op zijn volk. We bespreken de rituelen en media in de tijd van Karel de Grote. De leerlingen ontdekken hoe leiders dit moesten aanpakken in tijden zonder de moderne media.

De leerlingen ontdekken het belang van heldenliederen en positieve verhalen. De leerlingen moeten deze verhalen zelf analyseren en nuanceren. Dit doen ze aan de hand van het bekende verhaal van Karel en de Elegast.

De leerlingen ontdekken ook de symboliek in visuele bronnen. Zo moeten de leerlingen een visuele bron nabebelden. De leerlingen ervaren de betekenis achter de symboliek: namelijk dat leiders altijd in een hogere positie werden geplaatst (letterlijk en figuurlijk) en welke machtige of machteloze gevoelens hiermee gepaard gingen.

Benodigheden:

- ✓ Leerlingenbundel
- ✓ Fragmenten 'Karel ende Elegast' (zie verder)
- ✓ Tablet/GSM

Fragment 1: Karel ende Elegast

Dit verhoorde die koning.
Het dochte hem een vreemde ding
want hij daar niemen en zag
wat dat roepen bedieden mag.
Hij waande 't slapende hebben
gehoord
ende hij en hilt hem niet an dat
woord,
ende kwam in ander gedochte.
Die daar die boodschap brochte,
d'ingel, die van Gode kwam,
sprak ten koning, als die was gram:
'Staat op, Karel, ende vaart stelen!
(ik en wil 's u niet verhelten:
God ontbiedt het u te voren),
anders hebt gij uw lijf verloren.'
Met dien woorde zweeg hij,
ende koning riep: 'Ai mij!
als die zere was vereend,
'Wat es dat dit wonder meent?
Is 't elfsgedroch, dat mij kwelt
ende dit grote wonder telt?
Ai, hemelse drochtijn,
wat node zoude mij zijn stelene?
Ik ben zo rijke:
en es man in eerdrijke,
weder koning no grave,
die zo rijke zij van haven,
zij ne moeten mij zijn onderdaan
ende te mijnen dienste staan.
Mijns zelf land es zo groot,
men vindt newer zijns genoot.
't Land es algader
mijn tote Kolene op den Rijn
ende tote Romen al voort;
als den keizer toebehoort.
Ik ben here, mijn wijf es vrouwe,
oost tot der wilder Denouwe
ende west tot der wilder zee.
Nochtan heb ik goeds vele mee:
Galissiën ende Spaandiënland,
dat ik wan met mijnre hand,
ende ik die heidenen verdreef,
dat mij 't land allene bleef.

De koning luisterde hiernaar.
Hij vond het nogal vreemd,
ook omdat hij niemand zag;
wat kon die boodschap betekenen?
Hij dacht het al slapend te hebben
gehoord;
Hij hield zich niet aan de opdracht
en z'n gedachte dwaalden af.
Degene die de boodschap bracht,
de door God gestuurde engel,
sprak tot de koning op boze toon:
'Sta op, Karel, en ga stelen,
(Ik zal u niet in onzekerheid laten:
God gaf u zo-even de opdracht)
anders verliest u beslist uw leven.'
Na deze woorden zweeg hij.
De koning riep, zoals iemand die flink
geschrokken was: 'Wee mij,
wat heeft dit wonder te betekenen?
Is het een geestverschijning die me kwelt
en dit wonderlijke verhaal vertelt?
Ach, hemelse heer,
wat baat het mij om
te stelen? Ik ben zo rijk:
er is geen man op aarde,
koning noch graaf,
die zo rijk aan goederen is,
of hij moet mij onderdanig zijn
en mij dienen.
Mijn land is zo groot
dat men nergens zijns gelijke vindt!
Het land is helemaal van mij:
Van Keulen aan de Rijn,
tot Rome toe;
dat alles behoort de keizer toe.
Ik ben vorst, mijn vrouw is vorstin,
van de woeste Donau in het oosten
tot de onstuimige zee in het westen.
Daarnaast heb ik nog veel meer
bezittingen:
Galicië en Spanje,
dat ik eigenhandig heb veroverd
en waaruit ik de ongelovigen verdreef,
zodat het land mij alleen toebehoort.

Bron: Slings, H. (1997). *Karel en Elegast*. University Press: Amsterdam. p. 15

Afrondingsfase/evaluatie

Je kan dit hoekenwerk op verschillende manieren afsluiten:

- De leerlingen moeten hun mening die ze tijdens de inleiding hebben gegeven, indien nodig, bijschaven.
- De leerlingen moeten evaluatiekaartjes invullen. Op deze kaartjes kan je vragen wat de leerlingen interessant vonden, wat ze minder interessant vonden en wat hen het meest is bijgebleven.
- De leerlingen moeten beoordelen of Karel de Grote een tactische wereldleider of een wrede heerser was.

Je kan dit hoekenwerk op verschillende manieren evalueren:

- Je kan de inhoud toetsen.
- Je kan de leerlingenbundels verbeteren en evalueren.
- Je kan een schrijftaak geven. In deze taak moeten de leerlingen beoordelen of Karel de Grote een tactische wereldleider of een wrede heerser was. Laat de leerlingen beide kanten bespreken!
-> Dit hebben wij uitgetest. Taak: zie verder.

De doelstelling van dit onderzoek is het oefenen op de vaardigheden en de kritische houding die de leerlingen moeten bezitten. Wij zouden dus minder focussen op kennisdoelstellingen, maar vooral op vaardigheidsdoelstellingen. Het is niet de bedoeling dat de leerlingen de visie overnemen die wij staven in deze bachelorproef, maar dat ze zelf een standpunt kunnen innemen en deze beargumenteren. De leerlingen moeten deze vaardigheden namelijk niet alleen bezitten na deze les, maar in iedere les en in het dagelijkse leven.

6.5.2 Leerlingenbundel: Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?

Hoekenwerk: *Wil de echte Karel de Grote nu opstaan?*

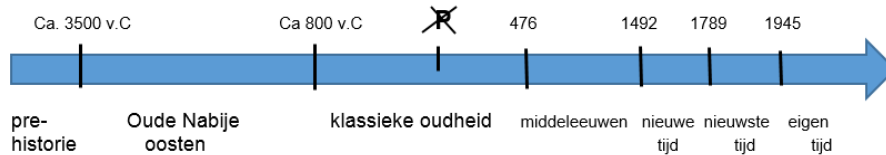
Scan de QR-code!

Inleiding

Karel de Grote was een persoon zonder een welomlijnd karakter. Hij staat bekend als een groots leider die verschillende gebieden samenbracht onder één christelijk rijk.

Karel de Grote leefde in de 9de eeuw. Dat is lang geleden.

1. Duid de 9de eeuw aan op de tijdlijn.

2. In welke periode bevinden we ons dan?

.....

Karel de Grote leefde meer dan duizend jaar geleden. Toch kennen we hem allemaal. Hij is de beroemdste koning van de Franken; een ware held.

3. Waarom kreeg hij de naam: de Grote?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Ruiterstandbeeld van Karel de Grote in Nijmegen, Albert Termote, 1962.

4. Waarom kreeg hij de titel ‘vader van Europa’?

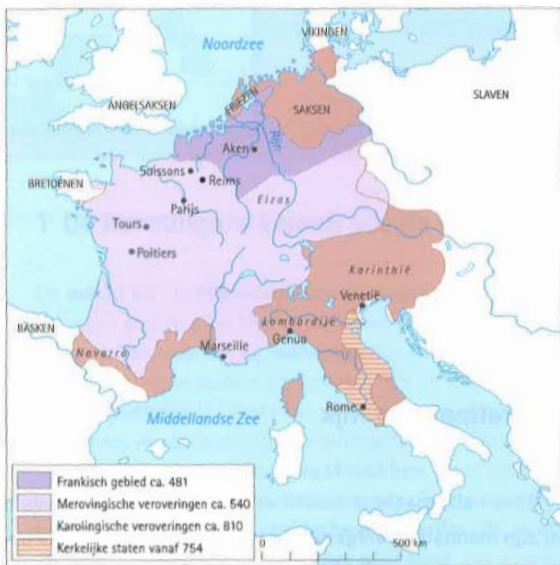
De onderstaande kaarten kunnen je helpen.

.....

.....

.....

Het Frankisch rijk van de 5de tot de 7de eeuw

Hedendaagse kaart van Europa

Er zijn erg veel geschriften die ons dat positieve beeld van Karel de Grote meegeven: een echte leider, een dappere held, een familievader.

Maar was Karel de Grote echt wel zo een held? Of was er ook een keerzijde aan de keizer?

Dat proberen we te achterhalen in dit onderzoek. Kruipt in het hoofd van een historicus en probeer via kritisch bronnenonderzoek de ware aard van Karel de Grote te ontdekken.

In dit hoekenwerk volg je het verhaal van Theodoric, een bastaardzoon van Karel de Grote. Hij neemt je mee in zijn zoektocht naar de waarheid achter zijn vader. Samen met Theodoric en andere bronnen over Karel de Grote, ga jij opzoek naar de ‘ware aard’ van de keizer.

Wil je meer weten over het verhaal van Theodoric? Lees dan zeker het boek ‘De keerzijde van de keizer’ van Agave Kruijssen.

Hoek 1: Wie was Karel de Grote? Een beeld.

Ik dwaalde rond over het plein voor de palts en bezocht de mis in de achthoekige kerk waar het lichaam van mijn vader in de crypte is bijgezet. Hier voelde ik bijna zijn aanwezigheid. Hij hield van de voorname bouwstijl die hij op zijn verre tochten naar het zuiden had gezien. Iedere palts, iedere kapel die hij liet bouwen was een poging om de beschaving verder te brengen. Ik vergaapte me aan de bogen en zuilen van Italiaans marmer, aan de bronzen deuren, aan de mozaïeken op de vloeren en de olielampen die aan kettingen omlaag hingen, want ik was vergeten hoe mooi al die stenen gebouwd waren.

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo. p. 17.

1. Lees bovenstaande tekstbron. Door welk volk liet Karel de Grote zich inspireren? Hoe maakte hij kennis met het volk en de kunststijlen van dit volk?

.....

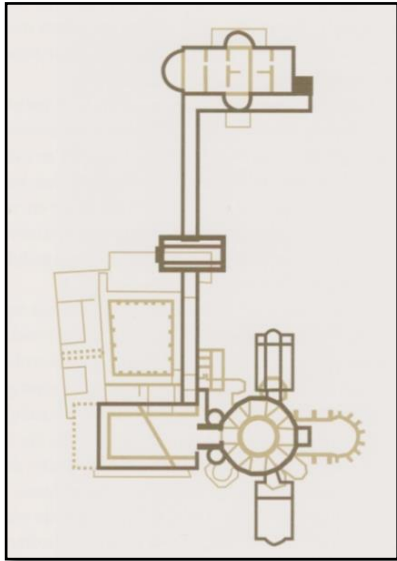
.....

.....

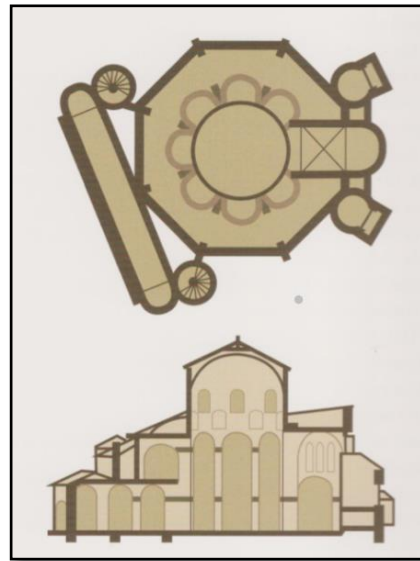
Karel en zijn palts te Aken

In jouw onderzoek is het natuurlijk belangrijk dat je meer te weten komt over het leven en het werk van Karel de Grote. Zoals je wellicht weet, had Karel de Grote een groot paleis in Aken. In deze hoek kom je meer te weten over het paleis te Aken.

Karel de Grote was erg religieus. De verschillende gebouwen waren de perfecte plaats om hun godsdienst uit te oefenen. Er gebeurde echter nog veel meer in het Paleis te Aken!

Plattegrond van het paleis en de Paltskapel in Aken.

Doorsnede en plattegrond van de S. Vitale in Ravenna, voltooid in 547

2. Op de bovenstaande afbeeldingen zie je plattegronden van twee kerken.

a) Welk soort bron is dit?

.....

b) Zoek in je historische atlas de ligging van Aken en Ravenna op. In welke landen liggen deze steden?

.....

c) Welke gelijkenissen zie je tussen deze plattegronden? Omschrijf kort.

.....

.....

d) Welke conclusie kan je nu trekken als je opdracht 1 en opdracht 2 bestudeerd hebt? Denk na: Waarom zou dit volk voor hem een grote inspiratiebron zijn?

.....

.....

.....

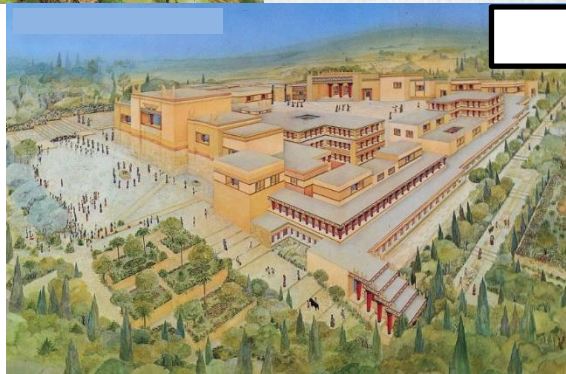
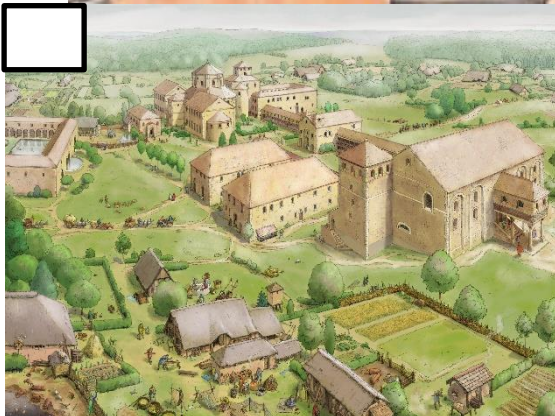
.....

Karel de Grote was erg religieus. Dat had natuurlijk ook invloed op de bouwwerken die Karel liet optrekken. In het Paleis te Aken werden zowel de geestelijke als wereldlijke overheid duidelijk.

3. Op je bank liggen verschillende beschrijvingen van de Paltskapel.

a) Lees deze beschrijvingen.

b) Met welke van de onderstaande afbeeldingen komt dit overeen? Kruis aan!

Klaar? Roep de leerkracht!

4. Welke conclusie kan je nu trekken? Bewijs aan de hand van de functies van de gebouwen dat Karel de Grote zowel politieke als religieuze ambities had.

.....

.....

.....

.....

5. Hoe komt het dat we enkel reconstructietekeningen van de Paltskapel hebben?

.....

.....

Karel de “Grote”: hoe groot?

6. Karel de Grote hechtte veel belang aan zijn uiterlijke en fysieke kenmerken.

Waar kan je dat uit afleiden?

Dit kan je terug vinden in bron 1, bron 8.2, bron 10 en bron A.

.....

.....

.....

7. Een militair leider

a) Wat is jouw beeld van een ‘militaire leider’? Omschrijf met enkele kernwoorden.

.....

.....

b) Wat kan je zeggen over het uiterlijk van Karel de Grote?

.....

.....

c) Komt dit overeen met jouw beeld van een ‘militair’ leider?

.....

.....

.....

Zijn gestalte was rijzig en krachtig, maar niet abnormaal groot. Zijn schedel was rond, zijn ogen waren zeer groot en levendig, zijn neus was iets groter dan normaal, zijn grijze haar schoon, zijn gelaat vriendelijk en opgewerkt... Hoewel zijn hals vlezig en iets te kort was en ook zijn buik wat sterk naar voren welfde, viel dat door de goede bouw van de rest van zijn lichaam niet op. Hij had een heldere stem die echter niet zo goed bij zijn gestalte paste...
 Uit: Einhard, Leven en werk van Karel de Grote, omstreeks 800.

Schilderij van Claudius Jacquand uit de 19de eeuw. Kroning van Karel tot koning van Italië in 774.

Afbeelding uit 'Grande Chroniques de France', 13de-14de eeuw

Bekijk de bovenstaande afbeeldingen.

8. In beeld

a) Welke positie neemt Karel de Grote aan? Ten opzichte van wie neemt hij die positie aan?

.....
 .....

b) Waarom doet hij dit denk je?

.....
 .....

9. Geletterdheid en cultuur waren erg belangrijk voor Karel de Grote. Leg uit.

Dit kan je terugvinden in bron 4.1, bron 4.2, bron 7, bron 10, bron B en bron C.

.....
 .....

10. Hoe hield Karel de Grote controle over zijn rijk vanuit het paleis in Aken?

Dit kan je terugvinden in bron 4.2, bron 9.1 en bron 9.2

.....

.....

11. Welke soort bronnen heb je gebruikt? Vul de tabel aan en markeer wat juist is.

De bronnen op de reconstructietekening zijn genummerd.

Bron	Geschreven of ongeschreven bron?	Primaire of secundaire bron?
Bron 1	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 2	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 3	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 4.1	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 4.2	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 5	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 6	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 7	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 8.1	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 8.2	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 9.1	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 9.2	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron 10	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron A	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron B	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair
Bron C	Geschreven - Ongeschreven	Primair - Secundair

Hoek 2: Kijk eens door een andere bril naar het bestuur van Karel de Grote

A. DE VISIE VAN KAREL MET BETREKKING TOT HET ONDERWIJS

Opeens kwam het van pas dat ik in ieder geval het alfabet had geleerd. Mijn moeder kocht een schrijfbordje van was met een schrijfstift en elke avond oefenden we bij het vuur. Nu ik erover nadenk, is mijn moeder één groot raadsel voor mij. Ze kon lezen en schrijven en ze sprak vier talen: Saksisch, Frankisch, Latijn en later is daar nog Fries bijgekomen. Waar haalde ze die kennis vandaan? De meeste vrouwen aan Karels hof waren geletterd. Had ze alles van de andere dames geleerd?

Hoe dan ook, ze had het er nooit over en voor mij was het iets vanzelfsprekends. Alle vrouwen om me heen waren ontwikkeld, tenminste, tot we naar het noorden vluchtten. Daar leerde ik dat het iets bijzonders was om te kunnen lezen. De meest Friezen lazen niet, mannen noch vrouwen. Alleen geestelijken lazen en als ze lazen, lazen ze Latijn.

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo. p. 12-13.

1. Was het vanzelfsprekend om te lezen en schrijven? Leg uit.

Waar leerde men lezen en schrijven?

.....
.....
.....

2. Onderwijs

a) Wat is vandaag de dag het doel van het onderwijs? Of met andere woorden: waarom moet jij naar school?

.....
.....
.....

b) Had Karel de Grote hetzelfde doel voor ogen? Lees hiervoor onderstaande tekst.

.....
.....
.....

Karel de Grote en Alcuinus over het onderwijs

Karel de Grote had een grote belangstelling voor onderwijs. Onderwijs is in onze ogen zeer belangrijk om onszelf te ontwikkelen tot kritische burgers. Maar wou Karel de Grote echt waarden en kennis bijbrengen aan zijn volk?

Karel had een ander doel voor ogen: hij wou zijn bevolking bekeren tot het christendom. Dit noemen we ook ‘kerstening’. Zijn rijk was godsdienstig erg verdeeld. Hij wou de kerk op één lijn brengen.

Het oorspronkelijke doel van Karel was dus zijn volk bekeren. Dit gebeurde soms met geweld en verplichtingen. Tot Alcuinus hem een brief stuurde.

In deze brief vertelde hij dat Karel zijn militaire strategie niet effectief was. Hij gaf volgende wijze raad aan Karel: “Een man kan gedwongen worden om zich te laten dopen, maar niet om daadwerkelijk te geloven.”

Volgens Alcuinus was er maar één manier om de kerstening effectief uit te voeren. Karel de Grote moest de harten en vooral de hoofden van zijn volk winnen. Onderwijs was hier de ultieme en duurzaamste methode voor.

3. Welk motief had Karel de Grote om het onderwijs te stimuleren in zijn rijk?

.....
.....
.....

4. Komt de visie op onderwijs van Karel de Grote overeen met de hedendaagse visie?

.....
.....

5. Was Alcuinus het eens met de visie van Karel de Grote? Wat stelde hij voor?

.....
.....
.....

6. De maatschappelijke domeinen

a) Tot welk domein behoort onderwijs?

.....

b) In welk ander domein kunnen we Karel's bekeringsijver nog situeren? Leg uit.

.....
.....
.....

Eigen mening!

Wat vind jij ervan dat Karel de Grote via het onderwijs zijn volk wou bekeren?

Scan de QR-code en noteer het in de padlet!

Op je bank vind je een actueel artikel over het al dan niet bekeren van jongeren in het onderwijs.

“Revolutie in katholiek onderwijs: lessen islam en hoofddoeken welkom”

B. DE VISIE VAN KAREL MET BETREKKING TOT ZIJN VEROVERINGSPOLITIEK

‘Weet je,’ zei Berthe toen ik weer binnen kwam, ‘mijn vader was gewoon een ontzettend aardige man. Ik geloof dat hij nooit zo veel succes in zijn leven had gehad als hij dat niet was geweest.’
 Ik moest meteen denken aan mijn moeders verhalen over de ontelbare Saksische doden die door Karels toedoen waren gevallen. Maar tegelijkertijd herinnerde ik me hoe Karel tussen zijn vrouwen en kleinkinderen verhalen zat te vertellen. Of hoe wij zo nu en dan met de hele familie in bad gingen. Karel hield van water. Daarom hield hij van Aken met zijn baden en bronnen.
 ‘Aardig?’ vroeg ik. ‘Ook tegen zijn vijanden?’
 ‘Juist tegen zijn vijanderen’, zei Berthe. ‘Streng maar rechtvaardig was hij. Natuurlijk moest hij soms maatregelen nemen, maar iemand moest het wel heel bont maken wilde hij hem ter dood veroordelen.’
 Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo. p. 49

**7. Bekijk onderstaande kaart
 Waarom wou Karel de Grote de Saksen veroveren?**

.....

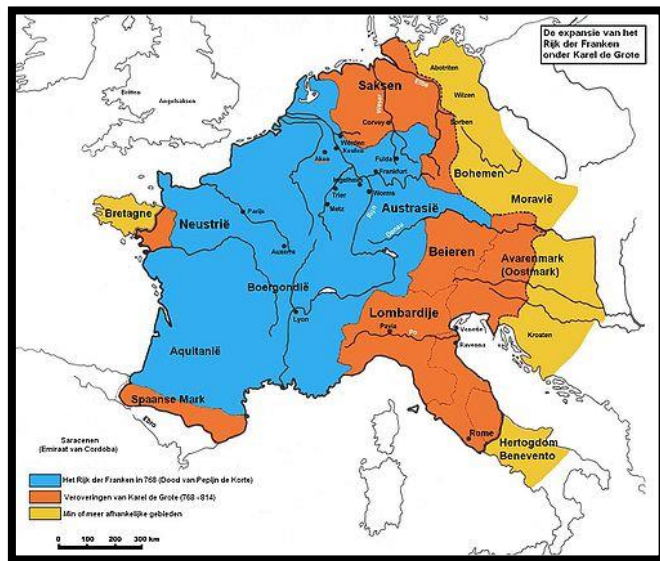
.....

.....

.....

.....

.....

Verdeel het aantal mensen in jouw hoek in twee groepen. Iedere groep krijgt één rol.

- Op tafel liggen twee stapels: een stapel met nummer 1 en een stapel met nummer 2.
- Verdeel de groep in twee.
- Een groep neemt het blad ‘nummer 1’. De andere groep neemt het blad ‘nummer 2’.
- Probeer je in te leven in de rol van jouw personage.
- Lees de bron op de volgende pagina.
- Ga in discussie met elkaar:

Was Karel de Grote een held die het christendom verspreidde? Of een ongevoelige moordenaar?

Over de oorlog tegen de Saksen (772-804)

De oorlog tegen de Saksen duurde langer en was **wreder dan alle andere oorlogen**. Want de Saksen zijn van nature **wildemannen**; ze aanbidden afgoden en staan **vijandig** tegenover onze godsdienst. Ze vinden het een eer om goddelijke en menselijke wetten te overtreden. [...]. De oorlog duurde 33 jaar. Er werd met verbetering gevochten en aan beide kanten vielen vele **slachtoffers**, maar toch **meer bij de Saksen** dan bij de Franken. De oorlog had sneller beëindigd kunnen worden, maar de **trouweloosheid** van de Saksen stond dat niet toe. Keer op keer werden ze verslagen. Murw en verzwakt gaven ze zich dan als smekelingen over aan de koning. Ze beloofden hem te gehoorzamen en hun afgodenverering te laten varen en zich aan het christelijke geloof te onderwerpen. Maar **nadien gooiden ze alles weer overhoop**. [...] Maar de koning liet zich door hun **wispelturigheid** niet doen: hij bleef **fier en onverzettelijk** en zette zijn plannen door. [...] Hij nam wraak voor hun verraad en bezorgde hun **een passende straf**. Uiteindelijk versloeg hij al degenen die zich verzet hadden en onderwierp ze aan zijn gezag. [...] Ze moesten hun afgodenverering opgeven, de godsdienstige praktijken van hun voorvaders laten varen, de sacramenten van **het christelijke geloof en de christelijke godsdienst** aanvaarden. Ze moesten zich met de Franken verenigen en één volk vormen.

- Einhard, *Vita Carolo* (Het leven van Karel de Grote), ca. 830.

8. Omcirkel het juiste antwoord.

Bovenstaande bron is een primaire /   secundaire bron.

9. Hebben jullie, na de discussie, elkaar van mening doen veranderen over Karel de Grote?

.....

.....

.....

10. Is geweld de enige manier om een volk te verenigen?

Tip: Lees de tekst op de volgende pagina.

.....

.....

.....

Ik was een jonge hertog, Frank onder de Franken. Mijn Saksische verleden leek vergeten, maar juist door die vraag van Karel werd de herinnering ruw wakker geschud. Ik vond het vreemd. Waarom stelde hij die vraag aan mij? Wat wist ik wat anderen niet wisten? Wat kon ik weten?

Ik wilde juist dat Franken en Saksen met elkaar in vrede zouden leven en in de gebieden die ik van Karel in leen had, probeerde ik de handel te bevorderen. Handel is immers het beste middel om mensen aan elkaar te laten wennen. Als een Frank een mooi paard koopt van een Saksische fokker en hij is tevreden, dan zal hij de Saks gaan waarderen. En andersom: als een Saks een goed Frankisch zwaard koopt dat hij jarenlang gebruikt en dat hem nooit in de steek laat, dan zal hij de Frankische smid in ere houden. Maar Karel wilde oorlog. Hij had een veldtocht nodig om zijn hertogen te verenigen. Wat was er mooier dan een expeditie tegen heidense Saksen? Zelfs de Kerk was enthousiast en dat terwijl menige bisschop zijn voorhoofd had gefronst bij Karels huwelijksperikelen.

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tielt: Lannoo

11. Omcirkel het juiste antwoord.

Bovenstaande bron is een primaire / secundaire bron

12. Besluit: Was Karel de Grote voor iedereen een held?

.....
.....
.....

Besluit!

Wat kan je besluiten na het bestuderen van hoek 2?

Had Karel de Grote ook verborgen boodschappen/bedoelingen? Leg uit!

.....
.....
.....
.....

Hoek 3: Einhard

‘Nou, ik denk niet dat jij hier aan de hofschool nog veel Latijn kunt leren’, zei Einhard. ‘Maar gelukkig weet ik iets beters. Minstens zo leerzaam en in ieder geval bijzonder nuttig. Luister, je weet dat de grote keizer Karel vier jaar geleden is gestorven?’ Ik knikte. ‘Zijn zoon wil de herinnering aan zijn vader levend houden’, vertelde Einhard en ik kon zien dat hij enthousiast werd. ‘En dus heeft keizer Lodewijk mij opgedragen het levensverhaal van zijn vader vast te leggen. (...) ‘Je begrijpt dus dat ik het elven van zo’n groot man als keizer Karel alleen in het Latijn wil beschrijven’. ‘Het wordt dus een vita’, zei ik wijsneuzig, want ik wilde laten merken dat ik wist hoe een levensbeschrijving in het Latijn werd genoemd. ‘Precies, de *Vita Karoli Magni*’, zei Einhard. ‘De titel heb ik dus al, maar de inhoud baart me grote zorgen. Weet je, sommige zaken liggen een beetje gevoelig. De keizer was een levenslustig man.’ ‘Levenslustig’, herhaalde ik. ‘Nou ja’, zei Einhard, ‘hij hield van het goede leven. De huidige keizer is daarentegen nogal vroom...’

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo. p. 18-19.

1. Waarom moet Einhard opletten met wat hij schrijft over Karel de Grote?

.....

.....

2. Bekijk het stappenplan op je bank. Begrijp je alle begrippen?

3. Zoek de begrippen die je niet begrijpt op in het woordenboek.

Belangrijke begrippen zijn: primair, secundair, subjectief, objectief, betrouwbaar, waardevol.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Lees onderstaande tekst

Een kritische houding is erg belangrijk. Vandaag de dag worden we overspoeld met informatie. Dagelijks krijg je honderden berichten via sociale media, de krant, de radio, televisie,.. . **Maar hoe betrouwbaar is deze informatie?**

Je mag niet zomaar alles geloven wat je ziet, hoort of leest. Een kritische blik is nooit misplaatst! Het moet een gewoonte worden om jezelf verschillende vragen te stellen over de informatie die je krijgt: is de auteur wel betrouwbaar? Klopt de informatie?

Deze kritische houding is belangrijk in het dagelijkse leven, maar ook als we meer te weten willen komen over het verleden. Om te weten te komen of je een bron kan vertrouwen, is het belangrijk om de bron goed te analyseren.

Op je bank vind je een bron over de oorlog tegen de Saksen van Einhard.

Maar wie was Einhard? Scan de QR-code op je bank en bekijk de Facebook pagina!

4. Bespreek deze bron a.d.h.v. het stappenplan dat je kan vinden in hoek 3.

Stap 1: Algemene informatie over de bron

.....
.....
.....
.....

Stap 2: Informatie over de maker van de bron

.....
.....
.....
.....

Stap 3: Informatie over de inhoud van de bron

.....
.....
.....
.....

Stap 4: Informatie over de bedoeling van de bron

.....

.....

.....

.....

Stap 5: Betrouwbaarheid beoordelen

.....

.....

.....

.....

Besluit!

Zijn de bronnen van Einhard betrouwbaar? Waarom wel? Waarom niet?

.....

.....

.....

*Tijd over? Scan onderstaande QR-code en bekijk het filmpje over **het belang van een kritische houding!***

Hoek 4: Karel en het christelijk geloof

Later zei Hildegard altijd dat Adelheid een engeltje was en dat Karel zijn geloof bracht. Het was een diep, innerlijk geloof, niet die opzichtige vroomheid die je bij Lodewijk ziet. De uiterlijke kant van het geloof interesseerde hem niets. Zijn leven lang heeft hij bijvoorbeeld de vastentijd afgekocht, want vasten vond hij ongezond. “Al die mensen die voortdurend laten zien hoe gelovig ze zijn door geen hap vlees te eten. Belachelijk!” riep hij dan.

Nee, zijn geloof was er een van rust en overtuiging, van verstilde kerken en nuchtere missionarissen, van wijsgerige discussies met vrome geleerden, van naastenliefde en zorg voor de armen.

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo. p. 130

1. Welke christelijke waarden komen er terug in bovenstaande tekst? Onderlijn deze.

Hieronder zie je de belangrijkste christelijke waarden:

- Luisterbereidheid
- Trouw
- Geloof
- Dankbaarheid
- Vertrouwen
- Liefde
- Zelfbeheersing
- Geduld
- Vrede
- Vreugde
- Zachtmoedigheid
- Vriendelijkheid

2. Welke waarden vind jij belangrijk?

.....

.....

Lees de bronnen (1 t.e.m. 5) op je bank en beantwoord de vragen op de volgende pagina.

3. Hield Karel zich aan de christelijke waarden? Leg uit.

.....

.....

.....

4. Eigen mening: Kunnen we spreken van een rechtvaardige oorlog? Leg uit.

.....

.....

.....

5. Lees bron 5. Hoe kan je verklaren dat Karel de Grote de christelijke waarden nog niet helemaal volgde?

.....

.....

.....

6. Analyseer de bronnen. Wat zijn de positieve elementen? Wat zijn de negatieve elementen? Kruis aan of de bron positief of negatief is en geef 1 voorbeeld om dit te bewijzen.

Bron	Positief?	Negatief?	Bewijs
Bron 1			
Bron 2			
Bron 3			
Bron 4			
Bron 5			

Besluit!

Stelde Karel de Grote als leider de christelijke waarden voorop?

.....

.....

.....

Hoek 5: Rituelen en media in de tijd van Karel de Grote

De Franken hebben er natuurlijk in hun heldenliederen een geweldige strijd van gemaakt, maar de verovering van de Eresburg was feitelijk een peulenschil. .

Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo. p. 224.

1. Wat zijn heldenliederen? Ken je hier een voorbeeld van?

.....

.....

Wist je dat de heldenliederen over Karel de Grote eerst mondeling werden overgeleverd? Pas na een lange tijd werden ze opgeschreven.

Lees de tekst over rituelen en media in de tijd van Karel de Grote en beantwoord de vragen op de volgende pagina.

Tijdens de middeleeuwen waren **rituelen, houdingen en gebaren** erg belangrijk. Sommigen daarvan waren mochten enkel en alleen uitgevoerd worden door en voor een keizer. Deze rituelen gaven gestalte aan de positie van de keizer.

Rituelen zijn een vorm van **communicatie**. Achter lichamelijke boodschappen schuilen vaak diepgaandere boodschappen.

Karel de Grote staat ook bekend omwille van zijn ambulante karakter. Ambulant betekent dat je geen vaste (woon)plaats hebt. Karel de Grote trok rond van plaats naar plaats. Hij bezocht regelmatig de verschillende delen van zijn rijk. Dit onder andere omwille van tactische redenen. De vorsten uit de middeleeuwen konden zich niet berusten op de hedendaagse **communicatiemiddelen**. Hij moest met behulp van zijn **persoonlijke en zichtbare aanwezigheid** zijn macht in handen houden.

Op plaatsen waar hij niet kon zijn, werd zijn beeld verspreid in de vorm van **tekstuele en visuele voorstellingen**.

Karel de Grote wordt regelmatig afgebeeld op **een paard**. Ook dit was belangrijk voor het beeld dat men wou schetsen rond de keizer. Het paard was een **statussymbool**. De berijder van een paard moest zijn **behendigheid** tonen. Daarnaast stond de ruiter hoger dan de voetgangers. Deze letterlijke hoge positie speelde een rol bij het tonen van rangverschillen.

In lofgedichten wordt Karel de Grote dan ook vaak beschreven als een behendige ruiter.

2. Communicatiemiddelen vandaag

a) Welke communicatiemiddelen hebben wij vandaag de dag?

.....
.....

b) Kan je een voorbeeld geven van een hedendaagse leider en zijn communicatie-strategie?

.....
.....

3. Welke communicatiemiddelen waren er in de tijd van Karel de Grote?

.....
.....

4. Wat is propaganda? Je mag een woordenboek gebruiken!

Propaganda: .....

.....

5. Op welke twee manieren moest Karel de Grote zijn macht propageren en dus communiceren?

.....
.....
.....

Er werden vele verhalen en heldenliederen geschreven over Karel de Grote. Een van de bekendste en oudst bewaarde van de Nederlandse literatuur uit de middeleeuwen, is dat van Karel ende Elegast.

In dit verhaal wordt Karel de Grote in een droom bezocht door een engel. De engel geeft hem te stelen, anders zal hij sterven. De keizer maakt erg veel mee op zijn tocht.

Lees het fragment uit Karel ende Elegast dat je vindt op de bank.

6. Komt Karel de Grote positief of negatief naar voren in dit fragment? Leg uit.

.....

.....

.....

7. Waarom denk je dat men vooral positieve elementen beschrijft in heldenliederen?

.....

.....

.....

Wist je dat....

er veel symboliek in de middeleeuwse verhalen zit? De middeleeuwse wereld zat vol met **symbolen**. Heel vaak hadden getallen een bepaalde betekenis. Karel luistert pas na de **derde keer** naar de engel. De eerste keer denkt Karel dat hij gedroomd heeft. Twee was het getal van de duivel, dus dan geraak hij in paniek. Pas vanaf de derde keer luistert hij naar de engel. Het getal drie verwees naar de Goddelijke Drie-eenheid (Vader, zoon, Heilige geest). Na de derde keer wist hij zeker dat de opdracht van **God** kwam.

Beeld in, beeld uit

Beschrijf mondeling wat je ziet op onderstaande afbeelding.

Tijdens een leven vol oorlogen en veldslagen had Karel de Grote het ene na het andere volk verslagen en onderworpen, het ene na het andere gebied onder zijn heerschappij gebracht. Aan het begin van de 9de eeuw werd er aan zijn hof een ivoren tablet vervaardigd met een toepasselijke betekenis.

Een overwinnaar vertrapt een verslagene. Begin 9de eeuw. Florence, Museo Nazionale, Bargello⁴⁸

Je bent al te weten gekomen dat tekstuele en visuele voorstellingen erg belangrijk waren om de macht van de koning te propaganderen bij het volk.

In deze tekstuele en visuele voorstelling zat vaak ook veel symboliek. Zo zegt de positie van de personen op een afbeelding erg veel over hun sociale positie en verhoudingen.

Bekijk bovenstaande afbeelding.

Welke impressie krijg je over beide personen? Bespreek mondeling met elkaar.

Tijd om dit eens uit te testen!

Beeld dit per twee uit en maak een foto.

Hoe voelt het om vanboven te staan?

Hoe voelt het om 'vertrappeld' te worden?

Besluit

Begrijp je waarom men belangrijke personen altijd hoger afbeeld dan zijn onderdanen?

.....

.....

⁴⁸ Hageman, M. (2001). *De kleren van de keizer: Rituelen en media in de tijd van Karel de Grote*. Antwerpen: De Arbeiderspers. p. 118

6.5.3 Conclusie hoekenwerk

Checklist voor leerkrachten

Tijdens de voorbereiding en de uitvoering van de les hebben we gebruik gemaakt van de checklist voor leerkrachten.

Aandachtspunt	Bijdrage?	Gedaan?
1. Formuleer een onderzoeksvraag. Was Karel de Grote een held? Of was er ook een keerzijde aan de keizer?	X	Ja
Verantwoording: De titel van het hoekenwerk is "Wil de echte Karel de Grote nu opstaan". Dit komt overeen met de onderzoeksvraag (zie 1). De vraag staat ook vermeld in de leerlingenbundel. Tijdens de inleiding moeten de leerlingen beschrijven welk beeld zij over Karel de Grote hebben. Vervolgens wordt er met de leerlingen besproken dat er over het algemeen een erg positief beeld over Karel de Grote heerst. De leerlingen krijgen de opdracht om in de huid van een historicus te krijgen en te onderzoeken of er ook een keerzijde aan de keizer was.		
2. Formuleer doelstellingen.	X	Ja
Verantwoording: Alvorens het uitwerken van het hoekenwerk hebben we een aantal doelstellingen geformuleerd. Vervolgens hebben we deze geconcretiseerd. Zie eerder voor de eindtermen, leerplandoelstellingen en concrete doelstellingen.		
3. Reik originele, volledige bronnen aan.		Nee
Verantwoording: We konden ons erg vinden met de redenering van de leerkrachten in de interviews. Originele, volledige bronnen kunnen een meerwaarde zijn, maar ze schrikken de leerlingen al snel af. Leerlingen hebben het al snel moeilijk met langere, ingewikkelde teksten. Vaak is het dus beter om te kiezen voor kortere fragmenten. Het is dan wel belangrijk om een goede context aan te bieden.		
4. Bespreek de soort bron.	X	Ja
Verantwoording: We hebben in het hoekenwerk een aantal oefeningen toegevoegd in verband met de soorten bronnen.		
5. Uitgebreide bevraging over de bron.	X	Ja
Verantwoording: In dit hoekenwerk hebben we gefocust op het werken met bronnen. De leerlingen moeten bijna alle informatie halen uit bronnen. Er zijn oefeningen waarbij de leerlingen een bron moeten analyseren met behulp van een stappenplan. Daarnaast		

moeten de leerlingen ook de betrouwbaarheid van bronnen beoordelen. Ze moeten ook bronnen met elkaar vergelijken en de informatie interpreteren om een antwoord te kunnen geven op de vragen. We hebben dus een vrij diepgaand bronnenonderzoek samengesteld.		
6. Bied contextinformatie aan. <i>Deze contextinformatie kan gaan over:</i> <ul style="list-style-type: none"> - de auteur - de beoogde doelen van de auteur - het doelpubliek - maatschappelijke context 	X	Ja
Verantwoording: De leerlingen zijn meer te weten gekomen aan de hand van een Facebook-pagina over Einhard.		
7. Strategische hulpmiddelen bij tekstuele bronnen.	X	Ja
Verantwoording In dit hoekwerk hebben de leerlingen met erg veel tekstuele bronnen gewerkt. Waar nodig, hebben we bepaalde begrippen in het vet gezet. Daarnaast hebben we bepaalde teksten aangepast op niveau van de leerlingen. Tijdens de les hebben we begrippen duidelijk gemaakt aan de hand van een dialoog.		
8. Bied taalondersteuning.	X	Ja
Verantwoording: In de leerlingenbundel hebben we ruimte gelaten om eventueel moeilijke begrippen op te zoeken en te noteren. De leerlingen mochten tijdens de les gebruik maken van een woordenboek en/of hun GSM en Ipad. Sommige moeilijke begrippen, zoals kerstening, worden rechtstreeks in de leerlingenbundel uitgelegd.		
9. Strategische hulpmiddelen bij visuele bronnen. <i>Bespreek de bron in aparte delen.</i> <i>Zoom in op één detail, vervolgens op het andere.</i>	X	Ja
Verantwoording: We hebben op de reconstructietekening van de Paltskapel nummers geplaatst die overeenkwamen met tekstuele en visuele bronnen. We hebben op voorhand een stuk uit een afbeelding weggelaten om verwarring te vermijden. We hebben de symboliek in de afbeeldingen expliciet uitgelegd en de leerlingen moesten dit 'ervaren' a.d.h.v. een rollenspel.		
10. Zorg voor perspectiefwisseling.	X	Ja
Verantwoording: Er wordt op verschillende manieren aan perspectiefwisseling gedaan. De leerlingen krijgen verschillende perspectieven aangeboden. Daarnaast moeten ze in bronnen de positieve en negatieve elementen onderscheiden. Aan de hand van een rollenspel ontdekken de leerlingen dat Karel de Grote niet voor iedereen een held was. We hebben de leerstof geëvolueerd aan de hand van een schrijftaak. In deze schrijftaak moesten de leerlingen hun eigen mening geven, maar ook de andere perspectieven bespreken.		

Tijdens de les:		
A. Laat de leerlingen zich inleven in de tijdsgeest.	X	Ja
Verantwoording: De leerlingen worden doorheen het hoekenwerk 'begeleid' door fragmenten uit het jeugdboek "De keerzijde van de keizer". Daarnaast spelen de leerlingen een rollenspel. Dit helpt hen om zich in te leven in de tijdsgeest.		
B. Laat de leerlingen zelf opzoek gaan naar contextinformatie.	X	Ja/Nee
Verantwoording: De informatie over Einhard wordt aangeboden door de leerkracht. De informatie is echter wel 'indirect' waardoor de leerlingen zelf verder moeten nadenken over de betrouwbaarheid van de bronnen van Einhard.		
C. Doe aan perspectiefwisseling.	X	Ja
Verantwoording: Aan de hand van rollenspelen moeten de leerlingen zich inleven in de verschillende kampen. (Franken vs. Saksen – Machthebbende vs. onderdanen).		
D. Laat de leerlingen in dialoog gaan met elkaar.	X	Ja
Verantwoording: Tijdens dit hoekenwerk gaan de leerlingen voortdurend in dialoog met elkaar. Ze moeten regelmatig met elkaar discussiëren. De leerkracht ziet enkel toe of alles goed verloopt en stuurt bij indien nodig. De leerlingen komen samen tot het resultaat.		
E. Maak duidelijk dat de waarden en normen van het verleden niet hetzelfde zijn als de hedendaagse waarden en normen.	X	Ja
Verantwoording: Dit hebben we gedaan aan de hand van korte gesprekken en OLG's met de leerlingen tijdens het hoekenwerk.		

Verslag: uitvoering van het hoekenwerk*Dit ging goed:*

- De leerlingen vonden het fijn dat ze met Ipad's mochten werken;
- De werkwijze was duidelijk voor de leerlingen;
- De organisatie verliep vrij vlot;
- De inhoud was duidelijk voor de leerlingen;
- De leerlingen waren in staat om de oefeningen in groep op te lossen.

Dit kon beter:

- De groepjes bestonden uit te veel leerlingen. Hierdoor werkten sommige leerlingen minder goed dan anderen;
- De Ipad's zorgden af en toe ook voor afleiding;
→ In de tweede les kregen de leerlingen de Ipad pas als ze aan de oefening zaten waar deze nodig was;
- Hoek 1 is erg uitgebreid in vergelijking met de andere hoeken. Dit maakt het doorschuifstelsel moeilijker;
- Bij nader inzien zou ik in deze klas de groepjes één hoek laten onderzoeken. De groepjes zouden vervolgens hun hoek aan elkaar moeten voorstellen;

Feedback mentor

- Zeer originele aanpak;
- Goed gesitueerd in tijd en ruimte;
- De hedendaagse visie als vader van Europa wordt goed geduid;
- Vertrekken vanuit "De keerzijde van de keizer" is riskant.
→ Misschien beter: stukje uit Vita Caroli;
- Palts goed uitgewerkt
→ Versterkt paleis toch zeer open en toegankelijk.
- Karel de Grote groot militair: 60 veldtochten door weer en wind;
→ Latere leeftijd jicht en reuma.
→ Vestigde zich aan warmwaterbronnen van Aken. Zeer goed aan bod gekomen in hoekenwerk.
- Manier waarop hij zijn rijk bestuurde is vooruitstrevend;
- Rol van onderwijs: Ook beter geschoolde ambtenaren dan ooit tevoren voor zijn bestuur;
- Oorlog tegen de Saksen komt ook creatief aan bod in rollenspel;
- Betekenis van Einhard goed geschetst. Betrouwbaarheid van informatie bij Einhard;
(-> Propaganda bij de Karolingers)
- Goed bijgestuurd als de timing uitloopt;
- Rituelen en media → BEELDVORMING = origineel
- Hoe komen politici vandaag in beeld = goed;
- Karel ende Elegeast: moeilijk, maar wel goed;
- Zeer goede integratie van ICT in de les.

Het beeld dat wij lange tijd gehad hebben van de Karolingers werd lange tijd afgedaan als Karolingische propaganda. Maar de landbouweconomie was complex en dynamisch. Er werd massaal nieuwe technologie ingevoerd als wind- en watermolens en andere vernieuwingen. Het leven krijgt mede door de Capitularia een schriftelijk karakter dat het nooit meer zal verliezen. Dat is geen Karolingische propaganda maar realiteit.

Evaluatie leerlingen

We hebben de les geëvalueerd aan de hand van een schrijftaak.

De leerlingen moesten hun eigen mening geven over de stelling "Was Karel de Grote een wrede heerser? Of een tactische wereldleider?"

De leerlingen moeten hun mening staven met argumenten, maar ook het andere perspectief bespreken.

De mening van de leerlingen is gevarieerd. Hun mening komt niet overeen met de inhoudelijke mening die we in deze bachelorproef bekrachtigen. Sommige vinden hem een wrede heerser, andere een tactische wereldleider.

De vaardigheden die we wouden bereiken, zijn wel bereikt. De leerlingen geven goede argumenten en kunnen hun denken in eigen woorden goed verklaren. Daarnaast kunnen ze zich goed inleven in de andere perspectieven. Ze vormen dus een weloverwogen mening en beargumenteren deze met argumenten. We kunnen stellen dat we ons doel hebben bereikt.

Hieronder vind je twee voorbeelden.

Leerling X

Was Karel de Grote een wrede heerser of een tactische wereldleider?

Mijn mening

Ik vind dat Karel de Grote een wrede heerser was. De meeste oorlogen onder Karel de Grote waren erg wreed met vele slachtoffers en doden als gevolg. Hij verwoestte de gronden van de Saksen zonder enig gevoel van medelijden.

Hij wou zijn rijk ook christianiseren. Heel de bevolking moest het christendom strikt volgen, maar zelf deed hij dat ook niet altijd. Hij had bijvoorbeeld meerdere vrouwen. Hij kende dus geen vroomheid.

Voor sommigen was Karel de Grote eerder een aardig persoon. Hij was streng maar rechtvaardig. Voor deze mensen was Karel de Grote vriendelijk tegen zijn vijanden.

Leerling Y

Was Karel de Grote een wrede heerser of een tactische wereldleider?

Mijn mening

Persoonlijk vind ik dat Karel eerder een wrede heerser was dan een tactische wereldleider. Dit vind ik omdat:

- Karel de Grote zijn volk wou bekeren, dit via het onderwijs. Mensen moeten

- zelf beslissen waarin ze geloven.

- Karel de Grote enkel dacht aan de christelijke uitbreiding en hierbij er niets om

- gaf hoe slecht sommigen het hadden.

Aan de andere kant is hij dan ook weer een tactische wereldleider omdat:

- Karel de Grote heeft heel tactisch zijn volk kunnen bekeren (onderwijs)
- Karel de Grote had een zeer groot gebied waar hij de baas was. Het

was bijna

- zo groot als het huidige Europa.

Evaluatie van de leerlingen over de lessen:

De leerlingen vonden het over het algemeen wel leuk en interessant.

Ze geven zelf echter aan dat ze te weinig tijd hadden om het grondig af te werken.

Besluit

Aan de hand van het onderzoek dat we voor deze bachelorproef hebben uitgevoerd, kunnen we een aantal belangrijke conclusies trekken.

1. Was Karel de Grote echt een held? Of was er ook een keerzijde aan de keizer?

Welk beeld hebben wij van Karel de Grote?

Welke beelden van Karel de Grote moeten we kritisch analyseren?

Over het algemeen koppelen we aan Karel de Grote het beeld van een held. Uit de literatuurstudie kunnen we concluderen dat Karel de Grote inderdaad veel heeft betekend voor zijn tijd en, als gevolg, voor onze huidige cultuur. Karel de Grote was een keizer die er in slaagde om veel gebieden te veroveren en deze onder een christelijk rijk te brengen. In dit eengemaakte rijk zorgde hij voor een opleving van kennis en cultuur.

Toch kunnen we besluiten dat we een aantal kritische bedenkingen moeten formuleren bij deze "grote" leider. Net als vele andere leiders had Karel de Grote een verborgen agenda, namelijk zijn kersteningpolitiek. Karel de Grote staat bekend als een strijder van God. Hij deed er alles aan om van zijn volk trouwe christenen te maken. Dit hield echter ook in dat er geen plaats was voor andersgelovigen of ongelovigen. Deze mensen werden dan ook met harde hand aangepakt en bestraft voor hun 'wanpraktijken'.

Het beeld van het onderwijs moeten we ook nuanceren. Het hedendaagse onderwijs heeft als doel kritische burgers te vormen die vaardigheden bezitten om te overleven in de hedendaagse maatschappij. Wij hechten veel belang aan onderwijs. In onze oren klinkt het dan ook erg positief dat Karel de Grote het onderwijs stimuleerde. Uit het onderzoek kunnen we echter concluderen dat het voornaamste doel van het onderwijs, het creëren van een eengemaakt christelijk rijk was. Karel de Grote volgde met behulp van het onderwijs de wijze raad van Alcuinus op: het heeft geen zin om religie met geweld op te leggen. Je moet de harten van het volk winnen. Het onderwijs zorgde ervoor dat het christendom op een zachtere manier onder de bevolking geraakte. Op die manier kon de keizer de harten van het volk voor zich winnen. Daarnaast was het onderwijs ook niet toegankelijk voor iedereen. Enkel de hogere standen hadden hier toegang toe. Trapsgewijs werd het christendom dan overgebracht op het volk.

Deze zachte aanpak was niet altijd van toepassing. Zoals hierboven al vermeld staat, heeft Karel de Grote veel aanzien omwille van zijn grote uitbreidingen. Het is echter belangrijk om hierbij ook het andere perspectief te bekijken. De volkeren die hij overwon, werden vaak met een harde hand aangepakt. Volkeren werden uitgemoord of verplicht om zich te bekeren. Er was geen religieuze verdraagzaamheid.

2. Beeldvorming: theorie vs. praktijk

Hoe worden onze beelden gevormd?

Geschiedenis bestudeert het verleden, een niet meer bestaande werkelijkheid. We kunnen ons dus enkel een beeld vormen van het verleden. Deze beelden worden gevormd door bronnen. Externe factoren zorgen ervoor dat deze beelden nooit hetzelfde zullen zijn als de gebeurtenis zelf. Desondanks kan je als leerkracht wel een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld meegeven aan de leerlingen. Perspectiefwisseling is essentieel in dit proces.

Hoe wordt er aan beeldvorming gedaan in het huidige geschiedenisonderwijs?

Uit de interviews en het handboekenonderzoek kunnen we besluiten dat leerkrachten en handboeken vrij goed werken rond onderzoeksvaardigheden in de lessen geschiedenis. Toch heerst er nog een vrij eenzijdig beeld over Karel de Grote. Vooral in de handboeken worden de positieve elementen van de keizer benadrukt. Naar onze mening wordt er nog te

weinig aan perspectiefwisseling gedaan.

Daarnaast kunnen we ook concluderen dat leerkrachten te weinig oefeningen rond de basisvragen maken. De soorten bronnen worden nog zelden besproken omdat men veronderstelt dat de leerlingen dit al onder de knie hebben. Na de uitvoering van het hoekenwerk kunnen we echter vaststellen dat leerlingen dit toch nog eens vergeten. Ze kennen vaak het verschil tussen primair en secundair niet. Dit is echter belangrijk om de betrouwbaarheid bronnen te beoordelen en dus om tot een genuanceerd beeld te komen. Leerkrachten beargumenteren dat ze te weinig tijd hebben om dieper in te gaan op bepaalde onderwerpen. Wij willen echter duidelijk maken dat het belangrijker is om de leerlingen vaardig te maken met bronnen en ze een kritische houding bij te brengen, dan alle inhoud te behandelen die de handboeken aanbieden.

Hoe kunnen we een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld vormen over Karel de Grote?

De literatuurstudie, interviews en handboekonderzoeken hebben we verwerkt in een checklist voor leerkrachten. Deze checklist kan je helpen om aan een goed bronnenonderzoek, en dus genuanceerde beeldvorming te doen in de klas. Het historisch onderzoek dat we voor deze bachelorproef hebben uitgewerkt vormt een zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld over Karel de Grote. Daarnaast werkt het rond de onderzoeksvaardigheden die de leerlingen moeten bereiken. Leerlingen doen aan perspectiefwisseling en leren hun mening te beargumenteren met geldige argumenten. Leerlingen uit de derde graad zijn wel degelijk hiertoe in staat. Deze aandachtspunten en vaardigheden zijn niet alleen van toepassing op het onderwerp "Karel de Grote", maar kunnen toegepast worden op andere thema's. We willen nogmaals benadrukken dat deze vaardigheden niet alleen belangrijk zijn in de lessen geschiedenis, maar ook in het dagelijkse leven.

Literatuurlijst

Boeken

- Bauer, R. (2013). *Karel de Grote. Een keizer tussen twee werelden*. Leuven: Davidsfonds
- Berings, G. e.a. (2016). *Memoria 3: werkboek*. Kalmthout: Pelckmans.
- Berings, G. e.a. (2016). *Memoria 3*. Kalmthout: Pelckmans.
- Dauwe, J. (2014). De erfenis van Karel de Grote 814-2014. *Openbaar kunstbezit Vlaanderen, nr. 2*, p. 39.
- Dewulf, D. e.a. (2015). *Janus 3*. Brugge: Die Keure.
- Dillen, K. (2012). *Storia GO! 3*. Wommelgem: Van In.
- Feikema, H. (2014). *Karel de Grote. Mythe en werkelijkheid. Een verrassende zoektocht naar een voorouder*. Soesterberg: askept.
- Hageman, M. (2009). *De kleren van de keizer*. Amsterdam: De Arbeiderspers.
- Kruijssen, A. (2012). *De keerzijde van de keizer*. Tiel: Lannoo.
- Krijger, koning, keizer Karel de Grote. (2014). *G geschiedenis*, nr. 5, pp. 14-45.
- Kuipers, J. (2016). *Karel de Grote. Stamvader van Europa*. Zutphen: Walburgpers.
- Putseys, G. & Van Nieuwenhuyse, K. (2009). Vurige tongen in de geschiedenisles?
- Slings, H. (1997). *Karel en Elegast*. University Press: Amsterdam
- Taalbeleid en /in geschiedenis (deel 2). Hermes: *Tijdschrift van de Vlaamse Leraren Geschiedenis*, 13(46), 40-47.
- Van Friesland, W. (2014). *Karel de grote. Keizer van het avondland*. Utrecht: Omniboek.
- Van Gilst, A. (2009). *Karel de Grote. Biografie. Soesterberg: aspekt*.
- Van Nieuwenhuyse, K. e.a. (2016). *Historisch denken over bronnen*. Leuven: Acco.
- Van Straaten, A. (2012). *Historisch denken*. Assen: Van Gorcum.
- Van der Toolen, A. (2014). *Prediker met losse handjes. Historisch nieuwsblad, p.p. 43-49*.
- Vinckx, E. e.a. (2014). *Pionier 3*. Berchem: De Boeck.
- Wilschut, A. (2013). *Geschiedenisdidactiek. Handboek voor de vakdocent*. Bussem: coutinho.

Internet

- Alcuinus van York*. (2015). Geraadpleegd op 23/09/16, via <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/159339-alcuinus-van-york-alcuin-en-de-karolingische-renaissance.html>
- Alcuin of York*. Geraadpleegd op 13/01/17, via <http://aprendermat.info/ingles/historyDetail.htm?id=Alcuin>
- Alcuinus*. Geraadpleegd op 23/09/16, via <http://www.encyclo.nl/begrip/illuminatie>
- Analyse: Karel ende Elegast*. Geraadpleegd op 13/01/17, via <https://www.google.be/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=analyse%20karel%20ende%20elegast>
- Architecture/Italy*. Geraadpleegd op 13/01/17, via <https://www.pinterest.com/verbeny/architecture-italy/>
- Auti Mam. (2015). *Waar o waar?*. Geraadpleegd op 05/01/17, via <http://www.autimam.nl/2015/03/waar-o-waar.html>
- Azoulai, M. (1993). *De wereld van eeuw tot eeuw: De tijd van Karel de Grote*. Brussel: Reader's Digest, p. 29.
- Belga. (2016). *Revolutie in katholiek onderwijs: lessen islam en hoofddoeken welkom*. Geraadpleegd op 23/04/17, via <http://www.hln.be/hln/nl/1265/Onderwijs/article/detail/2694974/2016/05/04/Revolutie-in-katholiek-onderwijs-lessen-islam-en-hoofddoeken-welkom.dhtml>

- De Paepa, T. (2015). *Geschiedenis*. Geraadpleegd op 20/06/16, via https://pincette.vsko.be/Website_buithuis/DPB/DPB_Gent/VICOG/website/DPB/SO/Regionale%20Mededelingen/2015-2016/Oktobre%202015/Geschiedenis%20okt2015.pdf
- Falter, R. (2003). *Het mysterie van de troon van Karel de Grote*. Geraadpleegd op 26/06/16, via http://kathedralenbouwers.clubs.nl/nieuws/detail/30372_het-mysterie-van-de-troon-van-karel-de-grote
- Geschiedenis – Karolingers*. Geraadpleegd op 26/06/16, via <http://www.tenbunderen.be/karolingers.html>
- Hoe heten deze witte poppetjes?*. Geraadpleegd op 05/01/17, via <http://www.startpagina.nl/v/computers-internet/internet/vraag/197033/heten-witte-poppetjes>
- Karel de Grote*. Geraadpleegd op 13/01/17, via https://nl.wikipedia.org/wiki/Karel_de_Grote
- Karel de Grote*. Geraadpleegd op 10/06/16, via http://www.prinsespaolaschool.be/webquest/reis%20door%20de%20tijd/galloromeinse_rijk.html
- Karel de Grote, koning der Franken*. Geraadpleegd op 26/12/16, via <https://www.google.be/webhp?sourceid=chrome-instant&ion=1&espv=2&ie=UTF-8#q=PEPIJN+III>
- Karel de Grote. De machtigste keizer uit de middeleeuwen*. Geraadpleegd 13/01/17, via <http://www.spiegel.de/fotostrecke/karl-der-grosse-das-geheimnis-um-seine-kroenung-zum-kaiser-fotostrecke-90832-3.html>
- Keizerschap en opvolging. Cultuur*. Geraadpleegd op 23/09/16, via http://www.vilters-vanhemel.be/belgie_karel-de-grote_deel15.html
- Kleurplaten school*. Geraadpleegd op 24/11/16, via <https://www.schoolplaten.com/kleurplaten-school-c109.html>
- Link met de vakoverschrijdende eindtermen. Geraadpleegd op 05/01/17, via <https://dgm.wikispaces.com/groep022012-beginanalyselink>
- Mannetje dat leest*. Geraadpleegd op 05/01/17, via <http://www.diyad.cn/9fuqz73twlc/>
- Mens met vergrootglas*. Geraadpleegd op 05/01/17, via <https://nl.dreamstime.com/stock-foto-s-mens-met-vergrootglas-image17275483>
- Metrosverige. (2016). *Fact checking online is more important than ever*. Geraadpleegd op 23/11/16, via <https://www.youtube.com/watch?v=Ryjpu-NWYm8>
- Poppetje*. Geraadpleegd op 05/01/17, via <https://www.pinterest.com/wvheijningen/poppetje/>
- Putseys, G. & Van Nieuwenhuyse, K. (2009). *Vurige tongen in de geschiedenis? Taalbeleid en /in geschiedenis (deel 2). Hermes: Tijdschrift van de Vlaamse Leraren Geschiedenis*, 13(46), 40-47.
- Schmitz, J. (2013). *De Dom te Aken*. Geraadpleegd op 26/06/16, via <http://josschmitz.eu/Aken/dag2.htm>
- Tekening open boek*. Geraadpleegd op 24/11/16, via <https://nl.dreamstime.com/photos-images/tekening-open-boek-hardcover.html>
- Van Daele. Geraadpleegd op 13/01/17, via <http://www.vandale.nl/>
- Van Mersbergen, Z. *Karel de Grote*. Geraadpleegd op 10/06/16, via <http://www.docukit.nl/spreekbeurt/karel-de-grote>
- Van der Kaap, A. *Historisch denken en redeneren*. Geraadpleegd op 02/11/16, via <http://www.vanderkaap.org/histoforum/2009/historischdenken.html>
- Vekeman, H. (2003). *De verhaaltechniek in "Karel ende Elegast"*. Geraadpleegd op 13/01/17, via http://www.dbnl.org/tekst/veke002verh01_01/veke002verh01_01.pdf
- Y. (2005). *Karel ende Elegast. Nederlandse vertaling*. <http://www.scholieren.com/vertaling/22319>
- Whitsel, Z. (2016). *Is everything for a reason?*. Geraadpleegd op 05/01/17, via <http://www.seeds4thesoul.com/2016/02/08/february-8-2016-is-everything-for-a-reason/>
- Wilschut, A. *Historisch besef als onderwijsdoel*. Geraadpleegd op 20/06/16, via <http://www.historischhuis.nl/HistBesef/HHbesef3.html>

Geraadpleegde werken

- Bakker, B. (1998). *Karel ende Elegast: het mooiste Nederlandse ridderverhaal uit de middeleeuwen*. Amsterdam: Prometheus.
- Burgers, S. (2015). *Logisch & kritisch denken*. Bussum: Coutinho.
- Draye, G. & Brock, M. *Passages: de middeleeuwen*. Averbode: Averbode.
- Hägerman, D. (2005). *Karel de Grote. Een biografie*. Roeselare: Roularta Books.
- Meens, R. (2015). *Cultuurgeschiedenis van de middeleeuwen. Beeldvorming en perspectieven*. Zwolle: WBOOKS.
- Van Friesland, W. (2014). *Karel de Grote. Keizer van het avondland*. Utrecht: Omnibook.
- Gilissen, S. (2010). *Karel de Grote: held of barbaar?*. Geraadpleegd op 02/11/16, via http://www.historiesittard-geleen-born.nl/typo3_src-4.0/fileadmin/hklemborgh_bestanden/Karel_de_Grote_Held_op_Barbaar.pdf
- Een kritische houding*. Geraadpleegd op 24/09/16, via <http://www.kritischehouding.nl/2012/07/een-kritische-houding-uitleg.html>.
- De donkere middeleeuwen*. Geraadpleegd op 24/11/16, via <http://www.allabouthistory.org/dutch/de-donkere-middeleeuwen.htm>
- Karel de Grote: heilige of ordinaire machtspoliticus?*. Geraadpleegd op 22/12/16, via <http://www.noviomagus.info/kareldg.htm>

Bijlagen

Bijlage 1: Kersteningsmissies van Karel de Grote

Kersteningsmissies van Karel de Grote

Door: Afke van der Toolen

Karel de Grote wilde zijn onderdanen per se bekeren. Dat leidde tot een schizofrene kersteningspolitiek. De ene keer gebruikte Karel buitensporig veel geweld, de andere keer zocht hij zijn toevlucht tot een educatieve benadering.

Prediker met losse handjes

In 796 greep in het klooster van Tours een man naar zijn pen en begon een brief aan de koning. Het was niet de eerste brief die hij hem schreef, het zou ook niet de laatste zijn. Wel was het een van zijn allerstrengste. Kort samengevat schreef hij: wat maak je me nou?

De brieveschrijver heette Alcuin. Hij was een geleerde, afkomstig uit York. De geadresseerde was Karel, bij ons beter bekend als Karel de Grote, de machtige Frankische koning die zich afficheerde als het heilige instrument van het christelijke Opperwezen zelf.

De aanleiding voor Alcuins vermaning was de spaakgelopen kerstening van de Saksen, de oosterburen van het Frankische Rijk. Karel was daar een kwarteeuw eerder mee begonnen, met inzet van genadeloze, zelfs terreurachtige middelen. Je bekering of je leven, daar kwam het op neer.

Als je Alcuins woorden leest, zie je hem bijna hoofdschudden. 'Een man kan gedwongen worden om zich te laten dopen, maar niet om daadwerkelijk te geloven,' schrijft hij. Als het aan hem lag, was er maar één weg naar kersteningssucces, en dat was het winnen van de harten en bovenal de hoofden. Goed onderwijs, dat was de beste en duurzaamste methode.

Alcuin was zelf een geboren onderwijzer, en geduldig legde hij uit waarom zachte kerstening beter was dan harde. Hij kon dat doen in de verwachting dat de koning zijn brief niet ongeopend terzijde zou schuiven. Alcuin was ruim vijftien jaar lang Karels belangrijkste adviseur in religieus-bestuurlijke zaken geweest. Ze hadden zelfs samen een grootscheeps heropvoedingsprogramma geïntroduceerd, dat voorzag in de 'zachte' kerstening van het complete Frankische Rijk. Met als devies: 'Wie geen kennis van het goede heeft, is niet in staat het goede te doen.'

Kersteningsmissie

Karel nam zijn kersteningsmissie bijzonder serieus. Alleen was er iets vreemds mee aan de hand. Hij was het volkomen met Alcuins methode eens, en ging ook meestal op die manier te werk - maar dus niet altijd. De Saksen probeerde hij te bekeren met ijzeren vuist.

Als het om kersteningsmethodes gaat, waren er twee Karels. Aan de ene kant de Karel die de bijnaam 'de Saksendoder' droeg, de man van de harde, zelfs uiterst gewelddadige aanpak. Aan de andere kant Karel de opvoeder, de man van de zachte, educatieve tactiek. Karel de Grote was een ware kersteningsacrobaat, die met het grootste gemak in een jarenlange spagaat bleef zitten.

Het begin van dit verhaal ligt in december 753, dus 43 jaar voor Alcuin aan zijn brief begon. In december van dat jaar kreeg de jonge prins Karel de belangrijkste opdracht van zijn nog maar net begonnen leven: zijn vader stuurde hem op weg om de paus op te halen. Het was een tocht van 300 kilometer heen en terug.

“Goed onderwijs was de beste en duurzaamste kersteningsmethode”

Het is niet zeker hoe oud Karel toen precies was; misschien pas zes, misschien ‘al’ elf - dat was in die tijd een volwassen leeftijd. Hoe dan ook, fysiek volgroeid was hij nog niet, en veel ervaring in staatszaken zal hij ook niet hebben gehad. De opdracht was ook nog eens extra speciaal omdat het nog nooit was voorgekomen dat een paus het Frankische Rijk bezocht - en al helemaal niet met de bedoeling een pact te sluiten.

Het ging om paus Stefanus, toen anderhalf jaar in het ambt. De jonge Karel reed hem tot aan de grens tegemoet; daarna reisden ze samen de 150 kilometer lange weg terug. Dat beeld, van die twee reizigers samen, is er een om vast te houden. Daar reed de gemeenschappelijke toekomst van Rome en het Frankische Rijk.

Tot dan toe hadden die twee machten bar weinig met elkaar te maken; traditioneel had de paus veel nauwere banden met het Byzantijnse Rijk en de variant van de christelijke kerk daar. Alleen was daar de klad in gekomen. De Byzantijnen hadden het veel te druk met de Arabieren om veel aandacht te kunnen hebben voor de noden van de paus.

En noden had hij. Paus Stefanus had te kampen met de Longobarden, die hun oog hadden laten vallen op zijn grondgebied. Zijn drang tot zelfbehoud dicteerde nu een revolutionaire stap: hij wendde zijn blik naar het noordwesten, in de richting van het nog relatief jonge Frankische Rijk.

“Paus Stefanus wendde zijn blik naar het noordwesten, in de richting van het nog relatief jonge Frankische Rijk”

Ook in het christenpolitieke zakendoen geldt de vuistregel: niets voor niets. Kort na de aankomst van de paus, op 6 januari 754, vond in de kathedraal van Saint-Denis een hooggestemde ceremonie plaats. Karels vader, koning Pepijn III, alias ‘de Korte’, werd door paus Stefanus gezalfd. Een handeling die teruggreep op de monotheïstische oertijd, toen de zalving van de Israëlitische koningen betekende dat ze goddelijke instemming hadden.

Het idee om dat oude ritueel nieuw leven in te blazen kwam van Pepijn. Drie jaar eerder had hij zich al eens laten zalven door Bonifatius of een van diens collega's. Zalving door de paus zelf was natuurlijk stukken beter; dat gaf het ceremonieel veel meer gewicht. Ook de jonge prins Karel werd alvast gezalfd, net als zijn jongere broer Karloman.

Pepijn de Korte sloeg hiermee een geweldige slag. In ruil voor steun aan pauselijk Rome had hij in één klap een goddelijk gelegitimeerde dynastie gesticht. Karels toekomstige taak lag vanaf dat moment vast. Toen hij na de dood van zijn broer in 771 de Frankische alleenheerser werd, was het aan hem om het bondgenootschap met de paus voort te zetten en zijn koningschap de christelijke signatuur te geven die daarbij hoorde.

Alcuin

Karel was tien jaar koning van het Frankische Rijk, toen hij in Italië de Yorkse geleerde Alcuin ontmoette. Het moet op de een of andere manier tussen hen hebben geklikt, want de koning nodigde de geleerde uit om zich aan zijn hof te vestigen.

Karel, een dertiger inmiddels, was fysiek uitgegroeid tot een grote man. Zijn eerste biograaf Einhard, die hem persoonlijk kende, voegt daar nog een paar evocatieve details aan toe: 'een ronde schedel, grote en levendige ogen, een vrij lange neus, blond haar, en een goedlachs en vrolijk gezicht.' Verder hield hij van zwemmen.

Alcuin was wat ouder dan hij, een eindje in de veertig. Beslist geen groot denker, maar wel een man met veel kennis, en een goede onderwijzer. Hij was een pupil van Ecgbert, aartsbisschop van York en ooit penvriend van 'onze' Bonifatius. Die Ecgbert had in York een studiecentrum opgericht, met een uitgebreide bibliotheek van christelijke en klassieke werken, die werden onderwezen aan studenten uit kerkelijke én wereldlijke kringen. Het ultieme doel was niet zozeer het leren om het leren; het ging om het vernieuwen en oppeppen van de Engelse kerk en het Engelse christendom als geheel.

“Het rijk had geen samenhang, en dat maakt besturen lastig. Karel had een manier nodig om dat manco te repareren”

Dit vormde Alcuins geestelijke bagage toen hij Karel ontmoette. En het was precies wat de koning prima kon gebruiken. Hij had een rijk onder zich dat uit veel verschillende elementen bestond. Het had geen samenhang, en dat maakt besturen lastig. Wat Karel hard nodig had, was een manier om dat manco te repareren.

Alcuin schijnt nog wel een tijdje te hebben gearzeld om zijn docentenbestaan aan de gerenommeerde Yorkse school op te geven. De intellectuele stand van zaken in het Frankische Rijk was deplorabel vergeleken met wat hij gewend was. Aan de andere kant was het natuurlijk een geweldige kans om de ideeën van zijn eigen leermeester te verspreiden. In 782, een jaar na Karels uitnodiging, reisde hij naar Aken af, met een groepje Yorkse leerlingen in zijn kielzog.

Kersteningsschizofrenie

Dat Karel deze man in dienst nam, duidt op een keus voor een educatief getinte christelijke politiek. Maar juist in datzelfde jaar verhardde zijn Saksische kersteningpolitiek tot op het wrede af. Het tekent Karels kersteningsschizofrenie ten voeten uit.

De Saksen waren, net als de Franken en de Longobarden, een Germaans volk, ontstaan uit de los-vaste stammen die hun kans hadden gegrepen toen het Romeinse keizerrijk in elkaar zakte. Grote delen van Europa waren in beweging gekomen, en van een status-quo was nog steeds niet echt sprake. Dit was de situatie waarin Karel een stabiel rijk probeerde te vormen.

“De intellectuele stand van zaken in het Frankische Rijk was deplorabel”

Van de Longobarden had hij niet veel last meer; die waren onderworpen bij wijze van wisselgeld voor de paus. Maar de Saksen vormden een groot probleem. Ze beheersten het gebied direct ten noordoosten van het Frankische Rijk, en dat vond Karel een onprettige en onveilige situatie. In het begin van de jaren zeventig deed hij een inval, met troepen die niet alleen uit soldaten bestonden, maar ook uit christelijke predikers. Die lieten zich bepaald niet onbetuigd. Vernieling van Saksische heiligdommen, roof van de bijbehorende schatten, het hoorde er allemaal bij.

Het was het begin van een slepende zaak. Tien jaar lang hakten Frankische en Saksische expedities over en weer op elkaar in, zonder uitzicht op een blijvend vergelijk. De ommekeer kwam toen de Saksen zich verenigden onder sterke man Widukind, die Karels troepen een ongekende nederlaag toebracht. Bij wijze van antwoord sloeg Karel nog vernietigender toe. Widukind werd met overmacht verslagen, waarop Karel alle gevangengenomen soldaten liet onthoofden - het zouden er 4500 zijn geweest.

Karels kersverse adviseur Alcuin zal wit zijn weggetrokken toen hij hoorde van de bezettings- en kersteningspolitiek waarmee Karel zijn overwinning wilde consolideren. Massale deportaties. Wurgwetgeving. Verplichte doop van alle pasgeborenen. Hoge heffingen waaruit de bouw, het onderhoud en de bemanning van de zich overal verspreidende christelijke kerken werd betaald. Zelfs een vorm van slavernij: de kerk kreeg voor elke honderdtwintig inwoners één man en één vrouw in bezit. En wie een van deze verordeningen overtrad, wachtte de dood.

Paleisschool

Terwijl dat allemaal aan de gang was, burgerde Alcuin in aan Karels hof en begon te doen waarvoor hij was aangenomen. Zo bouwde hij een paleisschool op waar het nobele gedeelte van Karels hofhouding les kreeg in rekenen, taal en de letteren. Karel zelf kon trouwens ook de nodige bijscholing gebruiken. Hij kon wel lezen en schrijven, maar niet op hoog niveau.

Het paleisonderwijs was lang niet alles wat in Alcuins taakomschrijving stond. Koning Karel wilde niet alleen zijn hof beschaven, zijn hele rijk moest onderwezen worden. Samen werkten ze aan een strategie die orde zou brengen in het rijk. En voor de man die als jongen door de paus zelf was gezalfd, kon dat niets anders dan een christelijke orde zijn.

‘Hoewel correct gedrag te prefereren is boven correct spreken,’ schreef Karel, gesouffleerd door Alcuin, in 787 aan de kloosterleiders, ‘gaat kennis van het goede noodzakelijk vooraf aan het doen van het goede. Iedereen moet ernaar streven om te begrijpen wat het is wat hij zou moeten bereiken.’ De koning schrijft te hebben gemerkt dat veel van de clerici zelf geen goede taalbeheersing bezaten. Hoe konden zij de Bijbel dan correct begrijpen? Dat moest voortaan anders.

“Koning Karel wilde niet alleen zijn hof beschaven, zijn hele rijk moest onderwezen worden”

‘Jullie moeten soldaten van de kerk worden - religieus van hart, geleerd van taal, onbesproken van gedrag.’ Via hen zou de juiste morele kennis doorsijpelen naar de overige clerici en de bovenlagen van de bevolking, en via hen weer verder. In dezelfde opvoedende sfeer kreeg Karels ambitieuze hervormingsprogramma van twee jaar later de titel Algemene vermaning (Admonitio generalis) mee.

Het was een kweekschoolpolitiek die onmiskenbaar een Yorkse sfeer ademde. Eerst een stevige ondergrond leggen, mede met behulp van de klassieke letteren en daarin het christelijke gedachtegoed laten wortelen en bloeien. Met de bedoeling uiteindelijk de vruchten te plukken in de vorm van een beheersbaar volk van brave godsdienstige burgers.

De studie- en onderwijscultuur die als gevolg hiervan in het Frankische Rijk ontstond, mondde uit in een periode van intellectuele opleving die wel de karolingische renaissance wordt genoemd. Je zou het ook een christelijke wedergeboorte kunnen noemen. In feite waren Karel en Alcuin bezig de hele bevolking diepgaand te kerstenen - en wel met zachte hand.

De twee Karels bestonden niet na elkaar, maar tegelijkertijd. Jarenlang zat Karel met zijn kersteningspolitiek in die spagaat. En dat was nog steeds zo toen hij in 796 Alcuins brief uit Tours ontving. Sterker nog: recente gebeurtenissen hadden zijn kersteningsschizofrenie weer eens pijnlijk scherp aan het licht gebracht.

“Karel liet alle gevangengenomen soldaten onthoofden”

De altijd weerspannig gebleven Saksen waren weer aan het rebelleren geslagen. Ze kwamen in opstand tegen de zware belastingen, waaruit de kerken werden betaald die in de plaats werden gezet van hun eigen vernietigde heiligdommen. Karel greep weer in met ijzeren vuist, opnieuw gevolgd door een golf van deportaties.

De Frankische koning was inmiddels een middelbare man, met een buikje, zoals zijn latere biograaf en toen net nieuwe hoveling Einhard vertelt. Onder Alcuins hoede had hij goed onderwijs genoten; hij zal geen enkele moeite hebben gehad om de redeneertrant in diens brief te volgen. ‘Een man kan gedwongen worden om zich te laten dopen, maar niet om daadwerkelijk te geloven.’ Daar was ook geen woord Spaans bij.

Zijn oude adviseur stelde Karel de Opvoeder ondubbelzinnig ten voorbeeld aan Karel de Saksendoder. Hij zette uiteen dat de Saksen de hoop lang niet zo heftig zouden afwijzen als het kersteningsleger van de koning hun anders tegemoet trad. De man die taalbeheersing als noodzakelijke basis van het correcte christendom zag, zette hierbij al zijn welbespraaktheid in. ‘Mochten de leraren van het geloof maar eens wat vaker de apostelen tot voorbeeld nemen; mochten zij praedicatores zijn in plaats van praedatores’ - predikers in plaats van jagers.

En zowaar, de geadresseerde nam zijn woorden ter harte. De daaropvolgende gebeurtenissen wijzen daar althans op. Een jaar later al had Karel zijn keiharde verordeningen voor de Saksen door nieuwe vervangen. De wreedste kantjes van de bezettings- en kersteningsstrategie gingen eraf. De Saksen kregen zelfs op lokaal niveau weer iets te zeggen over hun eigen rechtspraak en bestuur.

“Waren de leraren van het geloof maar vaker predikers dan jagers”

In de jaren daarop werd het langzamerhand rustiger. Zo rustig zelfs dat Karel de Saksen zijn educatieve kersteningspakket kon gaan aanbieden zonder op diezelfde mate van verbeterde tegenstand te stuiten.

Alcuin stierf in 804, te vroeg om het totaalsucces mee te maken, maar wel in de wetenschap dat de Karel van de Algemene vermaning en de zachte, opvoedende kerstening toch nog de overhand had gekregen. Eindelijk paste zijn hooggeplaatste pupil zijn lessen met wat grotere consequentie toe. Alcuin-de-onderwijzer zou het misschien zelf zo hebben gezegd, in de woorden die hij Karel ooit souffleeerde: 'Kennis van het goede gaat vooraf aan het doen van het goede.'

Bron:

Van der Toolen, A. (2014). *Kersteningsmissies van Karel de Grote*. Geraadpleegd op 23/09/16, via <https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/40975/kersteningsmissies-van-karel-de-grote.html>

Bijlage 2: Karel de Grote. Held of barbaar?

BIJ DE BUREN

Voor historici is het een spannende tijd. Het graf van Karel de Grote in Aken is mogelijk gevonden. Charlemagne, de 'vader van Europa'. Wat was dat eigenlijk voor een man?

'Karel was ondanks zijn wrede natuur en polygame levensstijl een vroom christen'

Karel de Grote: held of barbaar?

door Stefan Gillissen

Karel de Grote ligt ergens in de Akense Dom begraven. Maar waar? Tot voor kort waren er vermoedens, nu lijkt de exacte plek gevonden. Archeologen zoeken in het portaal van de Dom naar het ultieme bewijs.

Historisch Aken is in rep en roer over het nieuws. Veel mensen zien in Karel de Grote de eerste echte Europeaan, de vader van Europa. Vier procent van de Europeanen zou volgens sommige genealogen van de man afstammen. Hij wordt ook vereerd door de katholieke kerk en is heilig verklaard, al wordt dat tot op de dag vandaag door het Vaticaan betwist.

Wie was Karel de Grote? Biografieën lopen niet bepaald over van raakvlakken, om eerlijk te zijn. En dan is de stamboom van Karel tijdens diens bewind ook nog eens flink opgepoetst, zodat hij een nakomeling is van koninklijke voorouders en Romeinse keizers. In ieder geval zijn Pepijn de Korte en Bertrada van Leon (Bertrada met de Grote Voet) de ouders. Zijn geboorteplaats is onbekend, maar het Belgische Herstal (bij Luik) wordt als mogelijkheid genoemd. Hij is voor zijn tijd een uitzonderlijk lange man (1,92 meter), wat zijn bijnaam verklaart.

Natuurlijk kan hij op successen bogen; hij voerde eenheden voor gewicht en geld in, zorgde dat welgestelden opleidingen konden volgen en stond aan de basis van een culturele renaissance.

Koning/keizer Karel zou Europa één hebben gemaakt, twaalf eeuwen voordat sprake was van een Europese Unie. Hij wordt genoemd om zijn leiderschap, zijn diepe geloof en zijn goede daden. Werkelijk?

Wie zonder vooringenomenheid stukken leest, krijgt een ander beeld van de 'heilige'. Karel wordt samen met zijn broer Carloman gekroond tot koning als Pepijn het leven laat. Twee jaar later trouwt hij de Lombardische prinses Desidera-

In het voorportaal van de Dom in Aken is mogelijk het graf van Karel de Grote gevonden.

foto Peter Schols

ta om haar meteen te verlaten voor de 13-jarige (!) Hildegard van de Vinzgau.

Die hij meteen bezwangert. Desiderius, de vader van Desiderata, wil wraak en wendt zich tot Carloman, die van begin af aan op slechte voet staat met zijn broer Karel. Carloman sterft opvallend genoeg kort daarna. Hij zou van zijn paard zijn gevallen. Karel negeert rechtmatige opvolgers en meept zichzelf uit tot koning van het Franse rijk.

Engelberg, de weduwe van Carloman, zoekt met haar kinderen een toevlucht in Lombardije. De kans is groot dat ze het er niet levend van af bracht, Karel de Grote valt in 774 Noord-Italië binnen. Hij laat Desiderius opsluiten in de abdij van

Corbie. Van Desiderata en Engelberga is niets meer vernomen.

In de jaren van zijn bewind trouwt Karel vijf keer (dertien kinderen) en heeft hij minstens zeven minnaressen bij wie hij zes kinderen verwekt. Aangenomen wordt dat dit slechts het topje van de ijsberg is. Wellicht dat de claim dat 4 procent van de Europeanen afstamt van Karel terecht is.

Veelwijerij is dus iets waar Karel zich schuldig aan maakt. Wreedheid? Ook een van Karels talenten. Iets dat de Saksen ondervinden. In 780 vaardigt Karel (die nauwelijks zijn eigen naam kan schrijven) een decreet uit; Capitulatio de partibus Saxoniae. De Saksen dienen zich te bekeren tot het christelijk geloof en moeten zich houden

aan gebruiken als vasten, anders wacht de dood. Nadat de Saksische leider Widukind christelijke kerken heeft aangevallen, worden in Verden 4500 overtreeders van de geloofswetten onthoofd.

Ook van antisemitisme is Karel niet vies. Hij verbiedt het uitlenen van geld tegen rente in het algemeen, later verbiedt hij dat expliciet aan joden. Die mogen ook geen handel drijven.

En dan nog iets: alle dochters van Karel blijven ongetrouwd. Waarschijnlijk onder druk van de koning. Zijn dochters hebben relaties en meerdere kinderen, maar die zijn door het ontbreken van een huwelijk geen wettig troonopvolger. Karel maakte zich dus schuldig aan polygamie, pedofilie, moord,

wreedheid en antisemitisme. En wat vindt Rome van deze man? Officieel: 'Karel was ondanks zijn wrede natuur en polygame levensstijl een vroom christen'. Het zal iets te maken hebben met het feit dat hij iedereen het christendom opdroeg.

Natuurlijk moeten gedrag en daden in het juiste perspectief (achtste eeuw na Christus) worden geplaatst, maar zelfs toen wilde de kerk het huwelijk van Karel met een dertienjarige niet erkennen. Misschien dat weinigen in Aken het willen horen, maar je mag vraagtekens plaatsen bij de zalig- of heiligverklaring in de twaalfde eeuw.

Dat kostte later zelfs moeder Theresia de nodige moeite...

Bron: Gillissen, S. (2010). *Karel de Grote: held of barbaar?*. Geraadpleegd op 02/11/16, via <http://www.historiesittard-geleen-born.nl/typ>

Bijlage 3: Karel ende Elegast

Luister, het verhaal dat ik hier ga vertellen is prachtig en echt gebeurd. Op een avond lag Karel de Grote net te slapen in zijn burcht te Ingelheim aan de Rijn. Tot ver voorbij de horizon was al het land rondom deze stad zijn eigendom, want hij was keizer en koning. Hoor eens wat een vreemde gebeurtenissen Karel daar meemaakte!. Er is geen woord van verzonnen, nog steeds raken de mensen in Ingelheim er niet over uitgepraat.

De koning wilde de volgende dag hofdag houden, om in Ingelheim zijn keizerschap nog eens met glans te bevestigen. Karel had net de slaap gevat, toen hij wakker schrok van een stem in zijn kamer. De stem zei dat hij een engel uit de hemel was. 'Sta op, heer,' sprak de engel, 'kleed u snel aan, bewapent u en ga naar buiten om te stelen, anders verliest u uw leven en uw waardigheid. God de Vader in het hemelrijk beveelt mij dit aan u op te dragen. Als u vannacht niet uit roven gaat, zal u een groot kwaad geschieden. U zult dan sterven nog voor de hofdag voorbij is. Voorkom dit alles door op roverspad te gaan. Verlies geen tijd, pak uw schild en lans en bestijg uw paard.'

De koning hoorde dat geroep wel, maar hij zag niemand. Hij begreep niet wat die oproep te beduiden had en waande dat hij het in zijn droom had gehoord. Hij schudde de herinnering aan die vreemde stem van zich af en trok zich van het bevel niets aan. Maar de engel die het bericht gebracht had, sprak nu boos: 'Sta op, Karel, en ga uit stelen, anders verliest u uw leven. Het is God die mij opdraagt dit bevel aan u over te brengen. Hij roept u met klem op Hem te gehoorzamen.' Hierna zweegde engel.

De koning riep geschrokken: 'Ach, wat heeft dit allemaal te betekenen? Word ik hier met allerlei onzin gepest door geesten of zo? Ach Heer, waarom zou ik uit stelen gaan? Ik ben immers oppermachtig! Iedereen, koning, graaf, of hoe rijk hij ook is, moet mij gehoorzamen en mij dienen. Mijn rijk is groter dan welk land ter wereld ook. Van Keulen aan de Rijn tot Rome behoort mij als keizer alles toe. Ik ben koning en mijn vrouw koningin over al het land tussen de woeste Donau in het oosten, tot aan de wilde zee in het westen. En dat is nog niet alles! Gallicië en Spanje onderwierp ik eigenhandig: ik verdreef er de moslims zodat het land mijn eigendom werd. Waarom zou ik dan als een armoedzaaier uit stelen moeten gaan?

Waarom zou God mij zoiets opdragen? Tegen zijn bevelen wil ik echt niet ingaan, aangenomen dan dat Hij is van wie deze opdracht komt. Maar ik kan eigenlijk niet geloven dat God mij tot het lachwekkend niveau van een dorpsdief wil verlagen door me uit stelen te sturen. Zo schoten de gedachten heen en weer in zijn hoofd, totdat hij weer slaperig werd en de ogen sloot.

Toen zei diezelfde engel: 'Koning, als u niet luistert naar Gods bevel, bent u verloren; het zal u uw leven kosten. Koning, wees verstandig en wordt heden een dief, want dat is God welgevallig!' Na deze woorden ging de engel heen. Karel sloeg een kruis om het wonder te bezweren: 'Gods bevel zal ik niet naast me neerleggen. Ondanks de schande die het met zich meebrengt, zal ik een dief worden; al zou ik ervoor opgehangen worden. In plaats van nu direct uit stelen te gaan, zou ik echter veel liever zien dat God al mijn bezit, dat ik immers van Hem in leen heb, van mij af zou nemen. Alles, burcht en land, met uitzondering van mijn wapenuitrusting natuurlijk, want die zou ik dan nodig hebben om als ridder in mijn onderhoud te voorzien. Uit stelen gaan of ongehoorzaam zijn aan God: moge Hij mij bijstaan! Ik zou er zeven burchten langs de Rijn voor overhebben als ik onopvallend uit dit kasteel kon komen. Want als ik betrapt word, hoe kan ik dan ontkomen aan de hoon van de ridders in dit kasteel, die zien hoe hun koning als een dief door zijn eigen kasteel sluipt? Hoe kan ik uitleggen dat ik in deze donkere nacht er helemaal alleen op uit moet trekken in een gebied waar ik heg noch steg weet?'

Terwijl deze gedachten nerveus door zijn hoofd spookten maakte Karel zich gereed. Hij had nu eenmaal besloten te gaan stelen, en dus trok hij zijn wapenuitrusting aan, die hij altijd

naar zijn slaapkamer meenam. Nadat hij zich bewapend had met de beste uitrusting die iemand ooit zag, liep hij het kasteel door. Toen gebeurde een wonder: geen slot of deur hield hem tegen: ze waren alle voor hem geopend. Niemand betrapte hem, waar hij ook ging. Het hele kasteel lag in diepe, diepe slaap. Iverzonken. Daar zorgde God voor, die in zijn genegenheid voor Karel een beetje te hulp wilde komen.

Toen hij over de slotbrug was, sloop de Karel stil naar de stal, waar hij zijn zadel en zijn paard wist. Zonder dralen zadelde hij zijn paard en steeg op. Toen hij bij de poort kwam, vreesde hij nog voor de poortwachters, maar ze hadden er geen idee van dat hun heer in volle wapenuitrusting zo dicht bij hen in de buurt was. God zorgde ervoor dat ook zij in diepe slaap verzonken waren. De koning steeg af, ontgrendelde de poort en leidde zijn paard zonder noemenswaardig gerucht naar buiten. Daarna klom hij weer op zijn ros en zei: 'God, zo waarlijk als Gij op aarde kwam om als Zoon en Vader de mensheid te verlossen van de zondeval, zo waarlijk als Gij U -toen de Joden U gevangen hadden genomen en U staken en sloegen liet kruisigen en een bittere dood stierf om ons uit de hel te bevrijden, zo waarlijk als Gij Lazarus opwekte uit de dood en van stenen brood maakte en van water wijn, zo hoop ik, Heer, dat u mij beschermt in deze duistere nacht. Openbaart aan mij Uw macht. Barmhartige God, Almachtige Vader, ik leg mijn lot in uw handen.'

Karel had er geen idee van waar hij in vredesnaam naar toe moest om iets te stelen en daarom reed hij maar vlug het dichtstbijzijnde bos in. De maan scheen zeer helder, de sterren schitterden aan het firmament, het was prachtig, helder weer. De koning dacht: 'Ik heb mijn hele leven al werk gemaakt van de jacht op dieven, waar ik ze ook maar te pakken kon nemen. Zij beroven de mensen met list en lagen van hun bezit. Maar nu begin ik toch een weinig respect voor ze te krijgen, deze avonturiers. Ze durven erop uit te gaan, terwijl ze maar al te goed weten dat ze hun leven en hun bezit verspelen als ze gepakt worden. Men hangt ze op, onthoofdt ze of doodt ze op een nog verschrikkelijker manier. Wat moeten die jongens vaak in grote angst leven!. Het zal me nooit meer gebeuren dat ik iemand om een klein bedrag ter dood laat brengen.

Ik heb mijn vazal Elegast wegens een klein vergrijp van zijn land gejaagd, herinner ik me opeens. Sindsdien moet ook hij zijn leven wagen om als roofridder in zijn onderhoud te voorzien. Ik vermoed dat hij dikwijls zorgen heeft, want hij bezit geen land meer of een andere bron van inkomsten. Hij moet leven van wat hij met stelen bijeen kan scharrelen. Ik betreur het nu zeer dat ik hem zijn kasteel en land afnam. Daar deed ik erg onverstandig aan, want ik heb tegelijk ook alle bezittingen afgepakt van de ridders en schildknapen uit zijn gevolg. Die blijven nu uit armoede bij hem. Ik laat ze nergens met rust en wie hen zou helpen, zou zijn kasteel en leengoed verliezen. Elegast heeft geen veilige plekje op de wereld en moet zich voortdurend schuilhouden in wouden en moerassen. In zijn eentje moet hij voldoende buit zien te bemachtigen om zijn volgelingen in leven te houden.

Wat waar is, is waar: hij berooft geen arme sloebers die moeten zwoegen voor hun dagelijks brood. Ook pelgrims en kooplieden laat hij met rust, maar verder is er niemand veilig voor hem. Overal waar bisschoppen en kanunniken, abten en monniken, dekens en priesters zijn pad kruisen, smijt hij ze uit hun zadels op de grond en pakt ze met geweld hun muilezels, paarden en alles wat ze verder bij zich hebben af: zilver, kleding en fraaie serviezen. Zo komt hij aan de kost. Als hij ergens rijke mensen ziet, ontdoet hij hen zonder bedenken van hun zilveren en gouden kostbaarheden. Hij is erg slim. Niemand kan hem gevangen nemen, hoewel velen het hebben geprobeerd. Ik wou dat ik vannacht zijn metgezel kon zijn. Oh Heer, help mij hierbij.'

Zo reed de koning verder. Plotseling hoorde hij een ruiter naderen tussen het geboomte. De man wilde kennelijk niet opgemerkt worden, want zijn wapens, helm en opgeheven schild waren gitzwart. Zijn kostbaar borstharnas was bedekt met een zwarte wapenrok en ook zijn paard was zwart. Hij kwam langs een zelden gebruikt pad aanrijden door het woud. Toen ze elkaar naderden, werd de koning bang. Hij sloeg een kruis, want hij dacht dat de zwarte verschijning de duivel in eigen persoon was. Hij riep de hulp van God in en dacht bij zichzelf:

'Overkomt mij kwaad of goed, vannacht ga ik hiervoor niet op de vlucht, maar het avontuur wagen, hoewel ik bijna zeker weet dat het niemand anders dan de duivel is. Kwam hij van Godswege, dan zou hij niet zo zwart zijn. Alles wat ik van hem zie, is zwart. Ik vrees dat hier grote ellende van komt en ik bid God mij tegen hem in bescherming te nemen.'

Toen de zwarte ridder dichterbij kwam en de koning aan zag komen, dacht hij: 'Dat is vast iemand die van de weg is geraakt en in het bos is verdwaald. Zijn angst is hem duidelijk aan te zien. Dat zal hem zijn wapens kosten. Het zijn zonder meer de beste die ik in zeven jaar gezien heb. Door al die edelstenen en al dat goud stralen ze als de dag!. Maar hoe komt hij hier in het bos verzeild? Een arme zwerver is het niet, gezien die wapenuitrusting en dat prachtige paard. Toen ze elkaar op een paar pas genaderd waren, stopten ze niet, maar reden ze langs elkaar heen zonder te groeten. Ze monsterden elkaar, maar zeiden niets. De ridder op het zwarte paard hield stil toen hij langs de koning was gereden. Hij vroeg zich af wie die ander zou kunnen zijn: 'Waarom rijdt hij mij voorbij zonder iets te zeggen, zonder me te groeten of iets te vragen? Ik vermoed dat hij kwaad in de zin heeft. Als ik er zeker wist dat hij een verspieder was die mij of de mijnen wil aangeven bij de gevreesde koning, dan komt hij niet levend de nacht door. Waarom ook zou iemand in dit bos en dit kreupelhout rondrijden anders dan om mij op te sporen? Bij God die alle dingen gemaakt heeft, die kereel moet ik vannacht te pakken nemen. Ik zal zijn kracht op de proef stellen. Ik wil weten met wie ik van doen heb. Hoe dan ook, zijn paard en zijn uitrusting is hij kwijt wat mij betreft, en ik zal hem op zijn minst in zijn onderbroek naar huist terugsturen. Het was niet slim van hem om hier te komen.'

Meteen keerde hij zijn paard en reed de koning achterna. Toen hij hem had achterhaald, riep hij luid: 'Ridder, wacht! Waar gaat u heen? Ik wil weten wat u hier uitvoert voor u verder rijdt! Ook al bent u nog zo trots en zwijgzaam, wees verstandig en vertel mij wie u bent, waar u naartoe gaat en wat uw afkomst is. Dat zou ik graag eens willen weten!' De koning antwoordde: 'U vraagt me wel erg veel, ik zou niet weten waarom ik u dat allemaal zou vertellen. Ik zou mijn leven niet waard zijn als ik me door iemand zou laten dwingen tegen mijn zin iets mee te delen. Laten we dit geschil maar uitvechten, wat er ook van moge komen.'

Het wapenschild van de koning was afgedekt omdat hij zijn wapenteken niet wilde laten zien. Niemand mocht bevroeden dat het de koning betrof. Meteen na de laatste woorden keerden ze met een ruk hun sterke en snelle paarden. Ze waren beiden goed bewapend, hun lansen waren sterk. Ze reden met zoveel kracht op elkaar in dat de paarden zowat door hun benen zakten. Ze hieven hun zwaarden, dorstig naar de strijd. Ze vochten lang, men zou in die tijd een mijl kunnen lopen. De zwarte ridder was sterk en snel; zijn aanvallen waren zo woest dat de koning dacht en vreesde dat het de duivel zelf was. De koning sloeg zo hard op het schild dat de zwarte onverschrokken voor zich hield, dat het als een lindeblad in tweeën vloog. Maar de zwarte ridder sloeg terug. De zwaarden gingen op en neer, op de helmen en op de maliënkolders, zodat er vele ijzeren ringetjes braken. Bij beide borstharnassen gulpte het bloed uit de huid door de maliënen naar buiten. De slagen en wederslagen weergalmden door het bos. De spaanders vlogen van de schilden af, de scherpen zwaarden kervden in de helmen en deukten ze in.

Toen dacht de koning: 'Die man vecht zo goed, dat overleef ik niet zonder Gods hulp. Maar als ik mijn naam noem, zou ik mij eeuwig schamen. Die gekrenkte eer en trots krijg ik nooit meer terug. 'Meteen sloeg hij zo hard dat hij de zwarte ridder bijna velde en van zijn paard deed vallen. Maar de strijd ging verder. De zwarte ridder haalde uit naar de koning. Met een geweldige klap sloeg hij een deuk in de helm van de koning, maar de houw was zo hard dat zijn zwaard in twee stukken brak. Toen de zwarte zag dat hij zijn zwaard verspeeld had dacht hij: ik betreur het dat ik ooit geboren ben. 'Waar is mijn leven goed voor?' dacht hij. 'Ik had nooit geluk en zal het ook nimmer hebben. Waarmee moet ik mij verdedigen? Ik geef geen cent meer voor mijn leven, want ik sta met lege handen.' Maar de koning meende dat het onedel was om iemand te lijf te gaan die ongewapend voor hem stond. Toen hij het

gebroken zwaard op de grond zag liggen, dacht hij: 'Geen enkele belediging wordt gewroken als men iemand doodt of verwondt die zich niet kan verdedigen.'

Het strijdgerucht verstomde in het bos. Beiden dachten er diep over na wie de ander zou kunnen zijn. Koning Karel zei: 'Bij de Heer die mij schiep, als je me niet vertelt wie je bent en hoe je heet, dan heb je je laatste dag beleefd. Laat ons een eind maken aan deze strijd. Als ik uw naam ken, zal ik u laten gaan, want dan ben ik degene die eervol mijn weg kan vervolgen.' De zwarte ridder antwoordde: 'Ik ben daartoe bereid als u mij vertelt om welke dringende reden u hier midden in de nacht rondrijdt en voor wie u zo op uw hoede bent.'

'Karel zei: 'Geef mij eerst antwoord, dan zal ik u vertellen wat ik hier uitvoer. Ik durf overdag niet te rijden, en er is een goede reden voor mijn zware bewapening. Ik beloof dat ik u die reden zal vertellen als u mij uw naam noemt.'

'Heer, ik heet Elegast,' zei de ridder ogenblikkelijk. 'Het is mij slecht vergaan. Ik ben mijn vroegere bezittingen door tegenspoed kwijtgeraakt, zoals zo velen. Het zou te lang duren als ik u precies zou vertellen wat mij overkomen is. Maar ik heb weinig geluk gehad. De koning was erg blij toen hij deze naam hoorde. Het bezit van alle goederen die over de Rijn vervoerd worden, had hem niet meer kunnen verheugen. Hij zei: 'Ridder, u hebt mij uw naam genoemd. Vertel me nu ook hoe u in uw levensonderhoud voorziet. Ik zweer bij God en alles wat Hem dierbaar is dat u hierdoor geen moeilijkheden met mij zult krijgen. Als u mij dit vertelt, zal ik ook antwoord geven op uw vragen; als u ze mij tenminste vriendelijk stelt.'

'Geloof me, heer,' antwoordde Elegast, 'ik wil u niet verzwijgen dat ik moet stelen om aan de kost te komen. Maar ik verzeker u dat ik geen arme mensen besteel die hard voor hun bestaan moeten zwoegen. Ook pelgrims en kooplieden laat ik ongemoeid, maar verder is niemand veilig voor mij. Nadat ik het familiebezit, waarvan ik moest bestaan, had verloren en koning Karel mij van mijn leengoed had verdreven, moest ik ik schaam me het te zeggen in wildernissen en wouden een onderkomen zoeken. Mijn twaalf volgelingen leven van wat we rijkaards afnemen. Als ik bisschoppen en kanunniken, abten en monniken, dekens en priesters te pakken kan krijgen, maak ik me handig meester van hun eigendommen.' 'Heer,' ging Elegast verder, 'als ik in een kist of kast, hoe stevig ook, iets van mijn gading weet, eigen ik me de inhoud toe om die onder mijn volgelingen te verdelen. Wat moet ik nog meer vertellen? Ik ben een meesterdief. Mijn vrienden zijn in het bos. Ik ben op avontuur uitgegaan, maar het werd een bittere ervaring, want ik heb mijn zwaard verspeeld. Ik zou er heel wat voor over hebben als ik het onbeschadigd terug had. En ik heb bovendien meer slagen gehad dan ik ooit in één nacht van iemand kreeg. Wel, ridder, zeg me nu hoe u heet en wie uw vijand is. Is hij zo machtig dat u 's nachts moet rijden? Kunt u uw achtervolgers niet een lesje leren? U hanteert uw wapens zo bedreven!'

De koning dacht bij zichzelf: 'God heeft mijn gebed verhoord. Moge Hij mij nu ook verder helpen. Dit is de man die ik liever dan iemand op aarde bij mij had, om deze nacht mee rond te rijden. God heeft juist op tijd voor deze ontmoeting gezorgd. Nu moet ik noodgedwongen wel liegen. 'Bij God die mij schiep,' zei de koning tegen Elegast, 'aan mij hebt u een betrouwbare vriend. Ik zal u vertellen hoe ik leef. Waarom zou ik het voor vrienden verzwijgen? Als ik gepakt zou worden met de helft van wat ik gestolen heb, dan zou men mij beslist niet vrijlaten, ook al bood ik mijn gewicht in rood goud als losgeld. Maar ik deed het uit nood en nood breekt wet.'

'Zeg me, ridder, hoe u heet!' zei Elegast.

'Als u erop staat, zal ik u mijn naam zeggen. Ik heet Adelbrecht. Ik steel regelmatig uit kerken, kluizen en kloosters. Ik steel zowel van de armen als van de rijken, niets en niemand ontziend en zonder op hun gejammer te letten. Als ik aan een arme drommel iets kan verdienen, ontzet ik hem liever van het zijne, dan dat ik hem geef van het mijne. Zo kom ik aan de kost. Ik ben er al enige tijd op uit een bepaalde schat in handen te krijgen. Als ik hulp kreeg, zou ik nog voor morgenochtend zoveel kunnen bemachtigen als ik wil, zoveel als mijn paard kan dragen. De eigenaar heeft de schat onrechtmatig verkregen. God zou het ons niet kwalijk nemen als wij er een deel van namen. De schat ligt in een kasteel; ik ken de

omgeving goed. Al zouden wij duizend pond stelen, het zou de eigenaar nauwelijks schaden. En de schat is immers toch onrechtmatig in zijn bezit gekomen. Wel, Elegast, wat vindt u ervan? Zullen we vannacht samen proberen nog voor zonsopgang iets in de wacht te slepen? Ik zal dan de buit in tweeën verdelen en u mag het eerst kiezen. Wie dit laat schieten, is een dwaas.

'Elegast zei: 'Beste vriend, vertel me waar de schat ligt. Misschien ga ik dan mee. Maar ik wil de plaats precies weten voor ik u ook maar een stap volg.' Karel antwoordde: 'Dan zal ik het u vertellen. De koning is zo rijk dat het hem nauwelijks schaadt als wij iets van hem stelen.' Toen de koning vertelde dat hij zichzelf wilde bestelen, barstte Elegast los: 'Dat moge God verhinderen! Niemand krijgt me zo ver dat ik de koning schade berokken. Ook al heeft hij mij op grond van valse adviezen mijn land afgenomen en mij verbannen, ik zal altijd trachten een trouwe vriend voor te hem zijn. Hem benadeel ik deze nacht niet, want hij is mijn wettig vorst. Als ik hem niet eerbiedig, zou ik me schamen voor God. Zoiets kan men mij toch echt niet voorstellen.'

Toen de koning dit hoorde, was hij blij dat de dief Elegast hem een goed hart toedroeg. Hij dacht: 'Als ik van deze onderneming terugkeer zonder mijn eer te verliezen, zal ik hern zoveel bezittingen schenken dat hij in het vervolg eerlijk kan leven en niet meer hoeft te stelen en te roven. Dat kan men van mij aannemen.'

Na deze gedachte vroeg hij Elegast of hij hen ergens anders heen wilde brengen waar ze die nacht samen buit in de wacht zouden kunnen slepen. Als hij hem mee wilde nemen, zou hij graag zijn uiterste best doen. Elegast zei: 'Ja natuurlijk, maar ik weet niet of u het echt meent. Bij Eggeric van Eggermonde, die met de zuster van de koning is getrouwd, kunnen we zonder bezwaar stelen. Het is treurig dat hij leeft, want hij heeft velen verraden en in het ongeluk gestort. Als het aan hem lag, zou hij zelfs de koning doden en onteren, daar ben ik zeker van. En dat terwijl hij van de koning een prachtig kasteel en vruchtbaar land in leen heeft gekregen. Zelfs als hij daarnaast niets zou bezitten, deert het hem nauwelijks als wij iets van zijn bezit nemen. Als u het ermee eens bent, gaan we daar heen.'

De koning dacht zwijgend na. Zoals de zaken ervoor stonden, kon hij het beste daar gaan stelen. Als hij gepakt werd, zou zijn zuster hem niet zo maar laten ophangen. Ze kwamen overeen dat ze samen Eggerics schat zouden gaan stelen.

De koning viel niet uit zijn rol. Toen ze stapvoets over een akker reden, zagen ze een ploeg staan. Elegast reed voorop, omdat hij de weg koos. De koning steeg snel van zijn paard. Hij pakte het ploegijzer en dacht: 'Dit is geschikt voor dit werk. Wie in burchten wil binnendringen, moet zorgen dat hij het juiste materiaal heeft. 'Snel steeg hij weer op en spoorlags reed hij Elegast achterna, die al een eindje verder was..

Luister nu goed! Toen ze bij het kasteel kwamen, dat het mooiste en sterkste was langs de hele Rijn, zei Elegast: 'Wel, Adelbrecht, hier is het. Wat kunnen we het beste doen? Ik wil volgens uw aanwijzingen werken, want als u iets overkomt, zou ik het vervelend vinden als men zegt dat het mijn schuld is.' De koning antwoordde: 'Voor zover ik me herinner, ben ik nog nooit een kasteel binnengedrongen. Ik doe het nu liever ook niet. U moet zelf de werkwijze bepalen.' Elegast zei: 'Ik vind het best. Ik zal spoedig merken of u een handige dief bent. Kom, we maken meteen een gat in de muur waar we doorheen kunnen kruipen.'

'Daar waren ze het over eens. Ze bonden snel hun paarden vast en slopen naar de muur.

Elegast pakte een breekijzer om een gat in de muur te hakken. De koning haalde het ploegijzer te voorschijn. Elegast onderbrak zijn werk en begon te lachen. Hij vroeg waar hij dat had laten maken: 'Als ik die smid wist te vinden, liet ik er ook een maken. Met zoiets heb ik nog nooit een gat zien hakken.'

De koning zei: 'Dat zal best, maar toen ik drie dagen geleden op rooftocht langs de Rijn trok, moest ik mijn breekijzer achterlaten. Toen men mij achterna zat, liet ik het op de grond vallen. Ik durfde niet terug te gaan om het te pakken, want dat had ellende gebracht. Zo raakte ik mijn breekijzer kwijt. En dit ding vond ik in het maanlicht aan een ploeg.'

Elegast zei: 'Dan moet het zo maar. Hopelijk lukt het ons binnen te komen. Maar laat hierna wel een ander breekijzer maken.'

Zwijgend hakten ze het gat. De bezigheid ging Elegast handiger af dan koning Karel. Die was wel groot en sterk, maar hij had geen verstand van zulk werk. Toen het gat in de muur helemaal klaar was en ze naar binnen zouden gaan, zei Elegast: 'U neemt hierbuiten de muur in ontvangst wat ik u kom brengen.' Hij wilde niet dat de koning naar binnen ging, want hij was bang voor ongelukken. Hij leek hem geen handige dief, maar hij wilde toch wel de buit met hem delen. De koning bleef dus buiten en Elegast ging naar binnen.

Elegast beheerste een fantastische toverkunst, die hij vaak toepaste. Hij nam een kruid uit een zakje en stak het in zijn mond. Wie dat gedaan had, kon verstaan wat hanen kraaien en honden blaffen. Hij hoorde dat de dieren in hun taal zeiden dat de koning buiten het kasteel stond. Elegast zei: 'Hoe kan de koning hier nu zijn? Ik ben bang dat het slecht voor me afloopt. Ik ben verraden of ik zie spoken.' Hij ging terug naar de koning. Hij vertelde hem dat, als zijn verbeelding hem niet bedroog, hij van hanen en honden had gehoord dat de koning in de buurt was. Als hij eens wist hoe dicht in de buurt! –

Maar Karel zei: 'Wie heeft u dat verteld? Wat zou de koning hier moeten? Als u naar een kip of een hond luistert, dan zult u wel niet zo zeker van uw zaak zijn! Volgens mij maakt u me wat wijs. Waarom houdt u mevoor de gek?'

'Niet zo zeker zijn?' zei Elegast. 'Luister dan zelf!' Hij stak de koning het kruid in de mond en zei: 'Nu zult u hetzelfde horen als ik.' Weer kraaide de haan en hij herhaalde dat de koning er was. Elegast zei: 'Luister, vriend, naar wat de haan kraait. Ik mag hangen als de koning niet in de buurt is.'

Maar Karel zei: 'Foei, makker, ben je bang? Ik dacht dat u flinker was. Vooruit, houdt u aan uw woord en laten we doorgaan. Ook al worden we straks gepakt!'

Elegast antwoordde: 'Ik ga aan de slag. We zullen eens zien wat er te halen is. En als men ons wil grijpen, zullen we allebei weten te ontsnappen!'

Elegast wilde zijn kruid terug. De koning zocht overal in zijn mond, maar hij was het kwijt. Hij kon het nergens vinden. De koning zei: 'Wat overkomt me nu? Ik geloof dat ik het kruid verloren heb. Ik had het net nog tussen mijn tanden. Verdraaid, dat is vervelend.'

Elegast lachte hartelijk: 'Bent u echt een dief? Hoe is het mogelijk dat u niet elke keer gegrepen wordt als u gaat stelen? Het is een wonder dat u nog leeft, u zou allang dood moeten zijn.' 'Vriend,' zei hij toen eerlijk, 'ik heb het kruid gestolen. U hebt totaal geen verstand van stelen.'

De koning dacht: Daar zeg je een waar woord. Elegast maakte een eind aan het gesprek. Hij verzocht God met klem hem te beschermen, want hij was toch wel enigszins ongerust. Maar hij beheerste toverkunsten waarmee hij iedereen in het kasteel in slaapbracht en hij kon alle sloten openen.

Hij ging naar de schat zonder dat iemand het zag of hoorde en bracht net zoveel naar buiten als hijzelf wilde. Daarna wilde Karel weggrijden, maar Elegast zei hem te wachten. Hij wilde nog een zadel halen uit het slaapvertrek van Eggeric en zijn vrouw. Het was het mooiste zadel dat er bestond. Niemand kan beschrijven hoe prachtig het zadel is. De boog aan de voorzijde is wel heel bijzonder: er hangen honderd bellen van rood goud aan, die rinkelen als Eggeric rijdt. Vriend, wacht nog even. Ik wil beslist zijn zadel stelen, al word ik gehangen.' Dit beviel de koning niets. Hij liet liever het zadel schieten dan dat Elegast weer naar binnen ging. Toen Elegast bij het zadel kwam en het wilde meenemen, maakten de bellen zo'n lawaai dat Eggeric er van wakker schrok en riep: 'Wie komt er aan mijn zadel?' Hij wilde zijn zwaard trekken, maar zijn vrouw verhinderde dat. Ze sloeg een kruis en vroeg wat hij van plan was, of hij soms door spoken werd lastig gevallen. Ze pakte hem het zwaard met schede en al af en zei: 'Er kan hier onmogelijk iemand binnengekomen zijn. Er is iets anders dat je dwars zit.' Ze wilde beslist dat hij haar vertelde waarom hij al drie dagen en nachten niet kon eten en slapen. Ze vroeg hem ernaar met alle listen waar vrouwen, jong of oud, over beschikken. Ze bleef zo lang aandringen dat hij haar tenslotte vertelde dat hij een

samenzwering op touw had gezet om de koning te doden en dat zijn medeplichtigen al snel zouden komen. Hij noemde haar de namen van de anderen die de koning wilden vermoorden.

Elegast hoorde dit allemaal en prentte het in zijn geheugen. Hij nam zich voor deze lage, misdadige moord bekend te maken. Toen de vrouw het hoorde, zei ze: 'Ik zou veel liever zien dat men u ophing dan dit toe te laten.' Eggeric sloeg de vrouw zonder aarzeling in het gezicht, zodat het bloed haar meteen uit haar neus en mond liep. Ze richtte zich op en boog zich over de rand van het bed. Elegast zag het en kroop er zachtjes heen. In zijn rechter handschoen ving hij haar bloed op. Hij wilde het als bewijs laten zien aan degene die het verhaal aan de koning zou gaan vertellen. Hierna sprak Elegast een toverspreuk, waardoor Eggeric en zijn vrouw in slaap vielen. Door de kracht van de spreuk lagen ze allebei in een diepe slaap.

Elegast stal het zadel en het zwaard, dat hij graag wilde hebben, en ging terug naar zijn paard en naar de koning, die zeer ontstemd was over de vele goederen die Elegast meenam. Hij was zo boos dat hij, als hij zijn zin gedaan had, niet was blijven wachten. Hij vroeg Elegast waar hij zo lang was gebleven. Elegast zei: 'Ik kon er niets aan doen. Bij alles wat God schiep, het is een wonder: als mijn hart nu niet breekt van verdriet, breekt het nooit. Dat weet ik absoluut zeker, zoveel verdriet heb ik.' 'Vriend,' ging hij verder, 'dit is het zadel waar ik zopas van vertelde. Het is het mooiste op de hele wereld. Pak aan! Ik ga terug om Eggeric in zijn slaapkamer het hoofd af te slaan of dood te steken met een dolk. Geen goud ter wereld kan me daarvan weerhouden. Ik ben zo terug.'

De koning drong er bij hem op aan te vertellen waardoor hij zo van streek was. 'Bent u wel helemaal goed? U hebt immers wel duizend pond aan buit, en ook het zadel waarvoor u terugging!'

'Ach heer, iets heel anders pijnigt mijn hart en maakt mij wanhopig. Ik heb mijn vorst verloren. Ik had nog hoop eens naar mijn bezittingen terug te kunnen keren en mijn armoede te overwinnen, maar nu ben ik helaas alles kwijt. Mijn vorst zal morgenochtend sterven. En ik kan u ook vertellen hoe: Eggeric heeft zijn dood gezworen!'

Op dat moment begreep Karel dat God hem had bevolen uit stelen te gaan om zijn dood te voorkomen. Hij dankte God nederig. Meteen daarna antwoordde hij: 'Hoe denkt u te kunnen ontsnappen als u hem daar bij zijn vrouw doodsteekt. Het hele kasteel zou in opschudding raken. U zou wel buitengewoon veel geluk moeten hebben om dat niet ter plekke met uw dood te bekopen. Waarom zou u zich in dit gevaar storten? Als de koning sterft, dan is hij dood! Wie zou zich daar druk over maken? U zou gauw genoeg over uw verdriet heen zijn.' Dit was een list van de koning om Elegast op de proef te stellen. Maar er was ook nog iets anders: hij wilde zo snel mogelijk weg; het lange wachten zinde hem niet. Elegast antwoordde ogenblikkelijk: 'Bij alles wat God schiep, als u mijn vriend niet was, zou het vannacht niet ongewroken blijven dat u zo schandelijk spreekt over koning Karel, mijn eerbiedwaardige vorst. Bij God, ik zal mijn plan uitvoeren voor ik van het kasteel vertrek. Wat er ook met mij zal gebeuren, ik zal mijn woede koelen op degenen die de dood van de koning hebben gezworen.'

De koning dacht: 'Dit is mijn vriend, hoewel ik deze vriendschap eigenlijk niet aan hem heb verdiend. Als ik het overleef, zal ik alles goedmaken. Hij zal al zijn ramspoed te boven komen.'

En hij zei: 'Vriend, ik weet een betere manier om Eggeric van Eggermonde in de val te laten lopen. Ga morgenochtend naar de koning en vertel hem alles over deze laaghartige moordplannen. Als hij uw verhaal hoort, zult u weer met hem in het reine komen. U zult rijkelijk beloond worden. U zult de rest van uw leven naast hem mogen rijden alsof u zijn broer was.' Elegast zei: 'Wat er ook met mij gebeurt, ik ga niet naar de koning. De koning is woedend op me omdat ik vroeger eens zoveel van hem heb gestolen dat twee paarden het nauwelijks konden dragen. Ik kom hem nooit meer onder ogen. Het heeft geen enkele zin daarop verder aan te dringen'

'Zal ik u zeggen wat u doen moet?' zei Karel. 'Ga naar uw schuilplaats waar u uw kameraden achterliet. En luister: neem ook onze buit mee, dan delen we die morgen in alle rust. Ik zal de geschiedenis aan de koning vertellen, want ik zou het betreuren als men hem vermoordde.'

Met deze woorden namen ze afscheid van elkaar. Elegast ging naar zijn mannen in de schuilplaats en Karel reed naar zijn kasteel bij Ingelheim. Het stemde hem allesbehalve vrolijk dat degene die hem normaalgesproken behoorde bij te staan, hem wilde verraden. De poort stond nog steeds open en iedereen sliep. Hij bond het paard vast in de stal en ging naar zijn slaapkamer zonder dat iemand het merkte. Hij had nauwelijks zijn wapens afgelegd of de torenwachter kondigde, hoog op de kasteelmuur, met hoorngeschal het beginnende daglicht aan. Iedereen die door God in slaap was gebracht toen de koning uit stelen ging, werd toen pas wakker.

Dat kwam hem goed uit. Koning Karel liet een van zijn kamerheren de Geheime Raad bijeenroepen. Hij vertelde in welke situatie hij verkeerde. Hij zei dat hij zeker wist dat zijn dood gezworen was door Eggeric van Eggerronde, die spoedig met de ridders uit de streek zou komen om hem op vernederende wijze te doden. Hij verzocht hun hem goede raad te geven zodat hij zijn eer en zij hun wettige vorst zouden behouden. De hertog van Beieren zei: 'Laat ze maar komen, ze zullen merken dat we klaarstaan! Het zal velen van hen het leven kosten. Ik zal zeggen hoe we het moeten aanpakken. Er zijn hier veel ridders en wapenknechten uit Frankrijk en Valois, die met u hier naar toe zijn gekomen. Ze moeten zich allemaal bewapenen en naar de ridderzaal gaan. U, koning, gaat zelf gewapend tussen hen in staan. Wie u kwaad wil doen, zullen wij tegenhouden. Het bloed zal over hun sporen stromen, zeker bij Eggeric.'

Dit vond de koning een goed plan. Iedereen die daartoe in staat was, bewapende zich snel. Ze vreesden veel tegenstand, want Eggeric was erg machtig. Alle ridders in de Rijnstreek zouden hem willen helpen. Men plaatste bij de poort zestig gewapende en geharnaste mannen.

Toen Eggerics volgelingen in losse groepen bij het kasteel aankwamen, deed men de poort wijd open en liet men hen naar binnen rijden. Op de binnenplaats trok men hen de bovenkleden uit. Onder hun kleding hadden ze blinkende borstharnassen en scherpe dolken verborgen. De misdaad was voor iedereen duidelijk. Ze werden allemaal meteen na aankomst gevangen genomen. Eggeric, die de moord beraamd had, kwam met de laatste groep aanrijden. Zodra hij afgestegen was en de ridderzaal in wilde lopen, sloot men de poorten. Men nam hem net als de anderen gevangen. Hij bleek nog beter bewapend te zijn dan de anderen. Men bracht hem naar binnen, voor zijn koning. Hij zou zich wel behoorlijk beschaamd voelen.

De koning legde hem veel ten laste, maar hij wilde nergens van horen. Hij ontkende de misdaad. Hij zei: 'Heer koning, wees verstandig! Als u mij ten onrechte te schande maakt, verliest u veel vrienden. U, noch een van uw leenmannen zal zo vermetel zijn vol te houden dat ik u heb verraden. Als er toch zo iemand is, zal ik hem met mijn zwaard of de punt van mijn lans dwingen de beschuldiging in te trekken. Wel, laat wie dat wil nu naar voren komen!' De koning was verheugd toen hij dit hoorde. Hij zond verschillende boodschappers naar Elegast in het bos met het bericht dat hij snel moest komen en dat alle misdaden hem vergeven werden. Als hij het in een tweekamp tegen Eggeric wilde opnemen, zou hij een machtig man van hem maken. De boden deden vlug wat de koning hun opdroeg. Ze reden net zo lang tot ze Elegast gevonden hadden. Ze vertelden hem wat de koning hun opgedragen had.

Elegast, die erg blij was met dit bericht, liet meteen zijn paard optuigen met het zadel dat hij van Eggeric had gestolen. Hij verklaarde plechtig dat hij Eggerics schuld zou aantonen als Karel hem een vrijgeleide wilde geven. Hij zwoer bij zijn geloof dat, als God zijn gebed wilde verhoren, hij niets liever zou willen dan in een tweekamp aantreden om de eer van zijn

---

wettige vorst te verdedigen. Hierna gingen ze snel op weg.

Toen Elegast in de hofzaal kwam, zei hij en luister nu naar zijn verhaal : 'Moge God dit gezelschap behoeden, de koning en al wie ik hier aantref. Maar Eggeric groet ik niet! Moge de Almachtige God, die zich voor ons liet kruisigen, en ook Maria, de liefelijke maagd, vandaag door middel van mij duidelijk maken dat Eggeric van Eggermonde aan de galg gehangen moet worden. Als God zou kunnen zondigen, dan zondigt Hij als Hij Eggeric de galg laat ontlopen. Want hij heeft uit vrije wil de dood van de koning gezworen.'

Eggeric zou de woorden van Elegast graag gewroken hebben, maar omdat veel volgelingen hem in de steek lieten, was hij daartoe niet in staat. De koning antwoordde: 'Elegast:, wees welkom in mijn kasteel. Ik verzoek u dringend, namens allen die God eren, te vertellen over de misdadige moordplannen van Eggeric. Laat u door niemand tegenhouden. Vertel naar waarheid hoe de gebeurtenis zich afspeelde.'

Elegast zei: 'Zoals u wilt, heer, het zou ongepast zijn te weigeren. Ik weet absoluut zeker dat Eggeric uw dood heeft gezworen. Ik hoorde het hem in de slaapkamer vertellen. Omdat zijn vrouw zich ertegen verzette, sloeg hij haar zo hard dat het bloed haar uit mond en neus stroomde. Ze richtte zich op en boog over de bedde rand. Ik zag het en kroop er voorzichtig naar toe. In mijn rechter handschoen ving ik haar bloed op.' Hij liet het de koning en alle andere belangstellenden zien. 'Als Eggeric dit durft te ontkennen, zal ik hem voor zonsondergang in een tweegevecht dwingen de misdaad te bekennen, met inzet van mijn leven.'

Eggeric antwoordde hierop: 'Die schande zal me niet overkomen. Niemand zal toch willen dat ik mijn leven in de waagschaal stel tegen een verbannen dief?.Hij kan beter tegen zijn eigen soort vechten gaan.'

Elegast zei direct: 'Ben ik dan geen hertog, net als u? Ik was wel verbannen en bezitloos omdat de koning kwaad op me was, maar aan verraad en moord heb ik me nooit schuldig gemaakt. Ik heb door armoede gedwongen de rijken veel ontstolen. maar omdat u een moordenaar bent, kunt u niemand die u daarvan blijft beschuldigen, een tweegevecht weigeren.'

De koning zei hierop: 'U hebt gelijk. Als ik hem volgens de regels zou behandelen, liet ik hem door een knecht wegslepen en ophangen.' Toen ging het er voor Eggeric lelijk uitzien. Hij dacht bij zichzelf dat, nu het er zo voorstond, een tweekamp beter was dan een onthoofding. Omdat niemand van de aanwezigen iets in zijn voordeel durfde te zeggen, werd besloten het gevecht iets na drieën te laten beginnen. De koning liet zijn ridders weten dat zij gewapend op het terrein aanwezig moesten zijn. Hij wilde beslist dat de tweekamp nu doorging. Hij liet alles voor het gevecht gereedmaken, en hij vroeg God de tweekamp naar recht en rede te beslissen. De koning sprak Elegast moed in: als de strijd goed verliep en hij in leven bleef, zou hij hem zijn zuster ten huwelijk geven die nu met de samenzweerder Eggeric getrouwd was.

Aan het eind van de middag bakende men met koorden het strijdperk af. Er liepen veel gewapende mannen rond. Elegast kwam als uitdager het eerst in het perk. Hij viel in het gras en bad: 'God, met een beroep op uw barmhartigheid smee ik U nu om vergiffenis voor alle misdaden die ik gepleegd heb. Ik erken mijn schuld ten volle. Genadige God, straf mij vandaag niet voor mijn zonden. Bij de vijf heilige wonden die U toegebracht werden om het kwaad dat wij bedreven, sta mij nu bij zodat ik niet sterf in de strijd. Als mijn zonden zich niet tegen me keren, denk ik hier wel levend vandaan te komen. Volmaakte God, ik bid dat U in Uw goedheid mij gelukkig maakt. Maria, lieve maagd, ik zal U met oprechte trouw dienen. Als ik in leven blijf, zal ik nooit meer dief of rover worden.'

Toen hij zijn gebed beëindigd had, sloeg hij met zijn rechterhand een kruis en zegende hij ook zijn wapenuitrusting en zijn paard. Hij bad bij Gods genade dat zijn paard hem eervol en behouden uit de strijd zou terugvoeren. Meteen daarna steeg hij op. Hij hield het schild aan

zijn linkerkant en pakte zijn lans. Nu ging een geweldige strijd beginnen. Strijdlustig en goed bewapend kwam Eggeric naar het perk. Hij was woest. Hij richtte zich niet tot God. Hij gaf zijn paard krachtig de sporen en reed op Elegast in. Deze beantwoordde de aanval. Hij stak met zoveel kracht door het leer van Eggerics wapenrok dat deze van zijn paard op de grond viel. Eggeric trok zijn zwaard uit de schede en zei: 'Elegast, ik zal zowel u als uw paard doden tenzij u meteen afstijgt. Dan kan uw paard blijven leven. Het zou zonde zijn als ik zo'n groot, sterk paard doodde; dat zou menigeen betreuren. En mocht u het er toch levend afbrengen, dan hebt u uw paard nog.'

Elegast zei zonder aarzeling: 'Als u niet te voet was, zou ik snel een einde maken aan dit gevecht. Maar ik wil u niet op deze manier verslaan. Ik wil eer aan u behalen, ook al zou dat slecht voor mij kunnen aflopen. Stijg weer te paard, laat ons als ridders vechten. Ook al zou het mijn dood zijn, ik heb liever dat men mij roemt om mijn ridderlijkheid dan dat ik u versla in een oneerlijke strijd.'

Koning Karel vond het jammer dat Elegast de strijd rekte en Eggeric spaarde. Maar Eggeric haalde meteen na Elegasts woorden zijn paard terug en steeg snel op. Toen begon een gevecht dat tot in de avond duurde. Niemand had ooit een heviger strijd gezien. Hun slagen waren vreselijk. Door de vele vonken die er afsprongen leek het of hun helmen in brand stonden. Het waren twee ware hertogen die daar streden. Want ondanks de schande van zijn verloren bezit, was Elegast weer ne als vroeger een hertog.

Uiteindelijk zei de koning van Frankrijk: 'God, ik bid U op rechtvaardige wijze een eind te maken aan deze langdurige strijd.' Elegast had van de koning een zwaard gekregen dat voor iedereen die in nood verkeerde zijn gewicht in gemalen rood goud waard was. Elegast hief het op en sloeg, met hulp van God en het gebed van de koning zo hard dat Eggeric het grootste deel van zijn hoofd verloor en dood uit het zadel viel. Toen de koning dit zag, zei hij: 'Waarachtige God, Uw hulp bewijst dat ik terecht mijn vertrouwen in U stel. Het is wijs U te dienen. Moge U allen die U om hulp verzoeken tot steun zijn.'

Nu ga ik dit verhaal eindigen. Eggeric werd weggesleept en met alle andere verraders opgehangen. Hun geld en smeekbeden konden hen niet helpen. Elegast werd dankzij God in ere hersteld. De koning schonk hem Eggerics vrouw, met wie hij zijn hele verdere leven samen was. Moge God ons zo goed gezind zijn dat Hij al onze problemen nog tijdens ons leven op een dergelijke wijze oplost! Laat ons nu allen amen zeggen.

Bron:

Y. (2005). *Karel ende Elegast. Nederlandse vertaling*.
<http://www.scholieren.com/vertaling/22319>